

”Sydän lyö kotimaan tahtiin”

Maahanmuuttajanuorten kuulumisen merkityksiä paikallisessa ja ylijämaissessa arjessa

Suvi Autiosaari

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Sosiologian Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2018

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Porin yksikkö

AUTIOSAARI, SUVI: ”Sydän lyö kotimaan tahtiin”. Maahanmuuttajanuorten kuulumisen merkityksiä paikallisessa ja ylirajaisessa arjessa.

Pro gradu -tutkielma, 91 s. lähteet ja liitteet 11 s.

Sosiologia

Ohjaaja: Eriikka Oinonen

Toukokuu 2018

Tutkielmassa tarkasteltiin maahanmuuttajataustaisten nuorten paikalliselle ja ylirajaiselle kuulumiselle antamia merkityksiä. Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaista paikallinen ja transnationaali kuuluminen ja kuulumattomuus on maahanmuuttajanuorten arjessa, ja mitä merkityksiä he sille antavat.

Teoreettinen viitekehys rakentui arjen sosiologian, kuulumisen ja transnationaalisuuden teorioille, ja näkökulmina painotettiin erityisesti emotionaalista ja poliittista kuulumista, kuulumisen politiikkaa ja kuulumattomuutta. Kuulumisen teorian hyödyntäminen mahdollisti maahanmuuttajanuorten arjen kokemusten tarkastelun laajemmassa yhteiskunnallisen muutoksen kontekstissa. Tutkimusote rakentui suomalaisen muuttoliike- ja monikulttuurisuustutkimuksen perinteeseen, jossa painotetaan maahanmuuttajien oman kokemuksen ja äänen kuuluville tuomista, ymmärrystä kulttuurisesta moninaisuudesta ja rodullistamisen prosesseista.

Aineisto koostui kuudesta löyhästi strukturoidusta teemahaastattelusta, jotka tehtiin 19–27 -vuotiaiden pakolaistaustaisten nuorten kanssa. Aineiston analyysissä yhdisteltiin kategoria- ja diskurssianalyysejä. Analyysiprosessi paljasti nuorten kerronnassa kolme olennaista kuulumisen merkitystä: emotionaalisen kuulumisen, poliittisen kuulumisen ja kuulumattomuuden. Emotionaalinen kuuluminen liittyi lähtömaahan ja Suomeen liitettyihin tunnemerkityksiin ja kulttuuriseen kuulumiseen, ja se oli vahvassa vuoropuhelussa nuorten paikallisen ja transnationaalisen arjen kanssa. Poliittisen kuulumisen rakentamisessa korostuivat nuorten paikalliset ja ylirajaiset lähiyhteisöt, kuten perhe ja vertaisyhteisöt, sekä kansalaisoikeuksiin ja -velvollisuuksiin perustuva tilan vaatiminen suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuulumattomuus ilmeni maahanmuuttajanuorten elämässä valtaväestön yhteisöjen ulossulkemisina, kuten kiusaamisena ja arjen rasismina sekä laajempina yhteiskunnallisina ja globaaleina eriarvoisuuksina.

Tutkielma osoitti, että maahanmuuttajanuorten kuuluminen jakautuu monitasoisesti ja ylirajaisesti emotionaalisen ja poliittisen kuulumisen ja kuulumattomuuden teemoihin, jonka vuoksi nuorten erilaisia kuulumisen tapoja tulisi tukea samanaikaisesti ja monitasoisesti. Erilaiset kuulumisen tasot ovat myös vuoropuhelussa keskenään, ja yhden kuulumisen tason tukeminen tukee myös muun kuulumisen rakentamista. Maahanmuuttajanuorten kokemusta tulisi kuulla kotoutumis- ja maahanmuuttopolitiikkaa laadittaessa. Erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevat yksintulleet ja pakolaisnuoret tulisi huomioida paremmin. Rasismia ja sen syntyä yhteiskunnallisena ilmiönä tulisi tutkia tarkemmin ja siihen pitäisi puuttua poliittisella ja toimenpiteiden tasolla.

Avainsanat: *maahanmuuttajanuoret, kuuluminen, transnationaali, muuttoliike, osallisuus, rasismi, sijattomuus.*

UNIVERSITY OF TAMPERE
Faculty of Social Sciences, Unit of Pori

AUTIOSAARI, SUVI: "Heart in Homeland" – Local and Transnational Belonging in the Everyday Life of Migrant Youth.

Master's Thesis, 91 pages, 11 appendix pages.

Sociology

Supervisor : Eriikka Oinonen

May 2018

The master's thesis concentrated on the different implications migrant youth in Finland give to local and transnational belonging. The objective of the research was to further investigate what forms local and transnational belonging take in the everyday life of migrant youth.

The theoretical framework was based on sociology of everyday life, belonging and transnationality, and especially emotional belonging, political belonging, the politics of belonging and non-belonging as theoretical viewpoints were emphasized. The use of theories of belonging made possible to further explore migrant youth's experiences in the context of social change. The scientific approach was built on the traditions of Finnish mobility and diversity research, which emphasizes migrants' voices and viewpoints, the understanding of cultural diversity and the different processes of racialization.

The research data was collected in six loosely structured thematic interviews that were conducted with young refugee men between 19 and 27 of age. The data was analyzed through category and discourse analysis. The analysis process revealed three relevant implications of belonging: emotional belonging, political belonging and non-belonging. Emotional belonging manifested itself through cultural belonging and different emotional implications related to Finland and the youth's countries of origin. It appeared also in a strong interplay with the youth's local and transnational everyday life. In turn the youth's local and transnational communities, such as family and friends as well as citizens' rights and responsibilities played an important role in constructing political belonging. Consequently, exclusion from the majority youth's communities and environments that manifested in bullying and everyday racism as well as larger-scale social and global inequalities played an important role in the rise non-belonging among the interviewees.

The thesis indicated, that young migrants' belonging is both manifold and transnational and therefore calls for multilateral and simultaneous actions. The different layers of belonging are also in an interplay and one supporting the construction of one layer of belonging also supports the others. The migrant youth's experience should be taken into account while formulating migration and integration policies and especially young and unaccompanied refugees' vulnerabilities should be better considered. Racism and its roots as a societal problem should be further investigated and political and societal action should be taken to better intervene in racism and discrimination.

Keywords: *migrant youth, belonging, transnational, mobility, inclusion, racism, non-belonging.*

Sisällys

1. JOHDANTO.....	5
2. TUTKIMUKSEN TAUSTA: MUUTTOLIIKE, MONIKULTTUURISUUS JA RASISMI.....	8
2.1. Kulttuuri, monikulttuurisuus ja kulttuurinen moninaisuus.....	8
2.2. Siirtolaisuus, maahanmuutto ja pakolaisuus.....	10
2.3. Rasismi, ”rotu” ja ”valkoisuus”.....	14
3. TEOREETTINEN TAUSTA JA KÄSITTEET.....	19
3.1. Kuuluminen.....	19
3.1.1. <i>Transnationaali kuuluminen</i>	23
4. METODOLOGISET VALINNAT.....	26
4.1. Teorian ja aineiston vuoropuhelu ja aineiston tuottaminen.....	26
4.2. Tutkijapositio ja tutkimusetiikka.....	27
4.3. Aineisto.....	29
4.3.1. <i>Aineiston hallinta ja käsittely</i>	31
4.3.2. <i>Aineiston analyysi</i>	32
5. EMOTIONAALINEN KUULUMINEN PAIKALLISESSA JA YLIRAJAISESSA ARJESSA.....	34
5.1. ”Sydän lyö kotimaan tahtiin” – Emotionaalinen kuuluminen nuorten puheessa.....	34
5.2. Emotionaalinen ja arjen kuuluminen paikallisesti ja ylirajaisesti.....	38
5.2.1. <i>”Ruisrockista mökille Iraniin” – Emotionaalisen ja käytännön arjen kuulumisen yhteen kietoutuminen vierailuissa lähtömaahan</i>	39
5.2.2. <i>Ylirajainen media Suomen arjessa</i>	41
6. KUULUMISEN POLITIIKKAA.....	48
6.1. ”Me ulkomaalaiset” - maahanmuuttajanuorten puhetta itsestä, suomalaisista ja ”meistä”.....	48
6.2. Yhteisöt yhteiskunnallisen kuulumisen rakentajina.....	49
6.2.1. <i>Perheyhteisö</i>	49
6.2.2. <i>Ystävyys-suhteet, nuorisotyö ja diaspora - vertais-yhteisöt kuulumisen rakentajina</i>	51
6.3. Kuuluminen politiikkaa kansallisvaltioissa ja globaalissa maailmassa.....	58
6.3.1. <i>Yhteiskunnallinen kuuluminen ja osallisuus Suomessa</i>	58
6.3.2. <i>Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja politiikan seuraaminen nuorten transnationaalissa arjessa</i>	62
6.3.3. <i>”Köyhästä miehestä ei koskaan tule rikas” – Rahalähetykset ja nuorten poliittinen kuuluminen globaalissa maailmassa</i>	66
7. KUULUMATTOMUUS JA SIJATTOMUUS.....	70
7.1. Kuulumattomuus Suomessa: Yhteisöjen puute, yksinäisyys ja kiusaaminen.....	70
7.1.1. <i>”Mulla ei oo mitään, mulla ei oo ketään” – Perheyhteisön puuttuminen</i>	70
7.1.2. <i>”Niinku seinä tulee sun päälle” - Kiusaaminen ja vertais-yhteisöjen puute</i>	72
7.2. Yhteiskunnallinen sijattomuus: Rasismi nuorten arjessa, arjen yhteisöissä ja yhteiskuntarakenteissa.....	75
7.2.1. <i>Rasistiset mikroaggressiot: Katseet, näkymätön ulossulkeminen ja kulttuuripuhe</i>	76
7.2.2. <i>Avoin rasismi nuorten arjessa</i>	80
7.3. ”Molemmissa ulkomaalainen” - Maahanmuuttajanuorten rajat ylittävä kuulumattomuus.....	82
8. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	86
8.1. Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet.....	89
9. LÄHTEET.....	93
10. LIITTEET	
LIITE 1: Tiedote- ja tutkimuslupalomake	
LIITE 1: Haastattelurunko	

1. JOHDANTO

Siirtolaisuus globaalina ilmiönä on yksi tämän hetken merkittävimpiä ja vaikutuksiltaan moninaisimpia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Muuttoliike kiinnittyy paitsi kansallisiin ja poliittisiin konteksteihin, myös globaaleihin valtarakenteisiin. Vuonna 2015 maailmalla liikkui yhteensä 244 miljoonaa siirtolaista ja maahanmuuttajaa, joista ”pakotetun siirtolaisuuden” kokeneita (*forcibly displaced people*) oli 65 miljoonaa ja pakolaisia 21 miljoonaa. Vuonna 2015 turvapaikanhakijoita oli yksistään Euroopassa 1,2 miljoonaa, ja heistä noin 35 000 löysi tiensä tuolloin myös Suomeen. Tällaisia määriä pakolaisia on nähty Euroopassa viimeksi toisen maailmansodan aikaan. On kuitenkin huomioitava, että kaikenlaisessa globaalissa liikkuvuudessa pakolaisuus näyttäytyy varsin marginaalisena verrattuna esimerkiksi siirtolaisten kokonaismäärään (244 miljoonaa) tai turisteihin (1 miljardia). (Huttunen 2017.) Maahanmuuton trendit ja väestöennusteet viittaavat kuitenkin siihen, että myös Suomen nuori väestö on tulevaisuudessa yhä monikulttuurisempaa. Maahanmuutto ja monikulttuuriset perhesuhteet ovat lisääntyneet Suomessa merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana, ja esimerkiksi vuonna 2016 Suomessa asui jo 358 000 ulkomailla syntyneitä (Tilastokeskus 2016). Tilastollisesti pakolaisuus näkyy Suomessa vielä varsin vähän, sillä suurimmat ulkomailla syntyneiden ryhmät muodostavat tällä hetkellä entisessä Neuvostoliitossa, Virossa ja Ruotsissa syntyneet. Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän hetkellinen kasvu näkyy kuitenkin esimerkiksi siinä, että Irak nousi vuonna 2016 Venäjän ohi neljänneksi suurimmaksi ryhmäksi ulkomailla syntyneiden keskuudessa. (Emt.)

Muuttoliike, pakolaisuus ja turvapaikanhakijat ovat olleet viimeisen vuosikymmenen vahvasti esillä myös yhteiskunnallisessa keskustelussa ja erityisesti populistisessa retoriikassa aina perussuomalaisten vuoden 2008 poliittisesta noususta vuoden 2015 niin kutsuttuun ”pakolaiskriisiin” ja sen jälkimaininkeihin asti. Osittain näistä yhteiskunnallisista lähtökohdista sekä omasta pitkästä työkokemuksestani maahanmuuttaja- ja pakolaisnuorten parissa johtuen päädyin tutkimaan pro gradu -tutkielmassani maahanmuuttajanuorten paikallista ja ylirajaista kuulumisen kokemusta. Haluan tutkielmallani osallistua omalta osaltani yhteiskunnalliseen keskusteluun siirtolaisuudesta ja pakolaisuudesta erityisesti siitä näkökulmasta, mitä merkityksiä siirtolaisuuden ja monipaikkaisuuden kokemuksella on maahanmuuttajille itselleen. Valitsin tutkimuskohteekseni nimenomaan maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaiset nuoret voidakseni tutkielmallani tuoda heidän ääntään vahvemmin kuuluville suomalaisessa yhteiskunnassa ja keskustelussa maahanmuutosta. Tutkimusaiheenani on maahanmuuttajanuorten, ja erityisesti nuorten miesten käsitykset ja kokemukset paikallisesta kuulumisestaan Suomeen sekä ylirajaisesti heidän lähtömaihinsa ja

globaaliin yhteisöön. Tutkimuskysymykseni on, *millaista on paikallinen ja ylirajainen kuuluminen ja kuulumattomuus maahanmuuttajanuorten arjessa, ja mitä merkityksiä he sille antavat?*

Aineistoni koostuu suurehkon suomalaiskaupungin maahanmuuttajanuorisotyön järjestössä tehdyistä kuudesta teemahaastatteluista, jotka tein joulukuun 2016 ja toukokuun 2017 välillä. Informanttini ovat 19–27 -vuotiaita pakolaistaustaisia nuoria miehiä. Rakensin ennen aineistoni keruuta tutkielmani teoreettisen disposition ja myös haastatteluteemat kansalaisuuteen, osallisuuteen ja monikulttuurisuuteen perustuvien teorioiden pohjalle, mutta aineiston kuljettaessa minua voimakkaasti paikalliseen ja ylirajaiseen kuulumiseen liittyvään teoreettiseen keskusteluun, rakensin lopulta analyysini ja teoreettisen viitekehyksen uudelleen tämän varaan. Vaikka olen työskennellyt vahvasti teorialähtöisesti tutkielmani teon ajan, olen antanut näin myös aineistoni ohjata ja kuljettaa minua tutkimuksen edetessä. Olen yhdistellyt aineiston analyysissäni sekä kategoria-analyysin että diskurssianalyysin perinteitä. Luvussa 4 käsitelen tarkemmin metodologisia valintojani: aineiston ja teorian vuoropuhelua, tutkijapositiona ja tutkimusetiikkaa sekä aineiston tuottamista ja analyysia.

Seuraavassa pääluvussa (luku 2) käsitelen tutkielmani taustaa ja siihen liittyviä käsitteitä, kuten *muuttoliikettä*, *monikulttuurisuutta* ja *rasismia* sekä niihin liittyvää tutkimusta Suomessa. Luvussa 2.1. erittelen *kulttuuriin*, *monikulttuurisuuteen* ja *kulttuurin moninaisuuteen* liittyvää tutkimuskeskustelua ja luvussa 2.2. käsitelen lyhyesti *siirtolaisuutta*, *muuttoliikettä* ja *pakolaisuutta*. Vedän tutkimuksen taustaa käsittelevän luvun yhteen käymällä läpi tutkimuskeskustelua *rasismista*, *rodullistamisesta* ja *”valkoisuudesta”* sosiaalisena kategoriana. Luvussa 3 erittelen tutkielmani teoreettista taustaa ja teoreettisia käsitteitä, *kuulumista* ja *transnationaalisuutta*. Luvut 5-7 käsittelevät varsinaista tutkielmani aineiston analyysia. Olen jakanut haastattelemani maahanmuuttajanuorten kuulumiselle antamat merkitykset erilaisiin kategorioihin, jotka olen niiden samankaltaisuuden tai erojen perusteella yhdistellyt isommiksi yläkäsitteiksi. Karkeasti jaettuna nuorten puheessa ilmenevät kuulumisen merkitykset jakautuvat kolmeen yläkäsitteeseen, *emotionaalisen kuulumisen* (luku 5), *kuulumisen politiikan* (luku 6) ja *kuulumattomuuden* (luku 7) merkityksiin. Luvussa 5 käsitelen emotionaalisen kuulumisen ilmenemistä maahanmuuttajanuorten puheessa sekä emotionaalisen ja käytännön arjen kuulumisen yhteen kietoutumista paikallisessa ja transnationaalissa kontekstissa. Luvussa 6 erittelen tarkemmin haastateltavien puheessa ilmeneviä, nuorten itselle ja suomalaisuudelle antamia merkityksiä ja tarkastelen nuorten perhe- ja vertaisyhteisöiden roolia poliittisen kuulumisen tuottajina. Lopussa tarkastelen maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollisuuksia Suomessa, lähtömaassa ja globaalissa maailmassa. Luvussa 7 paneudun tarkemmin maahanmuuttajanuorten

arkisiin kuulumattomuuden kokemuksiin Suomessa ja lähtömaassa sekä nuorten yhteiskunnalliseen sijattomuuteen ja rasismiin. Viimeisessä pääluvussa (luku 8) vedän yhteen analyysini tuloksia ja pohdin edelleen mitä johtopäätöksiä niistä voidaan tehdä laajemmassa yhteiskunnallisessa ja tutkimuksellisessa kontekstissa.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTA: MUUTTOLIIKE, MONIKULTTUURISUUS JA RASISMI

2.1. Kulttuuri, monikulttuurisuus ja kulttuurinen moninaisuus

Kysymykset kulttuurista ja monikulttuurisuudesta nousevat väistämättä jollain tapaa käsittelyyn tutkittaessa maahanmuuttoa ja erityisesti maahanmuuttajanuoria. Jotta siirtolaisuutta ja sen mukanaan tuomia kysymyksiä monikulttuurisuudesta voidaan käsitellä, on syytä tutkia, mitä *kulttuurilla*, *monikulttuurisuudella* ja *kulttuurin moninaisuudella* tarkoitetaan. Monikulttuurisuuden ja kulttuurin käsitteiden teoreettinen tausta on antropologiassa, ja ne ovat termeinä hyvin laajoja, moninaisia ja kiisteltäviä. Jaan tutkielmassani antropologian nykykäsityksen, jossa kulttuuria ei enää nähdä muuttumattomana, muista kulttuureista erillään olevana yksikkönä vaan historiallisesti muuntuvana ja sosiaalisesti rakentuvana *prosessina* (Seikkula & Rantalaiho 2012, 45). Kulttuuri on myös tapa tuottaa merkityksiä, jotka suuntaavat ja järjestävät käsityksiä itsestä ja omasta toiminnasta (Hall 1999, 46). Tämä mahdollistaa samaistumisen ”kansakuntaan” tai tiettyyn vallitsevaan kulttuuriin. *Kansallinen* tai *kulttuurinen identiteetti* taas syntyy, kun yksilöiden kulttuuriset samaistumiset ja yhteiskuntien sisältämät erot kootaan yhteen. Globalisaatio ja muu valtioiden rajat ylittävä liike kuitenkin moninaistaa, asemoi uudelleen ja politisoi näitä identiteettejä, jolloin niistä tulee vähemmän yhtenäisiä ja tiukemmin sitoutuneita historiallisiin ja yhteiskunnallisiin konteksteihinsa. (Hall 1999, 56–70.)

Monikulttuurisuus (*multiculturalism*) on kulttuurin tapaan kiistelty teoreettinen käsite riippuen laajalti siitä, miten ja missä kontekstissa sitä sovelletaan. Esimerkiksi Iso-Britannian ja Pohjoismaiden monikulttuurisuuspolitiikka on pyrkinyt noudattelemaan tarkasti käsitteen eetosta siitä, että jokaisella yksilöllä on oikeus ”omaan kulttuuriinsa” ja sen ilmentämiseen monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Suomessa tämä tarkoittaa politiikan tasolla esimerkiksi romanien, saamelaisten ja maahanmuuttajataustaisten kieli- ja kulttuurivähemmistöjen oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin. (Seikkula & Rantalaiho 2012, 40–41.) Monikulttuurisuusajattelussa jaetaan myös käsitys siitä, että vaikka yksilöillä ja yhteisöillä on keskenään erilaiset kulttuuriset taustat, voivat he toimia silti yhteiskunnallisella harmonisesti ja saumattomasti, kunhan erilaiset kulttuuriset piirteet ja tavat huomioidaan riittävästi (Huttunen 2017). Monikulttuurisuudesta keskusteltaessa erotetaan toisinaan käsitteet *monikulttuurinen tilanne* ja *monikulttuurinen hallinta* (Hall 2003; ref. Keskinen & Vuori 2012, 18–19). Monikulttuurinen hallinta viittaa niihin toimiin ja diskursseihin, joilla monikulttuurisuutta pyritään hallitsemaan. Tätä voi olla esimerkiksi julkisen vallan ja median tasolla tapahtuva monikulttuurisuuden määrittely ja maahanmuuton hallinta tai tietynlainen symbolinen hallinta. Monikulttuurinen tilanne tai *kulttuurinen moninaisuus*

(*cultural diversity*) taas viittaavat yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jossa kulttuuriset tavat, käytännöt ja vaikutteet luonnollisesti sekoittuvat, ja yhteiskunnan erilaiset jäsenet elävät rinnakkain keskustellen ja väitellen yhdessä hyvän elämän ja yhteiskunnan tunnusmerkeistä. (Keskinen & Vuori 2012, 19.) Tämä käsite onkin noussut käytetyimmäksi monikulttuurisuustutkimuksen parissa, ja siihen viittaa itsekin tutkielmassani käsitellessäni monikulttuurisuutta tai kulttuurista moninaisuutta. Tämä johtuu pääosin siitä, että monikulttuurisen hallinnan tai perinteisen monikulttuurisuuden käsitys perustuu osittain edelleen vanhaan antropologiseen kulttuurikäsitteeseen, jossa kulttuuri nähdään ikään kuin biologisenkaltaisena, luonnollisena ja muuttumattomana yksilön ominaisuutena. Tällaisessa ajattelussa on riski nähdä yksilö joko kokonaan tai täysin kulttuuristen piirteidensä leimaamana vailla suurta liikkumavaraa kulttuurin rajapintojen ulkopuolelle. Pitkälle vietyä ajattelutapa voi johtaa myös stereotyyppisiin, rodullistaviin ja toiseuttaviin ajattelutapoihin, joita avaan enemmän luvussa 2.3. (Keskinen & Vuori 2012, 19.)

Monikulttuurisuus -termin kritiikki perustuukin sen taipumukseen mieltää kulttuurit ikään kuin kauniina, erivärisinä palasina, jotka muodostavat yhdessä hienon mosaiikkikuvion, mutta eivät koskaan täysin kohtaa, sekoitu keskenään tai muuta muotoaan. Monikulttuurisen hallinnan ajatus perustuukin juuri tähän: koska kulttuurit ovat sisäsyntyisesti erilaisuudessaan muuttumattomia, tarvitaan jonkinlaista yhteiskunnallista hallintaa kulttuurien ”sovittamisessa” yhteen (emt). Tällainen kulttuurikäsitteitys tekee kuitenkin mahdottomaksi useista kulttuureista vaikutteita ammentavien ylirajaisten kuulumisten ja identiteettien rakentamisen sekä aidon kulttuurisen osallisuuden ja integraation ajatuksen. Antropologian lisäksi muiden muassa sosiologian ja feministisen tutkimuksen piirissä onkin pyritty uudistamaan monikulttuurisuuden käsitettä. Esimerkiksi feministifilosofi Nancy Fraser (1997, 27) pitää olennaisena, että yhteiskuntien monikulttuurisuus nähdään *transformatiivisena* eli muutokseen pyrkivänä eikä *affirmatiivisena* ja säilyttävänä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että maahanmuuttajien asemaa tulee ja voidaan parantaa tunnistamalla ja tukemalla yhteiskunnan kulttuurista moninaisuutta, mutta maahanmuuttajien tai kieli- ja kulttuurivähemmistöjen ja valtaväestön välille ei tulisi rakentaa keinotekoisia ”kulttuuriin” perustuvia erontekoja.

On myös huomioitava, miten heterogeenisiä ja moninaisia erilaiset etniset sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöt ovat keskenään. Steven Vertovec (2007; 2010) on luonut ”superdiversiteetin” (*superdiversity*) ja jälkimonikulttuurisuuden (*post-multiculturalism*) käsitteet, joiden kautta pyritään avaamaan paremmin maahanmuuttajataustaisten ryhmien sisäisten erojen risteymiä,

esimerkiksi muuttoliikkeen motivaatioon, ylijäräisten suhteiden intensiivisyyteen ja keskinäisiin sosio-ekonomisiin eroihin liittyen. Myös uskonnolla, kulttuurisilla käytännöillä ja esimerkiksi siirtolaisten juridisella statuksella maassa on merkitystä ryhmän sisäisten erojen tuottajina (emt. 2007). Jälkimonikulttuurisuudessa pyritään yhä paremmin ymmärtämään, että eroavaisuudet erilaisten kulttuuristen ryhmien välillä ovat yhtä suuria kuin ryhmien sisällä. Ryhmät eivät voikaan koskaan edustaa kaikkia ”jäseniään”, sillä ne ovat myös sisäisesti hyvin moninaisia. (Emt. 2010.) Ihminen voi myös samanaikaisesti ammentaa vaikutteita useasta kulttuurisesta ja kansallisesta perinteestä ilman, että ne ovat ristiriidassa keskenään. Tärkeintä jälkimonikulttuurisissa yhteiskunnissa on kulttuurisen moninaisuuden oikeutus ja tunnustaminen kulttuurisen assimilaation tai rinnakkaisten järjestelmien luomisen sijaan. Tärkeää on myös sitoutuminen yhteisiin arvoihin. Olennaisiksi jälkimonikulttuurisissa yhteiskunnissa nousevatkin sekä yhteiskunnan valmius kohdata kulttuurista erilaisuutta että neuvottelut, joita yhteisistä toimintatavoista ja käytännöistä käydään. (Emt.) Monikulttuurisuuden (hallinnan) käsitteestä ja teorioista sekä essentialisoivasta kulttuurikäsitteestä onkin jo pitkälti luovuttu yhteiskuntatieteissä, mutta ajattelutavasta näkyy edelleen vahvoja viitteitä esimerkiksi suomalaisessa kotoutumislainsäädännössä ja -järjestelmässä, sen ohjaamassa maahanmuuttaja- ja kotoutumistyössä sekä suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja poliittisessa retoriikassa maahanmuutosta (Masoud 2017).

2.2. Siirtolaisuus, maahanmuutto ja pakolaisuus

Maahanmuuttoa ja siirtolaisuutta käsiteltäessä on myös tarpeellista ymmärtää, miten muuttoliikkeet, siirtolaisuus ja pakolaisuus linkittyvät osaksi globaalin maailman monimutkaisia valtarakenteita. Kehittyvistä maista vauraampiin maihin suuntautuva muuttoliike on monin tavoin globaalin taloudellisen epätasa-arvon leimaamaa ja kiinnittynyt vahvasti Euroopan kolonialismin historiaan (Lucht 2012). Ennen siirtolaisuutta tutkittiin erilaisten ”*pull & push*” -tekijöiden kautta: jotkin tekijät työnsivät (*push*) siirtolaisia lähtömaistaan liikkeelle, ja toiset vetivät (*pull*) heitä uuteen asuinmaahan (Huttunen 2017). Nykyään muuttoliiketutkijat pitävät mielekkäämpänä tutkia siirtolaisuutta ja pakolaisuutta sitä kautta, miten erilaiset, keskenään näennäisesti ristiriitaisetkin tekijät *tuottavat* siirtolaisuutta. Tätä kutsutaan eräänlaiseksi ”siirtolaisuusteollisuudeksi” (*migration industry*) (Gammeltoft-Hansen & Nyberg Sørensen 2013). *Siirtolaisteollisuus* on kansainvälinen ja ylijäräinen, virallisista ja epävirallisista toimijoista muodostuva monimutkainen järjestelmä, joka eri tavoin tuottaa ja säätelee ihmisten liikkuvuutta. Siinä toimivat erilaisissa rooleissa valtiot esimerkiksi maahantulo- ja siirtolaisuuspolitiikkansa kautta sekä rajanvalvontabisnes, ihmissalakuljettajat ja myös esimerkiksi kansainväliset humanitääriset järjestöt. (Huttunen 2017.)

Siirtolaisteollisuus tekee myös tietyt siirtolaiset ”laittomiksi” ja toiset taas ”lailliseksi” monien erilaisten siirtolaisuutta säätelevien päätösten, toimien ja osapuolten kautta aina vallitsevista maahantulolinjauksista poliittisiin suuntauksiin ja rajavalvontaan. On myös mielenkiintoista, että ”laitonta” siirtolaisuutta taltuttamaan luodut kalliit rajavalvontayritykset ja -toimet ovat osa samaa ”siirtolaistuusteollisuutta” kuin esimerkiksi siirtolaisia kuljettavat salakuljettajat ja hyötyvät monin tavoin esimerkiksi taloudellisesti siirtolaisuudesta ilmiönä. Myös poliittiset päätökset ovat merkittävässä roolissa siirtolaisuuden tuottamisessa: yhden Euroopan rajan ”sulkeminen” saattaa tuottaa uudenlaista painetta toisessa osassa Eurooppaa tai saada siirtolaiset yrittämään yhä uhkarohkeammin tai epätoivoisemmin keinoin rajanylitystä. (Gammeltoft-Hansen & Nyberg-Sørensen 2013.) Samalla tavoin esimerkiksi paperittomuuden kasvu yhteiskunnallisena ilmiönä saattaa syntyä poliittisista päätöksistä evätä turvapaikka yhdeltä kansallisryhmältä, jolla ei ole mahdollisuutta palata lähtömaahansa. Myös esimerkiksi siirtolaisten lähtömaihin ja siellä asuville perheilleen suuntaamat rahalähetykset (*remittances*) muodostavat oman osansa siirtolaisteollisuudesta, ja tämä koskettaa myös haastattelemiä nuorten elämää (Huttunen 2017). Itse pakolaisuuden ja turvapaikkaprosessin kokeneet ja muistavat nuoret tiedostavat roolinsa monin tavoin epätasa-arvoisissa globaaleissa valtarakenteissa, ja refleктоivat sitä kuulumiselle antamissa merkityksissään, joita käsitelen tarkemmin tutkielman luvuissa 6.-7.

Siirtolaisuutta voidaan tutkia myös integraationäkökulmasta, jonka perinteeseen omakin tutkimukseni asettuu (Huttunen 2017). Siinä ollaan kiinnostuneita siirtolaisten ja kulttuuri- ja kielivähemmistöjen elämästä uudessa yhteiskunnassa sekä väestösuhteista valtaväestön ja vähemmistöjen kesken. Tällaista siirtolaisten arkeen keskittyvää tutkimusta voidaan pitää ikään kuin mikronäkökulmana muuttoliiketutkimukseen kun taas siirtolaisteollisuuden ja siirtolaisuuteen liittyvien globaalien monitahoisten tekijöiden tutkiminen edustaa makronäkökulmaa (emt.). Integraatiosta puhuttaessa on myös tarpeellista käydä läpi ne käsitteet, jotka olen valinnut kuvaamaan haastattelemiani nuoria ja Suomen valtaväestöä. Käsitteillä on suuri merkitys ja painoarvo erityisesti silloin, kun ne kuvaavat yhteiskunnallisesti kiisteltyjä tai voimakkaita tunteita herättäviä asioita ja ihmisryhmiä. Koska pro gradu -tutkielmani käsittelee nimenomaan kuulumisen kokemuksia ja siihen liittyviä poissulkemisiä, olen pyrkinyt olemaan erittäin sensitiivinen käsitteitä valitessani, jotta ne eivät omalta osaltaan lisäisi maahanmuuttajanuorten ulossulkemisen kokemusta. Se, puhutaanko ”suomalaisista”, ”kantasuomalaisista” tai jopa neutraaliksi tarkoitettua ”kantaväestöstä” ei ole aivan yksiselitteistä. Lisäksi termit ovat saaneet joko populaarikeskustelussa tai ihmisten mielissä sellaisia merkityksiä, että ne saattavat jo sanoina sulkea ulkopuolelleen tietyn osan Suomen väestöä. Näin olenkin tehnyt tietoisesti valinnan käyttäen muun muassa Yusuf

Mubarakin, Eva Nilssonin ja Niklas Saxénin sekä esimerkiksi kirjailija Umayya Abu-Hannan tapaan termiä *valtaväestö* kuvaillakseni paremmin kielenemmistön ja -vähemmistöjen välistä suhdetta (Mubarak et al. 2015, 13; Abu-Hanna, 2012).

Valtaväestöllä on muiden etujensa ja etuoikeuksiensa lisäksi kieli- ja kulttuurienemmistönä myös, nimensä mukaisesti, *valta* määritellä, esimerkiksi millä termeillä muista väestön jäsenistä ja vähemmistöistä puhutaan (maahanmuuttaja, pakolainen vai uussuomalainen) (emt. 2015, 13). Vaikka olen valinnut käyttöön tässä tutkielmassa termin *maahanmuuttajanuoret*, on todettava, että käsite *maahanmuuttaja* ei ole täysin ongelmaton. Sitä voidaan pitää tietystä, esimerkiksi lainsäädännöllisestä tai kotoutumispoliittisesta näkökulmasta neutraalina, yksilön tilannetta kuvaavana terminä. Se on kuitenkin monella tapaa epämääräinen, leimaava ja yhteiskunnasta ulossulkeva termi, joka ei varsinaisesti vielä kerro yksilöstä suuresti. Maahanmuuttaja -termiä käytetään usein arkikielessä, tiedotusvälineissä ja julkisessa keskustelussa tarkoittamaan kaikkea erilaista ja vierasta, ja sen oletetaan pitävän sisällään jonkinlaisen ehyen ja muuttumattoman ”maahanmuuttajakulttuurin”. Ongelmallista on myös se, että termiä käytetään usein kuvaamaan myös ihmisiä, jotka ovat asuneet Suomessa useita kymmeniä vuosia tai mahdollisesti koko elämänsä. Maahanmuuttajataustaisten vanhempien lapsista käytetään toisinaan jopa erikoista termiä ”toisen polven maahanmuuttaja”, vaikka lapset ovat syntyneet Suomessa eivätkä ole itse kokeneet minkäänlaista maahanmuuttoa. Useat muuttoliiketutkijat ovatkin päätyneet käyttämään käsitettä *siirtolainen* kuvaamaan paremmin transnationaalien muuttoliikkeen moninaisuutta ja hetkellisyyttä (Mubarak et al. 2015). Myös termillä *uussuomalainen* on pyritty välttämään maahanmuuttaja -termin negatiivisia konnotaatioita. Termi on sinänsä positiivinen muutos keskustelussa siirtolaisuudesta ja maahanmuutossa sikäli, kun sen tarkoitus on sisällyttää maahanmuuttajataustainen väestö jollain tapaa ”suomalaisuuden” piiriin. Sitä on kritisoitu kuitenkin siitä, miten se ei ole onnistunut juurtumaan arkikieleen eikä purkamaan eriarvoisuutta valtaväestön ja kieli- ja kulttuurivähemmistöjen välillä. ”Uussuomalainen” -termin käyttöön liittyykin kysymys siitä, miksi minkäänlainen etuliite suomalaisuuden edessä on tarpeellinen sikäli, kun se saattaa asettaa näin suomalaiset keskenään eriarvoisiin asemiin ”uusina” tai ”alkuperäisinä” suomalaisina.

Tutkielmaani varten haastatteleman maahanmuuttajanuoret jakavat siirtolaisuuden kokemuksen lisäksi myös kokemuksen pakolaisuudesta. Olen kuitenkin tietoisesti välttänyt viittaamasta heihin termein ”pakolainen” tai ”pakolaisnuori”, sillä koen sen vielä maahanmuuttaja -termiäkin leimaavampana. Pidän termin käyttöä perusteltuna tutkielmassani ainoastaan silloin, kun sen käyttö tuo esille jotain olennaista nuorten globaalien ja yhteiskunnallisten aseman kannalta. Seuratessa

maahanmuuton ja siirtolaisuuden terminologiaan liittyvää tutkimuksellista ja yhteiskunnallista keskustelua tuntuu välillä vaikealta löytää täysin negatiivisista merkityksistä vapaa ja neutraali käsite kuvaamaan siirtolaisuutta, maahanmuuttoa ja kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, mihin sävyyn maahanmuutosta ja maahanmuuttajista ylipäätään keskustellaan, kun lähes kaikki maahanmuuttajataustaiseen väestöön liitetyt termit saavat lopulta jonkinlaisen negatiivisen merkityksen. Olen valinnut tässä tutkielmassa kaikesta huolimatta käsitteen *maahanmuuttajanuori* kuvaamaan informanttien ikää, taustaa ja suhdetta yhteiskuntaan, sillä heillä kaikilla on jollain tavoin takanaan elämässään maahan muutto ja Suomeen integroituminen nuorella iällä. Pyrkimyksenäni on kuitenkin ymmärtää käsite intersektionaalisesti ja laajasti ottaen huomioon myös tutkimieni maahanmuuttajanuorten erilaisista persoonista, sukupuolesta, elämänpoluista, kiinnostuksen kohteista ja perhetilanteista kumpuavat ainutlaatuisuudet (Vertovec 2007).

Monikulttuurisuus, muuttoliike ja siirtolaiset ovat jatkuvasti moninaistuvassa ja globaalistuvassa yhteiskunnallisessa kontekstissa herättäneet kasvavaa kiinnostusta Suomessa yhteiskuntatieteiden ja -tutkimuksen parissa erityisesti 1990 -luvun alusta lähtien (Keskinen & Vuori 2012, 9). Suomen pitkäaikaisten kulttuurivähemmistöjen, kuten saamelaisten ja romanien asema ja tunnustaminen ovat kuitenkin olleet yhteiskunnallisen keskustelun kohteena jo pitkään ennen tätä. Esimerkiksi jo 1960-luvulla romanikysymys alettiin ymmärtää vähemmistökysymyksenä osana suomalaista hyvinvointivaltioajattelua. (Seikkula & Rantalaiho 2012, 40–41.) Siitä huolimatta vasta 2000- ja 2010 -luvut ovat olleet Suomessa varsinaista monikulttuurisuus- ja muuttoliiketutkimuksen kukoistuksen ja monipuolistumisen aikaa. 2000- luvulla keskiöön nousivat erityisesti monikulttuurisuuteen, kotoutumiseen ja sukupuoleen liittyvät teemat, 2010 -luvulla taas keskiössä ovat olleet turvapaikanhakijat, paperittomuus ja globaali muuttoliike kompleksisena kokonaisuutena. Siirtolaisia koskeva tutkimus onkin kehittynyt maahanmuuton tutkimisesta laajemmin muuttoliiketutkimukseen. (Huttunen 2017.)

Monikulttuurisuutta ja maahanmuuttoa tutkitaan myös yhä *intersektionaalisemmin*, pyrkien huomiomaan siirtolaisten elämässä vaikuttavat erilaiset taustavaikuttajat, kuten kulttuuriset kuulumiset ja identiteetit, sukupuoli, ikä ja yhteiskunnallinen asema. Tutkimusta tehdään myös yhä monitieteisemmin niin sosiologian, antropologian, nuoriso- ja mediatutkimuksen kuin maantieteenkin piirissä sekä eri tieteenaloja yhdistellen. Viime vuosina muiden muassa Jaana Vuori ja Suvi Keskinen ovat tutkineet monikulttuurisuutta, maahanmuuttoa ja Suomen kieli- ja kulttuurivähemmistöjä erityisesti sukupuolen näkökulmasta (mm. Keskinen et al. 2012).

Nuorisotutkimuksen parista taas esimerkiksi Veronika Honkasalo, Päivi Honkatukia ja Antti Kivijärvi ovat tutkineet maahanmuuttajanuorten vapaa-aikaa ja kansalaistoimintaa erityisesti sukupuolisensitiivisestä ja monikulttuurisen poikatyön näkökulmasta (mm. Harinen et al. 2009). Lisäksi esimerkiksi Ulla Vuorela, Laura Huttunen ja Marko Juntunen ovat tuoneet erityisesti diasporien, transnationaalien paikantumisen sekä siirtolaisteollisuuden näkökulmaa suomalaiseen muuttoliiketutkimukseen (mm. Vuorela & Bryceson 2002; Huttunen 2002; Juntunen 2012). Viime vuosina myös turvapaikanhakijat, pakolaiset ja paperittomuus ovat olleet muuttoliiketutkimuksen kiinnostuksen kohteena, ja esimerkiksi Anna-Kaisa Kuusisto, Eeva Puumala ja Anitta Kynsilehto ovat tutkineet aihepiiriä erityisesti kehollisuuden, kuulumisen (*belonging*) ja siirtolaisten oman äänen kuuluville saattamisen näkökulmasta (mm. Kuusisto-Arponen 2015; Puumala 2017; Penttinen & Kynsilehto, 2017). Oma tutkimukseni asettuu jatkumoksi erityisesti jälkimmäiseksi mainitulle tutkimusperinteelle.

2.3. Rasismi, ”rotu” ja ”valkoisuus”

Koska nuorten kokema rasismi ja syrjintä nousivat lopulta aineistoni vahvasti esiin, pidän tärkeänä nostaa esille myös siitä käytyä tutkimuksellista keskustelua. *Rasismi* käsitteenä yleistyi Euroopassa 1930 -luvulla fasistien alkaessa nimittää rotuoppiaan ja -hierarkioitaan tällä nimityksellä. ”Neutraaliksi” tarkoitettu käsite sai kuitenkin nopeasti negatiivisen kaiun ja omaksuttiin myöhemmin nimenomaan kritisoimaan natsien ja fasistien toimintaa ja rotukäsityksiä. (Sollors 2002.) Rasismi ja rodulliset hierarkiat syntyivät kuitenkin jo kauan ennen fasismin nousua. Jo eurooppalaisen siirtomaahallinnon aikana siirtomaiden kansalaiset jaoteltiin rodullisiin hierarkioihin heidän ulkonäköönsä ja ruumiinrakenteeseensa perustuvien piirteiden ja oletettujen ”rodullisten luonteenpiirteiden” perusteella. Nykyiset rodullistamisen prosessit ja esimerkiksi ”valkoisuuden” hegemoninen asema juontavatkin juurensa jo luokituksiin.

Rasismia on tutkittu vuosikymmenien varrella usealla eri tieteenalalla sekä myös monitieteisesti (Rastas 2005). Sosiologian piirissä esimerkiksi Michel Foucault (1976), erilaiset kommunitarismien teoreetikot ja erityisesti myöhemmin feministinen tutkimus (mm. Ahmed 2000) ja jälkikoloniaalinen teoria ovat käsitteellistäneet ja teoretisoineet rasismia ilmiönä. Erityisesti feministinen tutkimus ja jälkikoloniaalinen teoria ovat tuoneet teoreettiseen keskusteluun rasismista uusia keinoja tutkia erojen tuottamista sekä ”rodun”, sukupuolen ja kehollisuuden yhteen kietoutumista (Bryceson & Vuorela 2002). Koska rasismia on käsitteellistetty ja tutkittu monella eri tieteenalalla, on siitä myös monenlaisia määritelmiä. Rasismi yhteiskunnallisena ilmiönä saa aina myös omat erityispiirteensä kulloisessakin vallitsevassa yhteiskunnallisessa, taloudellisessa ja

historiallisessa kontekstissa. Itse sitoudun tutkimuksessani määritelmään, jonka mukaan rasismi tarkoittaa paitsi rassistista ideologiaa ja asenteita, myös tietoista ja tiedostamatonta rodullistavaa toimintaa ja sen seurauksia. (Rastas 2005, 72–74.) Tähän kuuluvat myös erilaiset institutionaaliset käytännöt sekä tavallisessa arkipuheessa esiintyvät, ulossulkevat diskurssit tai toiminta, joilla oikeutetaan, uusinnetaan tai normalisoidaan rassistisia käytäntöjä tai asenteita (Myers & Williamson 2001, 4; ref. Rastas 2005, 74). Ensimmäistä nimitän tutkielmassani *yhteiskunnan tasolla tapahtuvaksi rasismiksi* ja jälkimmäistä *arjen rasismiksi*. Arjen rasismiin kuuluvat myös *rasistiset mikroaggressiot*, jotka ovat näennäisen huomaamatonta, satunnaiselta ja ”harmittomalta” vaikuttavaa syrjityn ryhmän alistamista. Mikroaggressiot ovat usein lyhytkestoista, arkista vuorovaikutusta tai toimintaa, joka lähettää alistavan viestin tietyille yksilöille heidän edustamansa viiteryhmän vuoksi. (Wing Sue 2010.) Tätä voivat olla esimerkiksi eleet, ilmeet, ”viattoman” kuuloiset kommentit, joilla on jokin piilomerkitys, huomion kiinnittäminen tiettyihin ominaisuuksiin henkilössä tai vastaavasti hänen huomiotta jättämisensä.

Yksi perinteinen lähtökohta rasismin tyyppien jaotteluun rasismitutkimuksessa on ollut myös jako ns. *biologiseen tai klassiseen rasismiin* sekä *kulttuuriseen rasismiin*. Biologinen rasismi pitää sisällään käsitykseen ”ihmisrotujen” olemassaolosta ja siitä, että ihmisryhmien väliset erot voidaan selittää ihmisten erilaisella biologialla ja perimällä. ”Rodut” on tässä suuntauksessa myös asetettu hierarkkiseen järjestykseen keskenään. (Rastas 2005, 76–77.) Jo aiemmin viitattu eurooppalainen siirtomaahallinto ja myöhemmin natsismi hyödynsivät rotuoppia ja biologista rasismia tavoissaan hallita, eriarvoistaa ja jopa demonisoida ihmisiä ja ihmisryhmiä. Kulttuurinen rasismi taas tarkoittaa rasismia, jossa eronteot ihmisten ja ihmisryhmien välillä perustuvat ns. kulttuurisille eronteille, ja joissa ”kulttuuri” mielletään ikään kuin yksilön biologisenkaltaiseksi ja muuttumattomaksi ominaisuudeksi (Emt. 2005 77-78). Erojen essentialisointi voi ilmetä esimerkiksi ns. *kulttuuripuheena*. Siinä nähtyjä (ja osin kuviteltuja) kulttuurisia eroja vahvistetaan ja yleistetään, jolloin syntyy stereotyyppinen käsitys tietyistä kulttuurista tai yksilöstä, joka on jollain tavoin täysin kulttuurinsa hallitsema. Jotkut ihmisryhmät mielletään tämän ajattelun myötä myös jollain lailla ”kulttuurisempina” kuin toiset. Esimerkkinä voidaan pitää vaikkapa islaminuskoista henkilöä, jonka ympäristö ymmärtää ainoastaan hänen uskontonsa kautta eikä esimerkiksi lääkärinä, jalkapallofanina tai vaikkapa perheenisänä. Henkilö saa ominaisuudekseen hallitsevan kategorian ”muslimi”, johon liitetään kaikki senhetkisessä vallitsevassa yhteiskunnallisessa diskurssissa ”muslimiin” liitetyt merkitykset. Henkilö aletaan ymmärtää subjektina ainoastaan tämän yhden ominaisuutensa ja siihen liitettyjen motiivien kautta ja hän menettää näin mahdollisuutensa esiintyä

muiden henkilökohtaisten tai vaikkapa ammatillisten ominaisuuksiensa, taustansa ja rooliensa kautta.

Vaikka kulttuurista rasismia pidetään uudempana rasismien muotona, joka on ikään kuin asettunut biologisen rasismien tilalle, on rasismitutkimuksessa myös kyseenalaistettu tämä jaottelu, sillä sanaa ”rotu” on käytetty ennen ns. tieteellistä rasismia hyvin samalla tavoin kuin käsitettä ”kulttuuri” tällä hetkellä käytetään (Gilroy 1992, 188). Ajatukset rotuopista ja niihin vetoavasta rasismista eivät myöskään ole kadonneet kulttuurisen rasismien yleistymisen myötä, vaikka niiden julkittomista saattavatkin hillitä lainsäädäntö, kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja se, että käsitykset ”ihmisroduista” on todettu esimerkiksi luonnontieteissä perusteettomiksi (Rastas 2005, 77–78). Ei tarvitse kuitenkaan kuin kuunnella tiettyjen suomalaisten oikean ääripuolueiden poliitikkojen retoriikkaa esimerkiksi vuoden 2018 presidentinvaalipaneelissa saadakseen käsityksen siitä, että biologinen rasismi ei ole kadonnut ajattelusta ja puhetavoista Suomessakaan, ja että sitä hyödynnetään myös poliittisessa populismissa yhä ahkerammin ja räikeämmin.

Vaikka ”*rodun*” käsite on erittäin ongelmallinen eikä sen käytölle biologisena ominaisuutena ole nykytieteen valossa perusteita, ”rotu” sosiaalisena kategoriana on tarpeellinen, jotta voitaisiin tutkia niitä erontekoja, joita ihmisten etnisen taustan, kulttuurin tai vieraaksi merkityn ulkonäön varjolla tehdään (Rastas 2005, 81). Sen avulla voidaan tutkia myös rodullistamisen prosesseja ja ”valkoisuutta” sosiaalisena kategoriana, johon tulen myöhemmin tässä luvussa. Asetan tässä muun muassa Rastaa ja usean muun rasismien tutkijan tapaan sanan ”rotu” lainausmerkkeihin korostaakseni sitä, että käytän käsitettä nimenomaan sosiaalisissa käytännöissä rakentuneena kategorisoimana, en biologisena tai rotuoppeihin perustuvana luonnollisenkaltaisena ”ominaisuutena” (emt). ”Rodulla” voidaan tässä tapauksessa viitata esimerkiksi ympäristön yksilölle asettamiin luokitteluihin tai rasismien kokemuksen synnyttämiin kollektiivisiin identiteetteihin, joita tarvitaan vastustamaan rasismia (Britton 1999; ref. Rastas 2005, 81). Esimerkkinä voidaan pitää kansainvälisessä kontekstissa ”Black Lives Matter” -tyyppisiä yhteiskunnallisia liikkeitä tai Suomessa ”Ruskeat tytöt” –median herättämää keskustelua rodullistamisesta. Niin kutsuttu värisokeus ja se, ettei ”roduista” puhuta saattaa johtaa myös tulkintaan rasismien olemassaolon kiistämisestä tai siihen, ettei ”rotujen” välisiä erontekoja huomata (Rastas 2005, 81). Jotta ”rodun” käsitettä käytettäessä ei astuttaisi kuitenkaan rasismien sudenkuoppaan, on käsitettä ensisijaisesti käytettävä ainoastaan *rodullistamisen* prosesseja kuvatessa eli siinä, miten ”rotujen” kategorioita luodaan ja arvotetaan ja miten yksilöt niihin päätyvät erilaisten erontekojen, luokittelujen ja ulossulkemisten kautta (Miles 1994, 109–114).

Tästä syystä tutkijat myös Suomessa ovat alkaneet korostaa, että myös ”valkoisuutta” yhteiskunnallisena kategoriana tulisi tutkia erityisesti suomalaisessa kontekstissa, jossa ”valkoisuus” on eräänlainen näkymätön ja kuitenkin samalla yhteiskuntaa vahvasti normittava määre (Rastas mm. 2004a; 2005; 2007). Kansainvälisessä tutkimuksessa käsitteellä on jo oma koulukuntansa, *whiteness studies* (Rastas 2005, 85). ”Valkoisuuden” tutkimuksessa käsitettä tutkitaan ”rodun” tapaan kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuneena kategoriana, joka on historian saatossa saavuttanut hegemonisen aseman ”ei-valkoisuuteen” nähden. ”Valkoisuuden” hegemonia ja sen näkeminen eräänlaisena itseäänselvyytenä ja oletusarvona juontavat juurensa rasismiin ja kolonialismin pitkästä historiasta, jonka myötä rasismi on muovannut myös näkemisen ja esittämisen tapoja niin, että kaikki ”valkoisuudesta” eroava nähdään poikkeuksena ”normaalista”. (Rastas 2005, 84–85; 2004a, 96). ”Valkoisiksi” on historian saatossa määritelty eurooppalaiset, ”länsimaalaiset” ja heidän jälkeläisensä ja ”ei-valkoisiksi” pääosin kaikki muut. ”Ei-valkoiset” on tietyissä, ”roduista” rekisteriä pitävissä yhteiskunnissa, kuten Yhdysvalloissa, luokiteltu vielä erilaisiin alakategorioihin, jotka ovat historian saatossa olleet yhteiskunnallisesti erilaisissa hierarkkisissa asemissa toisiinsa nähden. (Emt. 2005, 84–85.) Haastattelemieni nuorten kertomukset heidän merkitsemisestään ”ei-valkoisiksi” suhteessa muuhun väestöön esimerkiksi katsein, arjen mikroaggressioin, rasisisin herjoin ja jopa rasisin uhkailun kautta saivat minut kiinnittämään huomioita ”valkoisuuden” hegemoniaan myös suomalaisessa yhteiskunnassa ja rodullistamisen käytäntöihin yhteiskunnassa ja arjessamme. Aihetta käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Rasimitutkimuksen historia on Suomessa vielä varsin nuori, ja varsinainen rasismia käsittelevä tutkimus on alkanut oikeastaan vasta 1990 -luvulla (Liebkind 2000; ref. Rastas 2005, 69.) Rasismia Suomessa ovat tutkineet muiden muassa Pekka Isaksson (mm. 2001), Anna Rastas (mm. 2004a; 2005; 2007) ja Petri Ruuska (2002). Rasismia on käsitelty osana monikulttuurisuus- ja muuttoliiketutkimusta, mutta ilmiöstä on käytetty muita nimityksiä ja se on harvoin nimetty suoraan tutkimuksen kohteeksi (Rastas 2005, 69). Rastaaan mukaan vähäinen kiinnostus rasimitutkimukselle on noussut mahdollisesti vääristyneestä käsityksestä siitä, että Suomessa ei ennen maahanmuuton lisääntymistä 1990 -luvun alussa ollut rasismia. Muualla rasismina puhutusta ilmiöstä onkin Suomessa käytetty nimityksiä suvaitsemattomuus, syrjintä ja muukalaispelko, mutta sana ”rasismi” herättää edelleen usein voimakkaan torjuntareaktion. Myytti siitä, että Suomi on ollut historiallisesti vapaa rotuoppihistoriasta ja näin rasismista istuukin vahvassa (Rastas 2005, 69; 79; Keskinen & Vuorela 2012, 10). Koska Suomella ei ollut omia siirtomaita eikä Suomi avoimesti asettunut natsien rotuhygienian puolustajaksi, on ajateltu, että klassinen tai biologinen rasismi ei

suurimman hegemoniansa aikana juurtunut Suomeen. Erilaisten tutkimusten mukaan Suomi on kuitenkin rakentanut siteitä rotuoppiin esimerkiksi tieteen, taiteen, talouden ja lähetystyön kautta (Keskinen & Vuorela 2012, 10). Historian saatossa on käyty myös yhteiskunnallista keskustelua siitä, ovatko suomalaiset ”valkoisia” vai eivät (Rastas 2005, 79). Aina 1700 -luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle suomalaiset pyrittiin luokittelemaan muiden Euroopan maiden taholta ”ei-valkoisiksi” ja ”mongolialaista” alkuperää oleviksi, ja käsitykset elivät arkipuheessa ja esimerkiksi suomalaisten maahanmuuttajien kokemuksissa rasismista Ruotsissa vielä pitkälle 1960 -luvulle asti (emt). Suomalaisten kamppailu ”valkoisuutensa” ja eurooppalaisuutensa todistamiseksi ja mm. saamelaisten, romanien ja juutalaisten luokitteluun historian saatossa eri ”roduiksi” ja jollain tavoin ongelmalliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa viittaavatkin siihen, että suomalaiset omaksuivat monella tapaa rotuopin ideologiaa yhteiskuntajärjestykseensä (mm. Rastas 2005, 79-80; Ruuska 2002, 66-71). Rotuoppeja sovellettiin myös esimerkiksi koulutusjärjestelmässä ja suomalaisen, mittavaan antropologian tutkimuksissa. Käsitykset ”roduista” ja rotuopista ovat siis vaikuttaneet vahvasti suomalaisessa yhteiskunnassa historian saatossa ja vaikuttavat osaltaan myös suomalaisten kulttuurisessa muistissa ja rasismissa tänäkin päivänä. (Emt. 2005, 80–81.)

Uudenlainen yhteiskunnallinen keskustelu rasismista heräsi 1990 -luvulla suomalaisen yhteiskunnan reaktioista lisääntyneeseen maahanmuuttoon ja pakolaisten vastaanottamiseen. Yhteiskunnallinen keskustelu ja sen taustalla oleva syrjintä ja avoin rasismi saivat myös erilaiset viranomaiset ja järjestöt reagoimaan ilmiöön, mikä herätti myös tutkijoiden mielenkiinnon aihepiiriä kohtaan. (Rastas 2005, 70–71.) Tällä hetkellä suomalainen rasismitutkimus on hyvin monitieteistä, ja sitä on tehty sosiologian ja sosiaaliantropologian lisäksi myös esimerkiksi muuttoliike- media- ja nuorisotutkimuksen, opettajankoulutuslaitosten sekä työ- ja elinkeinoministeriön ja sisäministeriön piirissä. (Rastas 2005, 70–71.) Nykytutkimus on havainnut rasismia niin Suomen valtaväestön arjen toiminnassa ja asenteissa kuin suomalaisessa mediassakin (mm. Suurpää 2002; Jaakkola, 1999; Horsti 2013). Tämän lisäksi tutkimusten keskiössä ovat olleet maahanmuuttajien sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen omat kokemukset rasismista. Näissä tutkimuksissa rasismi on näyttäytynyt usein erittäin vakavana yhteiskunnallisena ongelmana (mm. Harinen 2003; Liebkind 2000; ref. Rastas 2005, 71). Koska tutkin pro gradu -tutkielmassani nimenomaan maahanmuuttajanuorten itse kuulumiselle ja kuulumattomuudelle (ja tässä tapauksessa myös rasismille) antamia merkityksiä, asetun myös tutkielmallani viimeksi mainitun rasismitutkimuksen perinteeseen.

3. TEOREETTINEN TAUSTA JA KÄSITTEET

3.1. Kuuluminen

Yksi sosiologian keskeisimpiä kiinnostuksen kohteita on yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde ja se, miten yhteiskunnalliset muutokset muovaavat yksilön elämää tuoden siihen mukanaan joko rajoituksia tai vapauksia (May 2011, 363). *Kuulumisen (belonging)* tutkiminen on sosiologiassa noussut 2000-luvun alusta lähtien yhä suosittumaksi tavaksi pyrkiä selvittämään yksilön ja yhteiskunnallisen muutoksen välistä suhdetta. Nira Yuval-Davis (mm. 2006; 2011), Sara Ahmed (2004) ja Vanessa May (2011) ovat muiden muassa teoretisoineet käsitettä suhteessa aiempiin yhteiskuntateorioihin. Heidän teorioihinsa ja tutkimukseensa viitataan ahkerasti niin kansainvälisessä sosiaaliteoreettisessa keskustelussa kuulumisesta kuin esimerkiksi suomalaisessa ja pohjoismaisessa siirtolaisuus- ja monikulttuurisuustutkimuksessa (mm. Kuusisto-Arponen 2015; Kaukko 2016; Kaukko & Wernesjö 2016). Sosiologian ja muiden yhteiskuntatieteiden lisäksi muutkin tieteenalat ovat teoretisoineet kuulumisen käsitettä. Muun muassa psykologian, maantieteen, kulttuurin ja muotoilun tutkimuksessa on tuotettu laajaa empiiristä tutkimusta käsitettä soveltaen (mm. Yuval-Davis 2006, 198; May 2011, 368).

Kuulumisen käsitteen teoretisointi pohjautuu sosiologiassa paljolti *arjen sosiologian (sociology of everyday life)* ja *henkilökohtaisen elämän sosiologian (sociology of personal life)* perinteeseen (May 2011, 364). Ensimmäisessä tutkitaan sitä, miten arjen toiminnassa virallinen ja epävirallinen toiminta ja ajatukset kietoutuvat yhteen ja miten jokapäiväinen elämä ilmentää yksilön suhdetta häntä ympäröivään yhteiskuntaan (Burkitt 2004; ref. May, 2011). Jälkimmäinen puolestaan on kiinnostunut arjen sosiologian tapaan siitä, miten yksilö ylittää erot ”virallisen” ja ”epävirallisen” tason välillä toimiessaan henkilökohtaisessa elämässään useilla eri kentillä ja muodostaen näin moninaisia eri yhteyksiä (Smart 2007, 29). Kuulumisen teoretisointi asettuu tämän perinteen jatkoksi, sillä se jakaa käsityksen yksilöstä aktiivisena yhteiskunnan osana ja muokkaajana, ja on kiinnostunut yksilön arkielämässä risteytyvistä virallisista ja epävirallisista elinpiireistä. Käsitteen tutkiminen mahdollistaa myös yksilön ja yhteiskunnan monimutkaisen ja dynaamisen suhteen sekä yhteiskunnallisten muutosten tutkimisen. (May 2011, 364–367.)

Arjen sosiologian ja henkilökohtaisen elämän sosiologian perinteiden sekä kuulumisen käsitteen voidaan nähdä linkittyvän jo varhaisempaan, simmeliläiseen sosiologian perinteeseen, jonka mukaan yksilöä ja yhteiskuntaa ei voida ymmärtää toisistaan erillisinä (Simmel 1950; ref. May 2011, 266). Simmel on painottanut sitä, miten sosiologian ei tulisi keskittyä vain suurten,

kompleksisten sosiaalisten järjestelmien tutkimiseen vaan nimenomaan yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen, joka ilmenee vähemmän ilmeisissä vuorovaikutustilanteissa ja suhteissa. Simmelin mukaan yhteiskunta muodostuu juuri näistä vuorovaikutustilanteista ja suhteista, jotka myöhemmin vakiintuvat ja muuttuvat tunnistettaviksi ja pysyviksi rakenteiksi, kuten esimerkiksi perhe, luokka tai valtio. (Simmel 1990, 174; 1950, 9; ref. May 2011, 366). Mayn (2011) mukaan simmeliläisen perinteen lisäksi kuulumisen teoriolla on samankaltaisuuksia myös esimerkiksi Pierre Bourdieun (1979) *habituksen* ja *sosiaalisten kenttien* käsitteiden kanssa. Kuulumista voidaankin pitää laajasti ymmärrettynä yhtenä klassisen sosiologian suurista teemoista, joita yhteiskuntateoreetikot aina Marxista (1844; ref. Yuval-Davis 2006, 198) Durkheimiin (1893; ref. Yuval-Davis 2006, 198) ja Tönniesiin (1940; ref. Yuval-Davis 2006, 198) ovat omilla tavoillaan pohtineet.

Kuuluminen on sosiologiassa noussut osin korvaamaan *identiteetin* käsitettä. Identiteetit ovat Denis-Constant Martinin (1995; ref. Yuval-Davis 2006, 202) mukaan tarinoita, joita ihmiset kertovat siitä, keitä he ovat tai eivät ole. Ne liittyvät yleensä esimerkiksi yksilön kehollisuuteen, ammatillisiin toiveisiin tai vaikkapa kulttuurisiin ja uskonnollisiin viiteryhmiin. Ne ovat samankaltaisia kuulumisen kanssa siltä osin, että niissä pitkälti rakennetaan suhdetta itsen ja yhteisön välille. Kuulumisen tapaan ne vaihtelevat ja muuttuvat, limittyvät päällekkäin ja niitä myös kyseenalaistetaan monin eri tavoin. Kuulumisen tapaan identiteetti tuntuu tulevan olennaiseksi erityisesti silloin, kun se koetaan jollain tavalla uhatuksi. Identiteetti onkin monella tapaa hyvä teoreettinen käsite, mutta se saattaa toisinaan asettua liian staattiseksi ja jähmeäksi keinoksi kuvata kaikkia niitä ulottuvuuksia, joilla ihminen jatkuvasti luo ja tunnistaa yhteyksiään arjen yhteisöihin, yhteiskuntaan ja materiaalisiin ympäristöihin. Kuuluminen puolestaan kuvaa laajemmin sitä, miten tämä kiinnittyminen on ennen kaikkea prosessi, joka liittyy vahvasti jokapäiväiseen elämään. (Mm. Yuval-Davis 2006, 202; May 2011, 368–370.) Kuitenkin on huomioitava, että esimerkiksi Stuart Hallin (1999, 223) identiteettikäsite on myös hyvin prosessinomainen. Identiteetti muotoutuu hänen näkemyksensä mukaan ennen kaikkea sitä ulkoisesti esitettäessä. Hallin mukaan esimerkiksi kulttuurisilla identiteeteillä on aina oma historiansa, ja historian tavoin myös identiteetit ovat jatkuvassa muutoksessa. Identiteettejä voidaankin pitää itse nimeämiämme tapoja, joilla asemoimme itsemme menneisyyden kertomukseen. (Hall 199, 227.)

Tästä huolimatta olen valinnut tässä tutkielmassa kuulumisen teoreettiseksi käsitteekseni voidakseni tarkastella maahanmuuttajanuorten kertomuksia oman itsen suhteesta vallitsevaan ympäristöön. Kuuluminen on identiteetin tapaan elintärkeä ja perustavanlaatuinen osa ihmispersoonan

rakentumista ja ihmisenä olemista (Miller 2003, 217). Se jaetaan usein kahteen erilaiseen aspektiin, *emotionaaliseen kuulumiseen* ja *poliittiseen kuulumiseen* (May 2011, 368–371). Emotionaalinen kuuluminen kuvaa yksilön tunnetta ”turvassa” (Ignatieff 2001) tai ”kotona” olemisesta tai vastaavasti ”kaipausta kotiin” (*yerning for a home*), ja poliittinen kuuluminen taas tietynlaista tilan tai huomioiduksi tulemisen ja osallisuuden vaatimusta (mm. Miller 2003; Yuval-Davis 2006, 197). Kuulumisen tilaa vaaditaan ympäristöltä, yhteisöltä ja yhteiskunnalta, jotka joko hyväksyvät tai hylkäävät vaatimuksen. Kuulumisen saavuttamiseksi ei riitä, että on osallinen yhteisesti jaettua kulttuuria vaan se pitää sisällään myös vaatimuksen saada ylläpitää ja kehittää edelleen elettyä kulttuuria. Tätä tutkimalla voidaan ymmärtää, miten ihmiset voivat olla samanaikaisesti monella tapaa kiinnittyneitä arkiseen maailmaansa ja elämäänsä ja kuitenkin tuntea, etteivät kuulu siihen. (May 2011, 368–370.)

Kuulumiseen ja siitä syntyvään *yhteiskunnalliseen osallisuuteen* (*inclusion*) sisältyykin tietynlaisia hierarkioita eikä kaikilla yhteiskunnan jäsenillä ole yhtäläisiä mahdollisuuksia sen saavuttamiselle (emt. 2011, 368–369). Kuuluminen ei ole siis ainoastaan yksilötasolla ymmärrettävä ”tila” tai tunne vaan sillä on myös vahvoja poliittisia merkityksiä, joilla on edelleen seurauksia yhteisötasolle (Weedon 2004). Yuval-Davis (2006, 204–209) puhuukin erityisestä *kuulumisen politiikasta* (*politics of belonging*), jolla tarkoitetaan niitä rajanvetoja ja vaatimuksia, joita yksilölle asetetaan, jotta hän voisi kuulua tiettyyn yhteisöön tai laajemmin yhteiskuntaan. Kuulumisen politiikkaan kuuluu näin jako ”meihin” ja ”muihin” sekä tämän jaon ylläpito ja uudelleen tuottaminen. Kuuluminen on monikulttuurisuuden tapaan mielletävä myös *intersektionaalisenä*, jolloin siinä kohtaavat erilaiset muutkin yksilön elämää määrittävät tekijät, kuten ikä, sukupuoli, uskonto, sosiaalinen asema sekä koulutus- ja etninen tausta (Yuval-Davis 2006, 200; May 2011, 370). Tätä kutsutaan *sosiaalisiin tiloihin* (*social locations*) *kuulumiseksi*. Nämä erilaiset sosiaaliset määritelmät ovat myös kytköksissä valtaan ja vaikuttavat näin myös siihen, miten yksilö neuvottelee kuulumistaan ja miten ympäristö hänen vaatimuksensa kuulumisesta ottaa vastaan. On kuitenkin huomioitava, että sosiaalisia määritelmiä kyseenalaistetaan, ne ovat joustavia ja sidoksissa historialliseen kontekstiin. (Emt. 2006, 199–209.)

Tutkittaessa kuulumista voidaan tarkastella myös sen negatiivisia ulottuvuuksia, *kuulumattomuutta* (*non-belonging*) (May 2011, 372–373). Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen (2015) on käyttänyt tästä myös *sijattomuuden* käsitettä suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa. Käytän tutkielmassani kuulumattomuuden käsitettä viittaamaan erityisesti emotionaalisen kuulumisen rakentamisen vaikeuksiin, ja sijattomuutta viittaamaan poliittisen ja yhteiskunnalliseen kuulumattomuuteen.

Käsitteiden merkitykset rakentuvat kuitenkin pitkälti saman teoretisoinnin ympärille. Kuulumisen tunne on usein niin arkipäiväistä, että se nousee esille ja politisoituu vasta, kun kuulumisen tunne jotenkin järkkyy (mm. Yuval-Davis 2006, 197; May 2011, 370). Tällainen juurettomuuden kokemus syntyy, kun yksilön jokapäiväinen elämä saa jonkinlaisen särön (Jackson 1983, 328). Yksilö joutuu miettimään uusiksi arkiset toimintonsa, odotuksensa ja tulee jatkuvan tietoiseksi tavanomaisista olemisen ja tekemisen tavoistaan, joka synnyttää kuulumattomuuden tunteen ja kokemuksen. Suhde ympäristöön muuttuu kotoisasta epämukavaksi, turvallisuuden tunne järkkyy ja yksilö kokee, ettei hän enää ”sovi” (”fit”) ympäristöönsä. (May 2011, 370; 372–373). Kuulumattomuuden kokemus syntyy myös, kun yksilö ei saa vaatimaansa tunnustusta tai tilaa yhteisössä, jolloin kokemus ilmenee hänen elämässään laajempuna poissulkemisena (*exclusion*) yhteisöstä tai yhteiskunnasta. Tällainen sijattomuus merkitsee usein myös kehollista ja maantieteellistä kuulumattomuutta ja yksilön moninkertaista syrjäyttämistä hänen elämästään ja historiastaan eritasoisten yhteiskunnallisten ulossulkemisen prosessien kautta (Kuusisto-Arponen 2015, 84). Siirtolaisten elämässä tällaisia prosesseja voivat olla esimerkiksi pakolaisuus, pakomatka salakuljetuksineen, vastaanottavan maan ulossulkevat lupakäytännöt ja arjen perheyhteisön puuttuminen. Tällainen laaja sijattomuuden kokemus on niin voimakasta, että se saattaa muovata yksilön minuutta pysyvästi aiheuttaen pohjatonta tyhjyyden, yksinäisyyden, levottomuuden ja ikävän kokemusta ja saaden hänet kokemaan itsensä vieraaksi jopa itselleen (Casey 1993). Tätä eletään todeksi yksilön arjessa päivittäin. Sijattomuus aiheuttaa myös aika-tilallisten määreiden muuttumista ja hämärtymistä: kokemukset siitä, mikä on ”täällä / siellä” tai ”ennen / nyt / tulevaisuudessa” muokkautuvat arjeksi, joka rakentuu muistoista ja huolen sävyttämästä kaipauksesta eräänlaiseen ”siellä / nyt”-tilaan. (Kuusisto-Arponen 2015, 84.)

Kaikki kuulumattomuus ei kuitenkaan välity yksilön käytännön elämässä negatiivisena kokemuksena, sillä arkirutiineja rikkovat tapahtumat voivat johtaa myös positiivisiin muutoksiin. Esimerkiksi matkustaminen ja vaikkapa opiskeluvaihdot ulkomaille voivat toimia tarpeellisina irtiottoina, uusien näkökulmien löytämisinä ja maailman avartumisena. (May 2011, 373.) Kuulumattomuuden ja sijattomuuden tutkiminen on olennaista, sillä se tekee mahdolliseksi sellaisten yhteiskunnallisten ryhmien äänen kuuluville saattamisen, joille kuulumattomuus on merkinnyt yhteiskunnassa jollain tavalla syrjään joutumista. Näin se on myös oivallinen käsite erityisesti maahanmuuttaja- ja integraatiotutkimukselle, koska se keskittyy nimenomaan yksilön kokemuksen kuulumisesta ja osallisuudesta eikä tutki ainoastaan virallisia toimenpiteitä yksilön kotoutumisen edistämiseksi. Tästä syystä olen itsekin valinnut sen tärkeimmäksi teoreettiseksi käsitteekseni. Sivuan myös osittain identiteetin käsitettä analyysissäni, mutta painotukseni on

kuulumisen tutkimisessa, sillä se mielestäni parhaiten tavoittaa maahanmuuttajanuorten kokemuksen tilannesidonaisuuden ja prosessimaisuuden. Kuuluminen taipuu sekä yksilön kokemuksen että osallisuuden tarkasteluun. Näin käsite on myös oivallinen selvittämään niitä moninaisia ja monimutkaisia prosesseja, joilla haastatteleman maahanmuuttajanuoret kiinnittyvät heitä ympäröiviin paikallisiin ja transnationaaleihin yhteisöihin ja ympäristöihin. Käsite on myös oivallinen, koska se tarjoaa samalla keinon tutkia sitä problematiikkaa, jota siirtolaiset kohtaavat kuulumisen saavuttamiseksi uudessa yhteiskunnassaan. Kuuluminen on jollain tapaa olennaista kaikille yksilöille elämäntilanteesta ja kontekstista riippuen, mutta erityisen kiinnostavaksi se tulee nuorten kohdalla, jotka ovat kokeneet elämässään jonkinlaisen pakotetun siirtymän, esimerkiksi pakolaisuuden tai selviämisen ilman perhettä nuorella iällä. Käsite on myös toimiva työkalu, koska sillä voidaan tutkia maahanmuuttajanuorten samanaikaista monipaikkaista kuulumista Suomeen, lähtömaahansa tai -alueeseensa ja laajempaan globaaliin maailmaan.

3.1.1. *Transnationaali kuuluminen*

Siirtolais- ja muuttoliiketutkimuksessa tulee myös olennaiseksi kuulumisen samanaikainen monipaikkaisuus, *transnationaalisuus* tai *translokaalisuus*. Transnationaalisuus käsitteenä juontaa juurensa Benedict Andersonin (2006) teorioista *kuvitelluista yhteisöistä (imagined communities)*. Hänen mukaansa kansakunnat ja tietty kansallismielisyys perustuvat sille, että vaikka sen jäsenet eivät elämänsä aikana tapaa suurinta osaa muista valtionsa jäsenistä, elää heidän mielissään *kuvitelma* kansakunnasta yhteisönä (Anderson 2006, 6). Teoriat transnationaalisuudesta ja translokaalisuudesta ovat kehittäneet Andersonin teoriaa kansallisyhteisöiden ja -rajojen kuvitteellisuudesta: koska kansakunnat ovat todellisuudessa kuvitelmaa, ei ihmisiä, etnisiä ryhmiä tai kansakuntia tulisi pyrkiä liittämään rajatusti yhteen paikkaan tai kansallisvaltion (Emt. 2006, 5-6). Esimerkiksi Floya Anthias (2008) on ollut mukana luomassa teoriaa *translokaalista paikantumisesta*. Hän viittaa käsitteellä sekä konkreettisten paikkojen välisiin ylijarjaisiin suhteisiin että yksilön kiinnittymiseen erilaisiin sosiaalisiin rakenteisiin (sukupuoleen, etniseen taustaan, luokkaan ym.), ja näiden yhdessä mahdollistamaan ja rajaamaan toimijuuteen. (Anthias 2008, 15-16.) Ulla Vuorela (2009) on puolestaan rakentanut *transnationaalisen subjektiivuuden* käsitteen kuvaamaan yksilöistä ja esimerkiksi perheyhteisöistä nousevaa ylijarjaisuutta. Hän kuvailee transnationaalista subjektiivuutta eräänlaisena historiallisena ”reittinä” entisten ja nykyisten olinpaikkojen välillä, jotka ankkuroituvat yksilöön itseensä ja hänen tarinaansa. (Vuorela 2009, 170; ref. Davydova 2012, 210–211.) Translokaalia ja transnationaalista käytetään käsitteinä usein myös synonyymeina, sillä periaatteessa kaikki liikkuvuus on ylijarjaisista. Kuitenkin transnationaalilla

viitataan useimmiten kansallisvaltioiden rajat ylittävään toimintaan ja olemiseen, ja translokaalin käsite taas saattaa soveltua paremmin isojen, poliittisesti yhtenäisten kokonaisuuksien tutkimiseen, jotka ovat kuitenkin pysyneet kulttuurisesti, kielellisesti ja etnisesti moninaisina. Esimerkiksi Olga Davydova on hyödyntänyt translokaalin käsitettä väitöskirjatutkimuksessaan entisen Neuvostoliiton alueilta Suomeen muuttaneista iäkkäistä naisista. (Davydova 2012, 212.)

Transnationaalisuuden ja translokaalin käsitteet pitävät sisällään moninaisia kansallisia, etnisiä ja paikallisia kuulumisia, jotka kietoutuvat yhteen ja täydentävät toisiaan sekä ilmenevät yksilön elämässä sekä tietoisesti että tiedostamatta. Tässä kohtaa transnationaalisuuden teoria ammentaa myös kuulumisen teoretisoinneista. Ihminen kohtaa elämässään monia erilaisia tilanteita, yhteisöjä ja paikkoja, ja voi tuntea myös samanaikaista kuulumista useaan ryhmään, kulttuuriin, tilaan ja paikkaan. (Mm. Yuval-Davis 2006, 199–202; Anthias 2008) *Transnationaali kuuluminen* ammentaa näin myös jälkimonikulttuurisuuden (*post-multiculturalism*) teoretisoinneista, joissa ymmärretään, että yksilön kulttuurinen kuuluminen ja lojaliteetti eivät ole ns. nollasummapeliä, jolloin yksilö voi kuulua samanaikaisesti vain yhteen kulttuuriseen tai kansalliseen kontekstiin (Vertovec 2010). Transnationaalisuuden ja kansallisvaltioyhteisön välillä ei myöskään väistämättömästi ole ristiriitaa vaan erilaisista kulttuurisista käytännöistä ja toimintatavoista voidaan neuvotella. Transnationaalisuus, translokaali ja monipaikkainen kuuluminen ovatkin ennen kaikkea tunnerakenteita, joihin kuuluu jatkuva neuvottelu ”siellä” ja ”täällä” olevan tilan välissä. Kuulumisen teoriassa tätä kutsutaan *kuulumisen spatiaalisuudeksi*: kuuluminen kiinnittyy niin maantieteellisesti, sosiaalisesti kuin ajallisestikin tilaan ja paikkaan. Kuulumista ilmennetään myös usein materiaalisena ja kehollisena kokemuksena, ja siihen sisältyy tietty ”paikan tekeminen” (*place-making*), jota koetaan tunteen tasolla, sanallistetusti ja kehollisesti. Se, mihin, miksi ja miten kuulumista koetaan, vaihtelevat osin itsessä tapahtuvien muutosten ja kasvun myötä eikä kuulumisen tarve ole pysyvää tai staattista. (Mm. Yuval-Davis 2006, 199–202; May 2011, 368–373.) Ihminen tulisikin nähdä intersektionaalisena ja ylitraajaisena toimijana, joka elää paikallisesti konkreettisissa konteksteissa. Näin myös siirtolaiset ja pakolaiset tulisi mieltää osaksi historiallisesti ja paikallisesti muodostuneita valtasuhteita ja niiden rajat ylittävää vuorovaikutusta. (Anthias 2008, 15–16.)

Tällä tavalla ymmärrettynä Anthiaksen translokaalin paikantumisen käsite on hyvin samankaltainen kuulumisen käsitteen kanssa. Tatiana Tiaynen (2012) käyttää vastaavasta käsitteestä muotoa *transnationaali arjen kansalaisuus*. Hän määrittelee sen ”yksilön jatkuvaksi neuvotteluksi ja tasapainon etsinnäksi kulttuuristen siteiden ja yhteenkuuluvuuksien välillä sen tiedon varassa, joka

hänellä on nykyhetkestä ja menneisyydestä”. Transnationaalien arjen kansalaisuuden prosessit limittyvät ja heijastuvat yksilön arkeen, sillä ne samalla tarjoavat ja ehdollistavat toimijuutta. Näin ollen niillä voi olla sekä voimaannuttavia että lamaannuttavia vaikutuksia. Transnationaalien arjen kansalaisuutta eletään myös jokapäiväisessä arjessa ja käytännöissä esimerkiksi perhe- ja sukulaisuussuhteiden ylläpidossa. (Tiainen 2012, 206–207). Translokaali paikantuminen, transnationaalien arjen kansalaisuus ja transnationaalien subjektius kuvaavat jokainen verrattain samankaltaisesti yksilön ylijärjestyksistä ja moninaista kuulumista ympäristöönsä ja yhteisöihinsä, mistä syystä olen itse päättänyt käyttää aiheesta yksinkertaisesti käsitettä *kuuluminen*, ja ylijärjestyksistä paikantumista ja kontekstia tarkemmin käsitellessäni käsitettä *transnationaalien* tai *ylijärjestyksellinen kuuluminen*.

4. METODOLOGISET VALINNAT

4.1. Teorian ja aineiston vuoropuhelu ja aineiston tuottaminen

Tutkimusaiheenani on maahanmuuttajanuorten, ja heistä erityisesti nuorten miesten käsitykset ja kokemukset paikallisesta kuulumisestaan Suomeen ja ylirajaisesta kuulumisesta lähtömaahan ja globaaliin yhteisöön. Tutkimuskysymykseni on, *millaista on paikallinen ja ylirajainen kuuluminen ja kuulumattomuus maahanmuuttajanuorten arjessa, ja mitä merkityksiä he sille antavat?* Lähestyn tutkimustani pääosin *aineistolähtöisestä* näkökulmasta, mutta kuitenkin myös vahvasti teoriasidonnaisesti (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tämä tarkoittaa, että olen pyrkinyt panostamaan vahvan teoreettisen viitekehyksen luomiseen jo tutkielman suunnitteluvaiheessa. Rakensin ennen aineistokeruuta teoreettisen viitekehyksen *kansalaisuuteen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja monikulttuurisuuteen* perustuvien teorioiden pohjalle, mutta aineiston kuljettaessa minua *kuulumiseen* liittyvän teoreettisen keskustelun suuntaan, rakensin teoreettisen viitekehyksen uudelleen tämän varaan.

Valitsin tutkimusmenetelmäksi laadullisen tutkimuksen, sillä uskoin sitä kautta parhaiten pääseväni käsiksi maahanmuuttajanuorten tutkimusaiheelle antamiin merkityksiin. Olen hyödyntänyt aineistonkeruussa ja analyysissa myös *hermeneuttista tutkimusperinnettä*, sillä tutkielmani tavoite on ollut saada tutkittavieni ääni ja heidän tapansa tulkita aihetta kuuluviin. Hermeneuttisessa perinteessä korostetaan tutkijan herkkyyttä tutkittavan kokemuksen ymmärtämiseksi. Aineiston analyysissa pyritään säilyttämään mahdollisimman aidosti tutkittavien omat ilmaisut ilmiölle. Hermeneuttinen tutkimusperinne hyödyntää monesti haastattelua aineistonkeruumenetelmänään, ja tähän metodologiseen valintaan päädyin itsekkin saadakseni nuorten omat ilmaisut ja merkitykset tutkielman keskiöön mahdollisimman autenttisesti. Halusin myös tuottaa aineistoni itse, koska minulla oli työni kautta luonteva ja vahva yhteys maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaisiin nuoriin. Uskoin, että tämän yhteyden ja nuoriin muodostetun tietynlaisen luottamuksellisen siteen kautta minulla olisi mahdollisuus päästä mahdollisimman lähelle heidän aitoa kokemustaan ja merkityksenantoaan tutkimusaiheelle.

Päädyin tutkimaan nuoria maahanmuuttajataustaisia miehiä, sillä olen työskennellyt useita vuosia maahanmuuttajataustaisten poikien ja nuorten miesten parissa. Pohdin tutkielmaa suunnitellessani myös tyttöjen haastattelemista tutkimusta varten, mutta koin, että haastattelemalla itselleni työni kautta hyvin tuttuja nuoria pääsisin eri tavalla sisälle heidän aitoon kokemukseensa. Koin myös, että haastattelut itselleni lähtökohtaisesti tuntemattomien maahanmuuttajatyttöjen kanssa saattaisivat tehdä haastatteluista hankalammin vertailtavia jo tuttujen nuorten haastatteluihin nähden. Tuttujen

nuorten haastattelemisessa on kuitenkin myös omat haasteensa, joita erittelen seuraavissa kappaleissa.

4.2. Tutkijapositio ja tutkimusetiikka

Olen sekä ammatillisesti, akateemisesti että henkilökohtaisella tasolla kytköksissä tutkimusaiheeseeni. Yhtäältä työkokemukseni maahanmuuttajanuorten parissa sekä työssä tekemäni havainnot ovat saaneet minut alun perin kiinnostumaan tutkimusaiheestani. Toisaalta henkilökohtainen ja akateeminen kiinnostukseni yhteiskunnallisten eriarvoisuuksien tutkimiseen ja esilletuomiseen on motivoinut minua tutkimuksen teossa. Maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta koskevan yhteiskunnallisen keskustelun vakava polarisoituminen sekä vihapuheen, katupartioiden sekä rajojen sulkemista vaativien kansanliikkeiden äkillinen kasvu vuonna 2015 tutkielmaa suunnitellessani saivat minut myös huolestumaan rasismien vahvistumisesta Suomessa, ja halusin tutkielmallani omalta osaltani osallistua tähän yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vaikka aihe on minulle henkilökohtaisesti ja ammatillisesti tärkeä, olen pyrkinyt tutkielmassani objektiivisuuteen ja totuudenmukaisuuteen. Tämä on tärkeää paitsi tutkimuseettisistä syistä, myös koska uskon, että tutkimukseni voi parhaiten edistää yhteiskunnallista muutosta ja keskustelua maahanmuuttajanuorten oikeuksista tuottaessaan mahdollisimman objektiivista ja tieteellisesti koeteltavaa tietoa.

Olen tutkielmaa tehdessäni reflektoinut omaa rooliani tutkijana ja aineiston tuottajana. Tutkielmaa aloittaessani, minulla oli jo paljon käytännön työkokemuksen tuomaa taustatietoa sekä teoreettista tietämystä muuttoliikkeistä, monikulttuurisuudesta ja siirtolaisuudesta. Vaikka olen pyrkinyt ennakkoluulottomaan analyysiin ja havaintojen tekoon, perehtyneisyyteeni aihepiiriin on varmasti vaikuttanut tapaani tulkita aineistoa. Taustani on kuitenkin toiminut myös etuna analyttisten yhteyksien vetämiseksi aineistostani tämänhetkiseen teoreettiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Uskon myös, että pitkä työkokemukseni maahanmuuttajataustaisten nuorten miesten arjessa rinnalla kulkemista on auttanut minua saamaan sellaista tutkimusaineistoa nuorten kokemuksista, joka olisi vaikeampaa löytää toisenlaisessa aineistonkeruutilanteessa.

Pyrin tekemään haastateltaville mahdollisimman selväksi eron tutkijaroolini ja työroolini välillä, ja että haastatteluideni teko ei liittynyt työnkuvaani maahanmuuttajanuorisotyön järjestössä. Tätä erontekoa helpotti se, että olin opintovapaani aikana siirtynyt erilaisiin osa-aikaisiin työtehtäviin järjestössä ja että päivittäisen työskentelyn sijaan työskentelin haastattelujen tekoaikana järjestössä vain noin kerran viikossa. En myöskään tehnyt haastattelujani työajallani ja pyrin haastattelemaan nuoria järjestön tiloissa sellaisena aikana, ettei siellä ollut samaan aikaan muuta toimintaa. Olen

kuitenkin työskennellyt järjestössä jo seitsemän vuoden ajan, ja moni haastateltavistani on tuntenut minut koko tuon ajan järjestön työntekijänä, jolloin tiedostan, etten voi olla täysin vapaa ohjaajan tai koordinaattorin roolistani nuorten silmissä. Koska pro gradu -tutkielman on mielestäni ennen kaikkea oltava opinnäytetyö ja näin oppimiskokemus tutkimuksen teosta, olen pitänyt tärkeänä opetella tutkielman teon kautta tutkijan työn vaatimaa objektiivisuutta ja irrottautumista tutkimuskohteesta. Varsinaisena tutkielman kirjoittamisen ja analyysin teon aikana en ole työskennellyt maahanmuuttajanuorisotyön järjestössä enkä edes vierailut sen tiloissa saadakseni tarvittavaa etäisyyttä tutkimuskohteeseeni. Olen myös tietoisesti pyrkinyt vapaa-ajan ympäristöissäni sekä muissa opinnoissani pidättäytymään erilaisissa toimintaympäristöissä tutkielman kirjoittamisen ajan.

Tiedostan, että tutkimuksen tekoon liittyy aina tiettyä vallankäyttöä, ja vaikka olen pyrkinyt pitämään keskiössä haastattelemieni maahanmuuttajataustaisten nuorten äänen ja kuulumiselle annetut merkitykset, tiedostan, että valtaväestöön kuuluvana tutkijana minulla on myös melko itsevaltainen rooli niiden tulkitsijana. Minulla on myös siirtolaisuuskokemuksen ulkopuolisesta roolistani käsin riski tulkita väärin niitä merkityksiä, joita nuoret haastattelupuheessaan tutkimusaiheelleni antavat. (Rastas 2004b.) Roolini valtaväestön edustajana haastattelemieni nuorten silmissä yllätti minut, sillä olin hieman naivisti kuvitellut nuorten suhtautuvan minuun enemmän ”yhtenä heistä” kuin vaikkapa järjestön ulkopuolelta tulevaan valtaväestöä edustavaan tutkijaan. Nuoret viittasivat kuitenkin läpi haastatteluun valtaväestöön ja ”suomalaisiin” paitsi ”ne”-muodossa, myös ”te”-muodossa, jolloin minut selkeästi nähtiin haastattelijana eräänlaisena valtaväestön edustajana. Koin tämän ongelmalliseksi erityisesti tilanteissa, joissa huomasin nuorten pyrkivän hieman pehmentämään kritiikkiään suomalaisesta yhteiskunnasta tavoitteenaan ehkä estää omien tunteiden loukkaaminen. Informanttini tuntuivat olevan myös erittäin tietoisia minusta tutkijan roolissa edustamassa jollain tavoin valtaväestön dominoivia instituutioita (suomalaista koulutusjärjestelmää, yliopistoa tai ”tutkimusmaailmaa”). Heidän kertomuksensa minulle kohdistuikin usein myös ”suomalaiselle yhteiskunnalle” ja päättäjille, erityisesti erilaisina parannusehdotuksina. Pidän tätä hyvänä merkinä erityisesti tutkimusetiikan kannalta, sillä haastattelemiani nuoret vaikuttavat näin ymmärtäneen, että heidän haastatteluissaan kertomansa tiedot menevät jonkin suuremman yleisön tietoon eivätkä ole minun ja heidän välisiä luottamuksellisia keskusteluja, joita tavallisesti kävisimme järjestön toiminnan arjessa. Useat nuoret vaikuttivat myös puheenvuoroillaan haluavansa itse osallistua jollain tavoin yhteiskunnalliseen keskusteluun, mitä pidän hyvänä merkinä haastattelutilanteen erityisyyden tiedostamisesta.

Hain tutkimusluvan maahanmuuttajanuorten järjestöltä syksyllä 2016 ja keräsin nuorilta lisäksi osin kirjallisesti ja osin suullisesti vielä henkilökohtaiset tutkimusluvut, jotka toimivat myös tiedotteena tutkimuksesta. Sen lisäksi, että haastateltavat saivat lukea itse tiedotteet ja tutkimusluvut, kerroin heille myös useaan otteeseen suullisesti tiedotteissa kerrotut asiat väärinymmärrysten välttämiseksi. Koin kuitenkin jossain vaiheessa tutkielman tekoa kirjallisten tutkimuslupien keräämisen hankalaksi, sillä se toi haastattelun alkuun turhaa jäykkyyttä ja jännitystä muistuttaen nuoria viranomais- ja maahanmuuttobyrokratiasta, jota he ovat kokeneet Suomessa. Eräs haastateltava toi jopa esille haastattelun lomakkeineen muistuttaneen häntä turvapaikkapuhuttelusta, mitä pidin erityisen ongelmallisena. Siirryinkin tämän jälkeen keskustelemaan tiedote- ja tutkimuslupalomakkeesta ja pyytämään tutkimusluvut nuorilta pääosin suullisesti. Tarkoitukseni on tukea nuorten kanssatutkijuutta tuomalla pro gradu -tutkielmani tulokset nuorten tietoon ja käymällä niitä läpi yhdessä nuorten kanssa tutkielman julkaisun jälkeen.

4.3. Aineisto

Aineistoni koostuu suurehkon suomalaiskaupungin maahanmuuttajanuorisotyön järjestössä tehdyistä teemahaastatteluista, jotka tein joulukuun 2016 ja toukokuun 2017 välillä. Haastateltavat ovat 19–27 -vuotiaita pakolaistaustaisia nuoria miehiä. 19 -vuotias ja 27 -vuotias edustivat kuitenkin ääripäitä ikäjakaumalla, sillä suurin osa nuorista oli haastatteluhetkellä 21–22 -vuotiaita. Heidän Suomeen muuttonsa on osunut varhaislapsuuden ja murrosiän välille, ja heidän Suomessa asumisaikansa vaihtelee noin neljästä vuodesta yli viiteentoista vuoteen. He ovat jokainen taustaltaan eri lähtömaista Lähi-idän, Euroopan ja Afrikan alueilta, ja he ovat saapuneet Suomeen joko turvapaikkaprosessin tai pakolaiskiintiön kautta. Nuorista suurin osa on koko- tai osa-aikatöissä, ja loput opiskelevat toisen asteen koulutuksessa, lukiossa tai ammattiopistossa. Nuoret edustavat maahanmuuttajajärjestön aktiivisia ja melko pitkäaikaisia kävijöitä ja ovat minulle kaikki entuudestaan tuttuja noin 3-7 vuoden takaa työkokemukseni kautta kyseisestä järjestöstä. Nuoret eivät ole minkäänlainen satunnaisotos maahanmuuttajataustaisista nuorista miehistä vaan edustavat jo vakiintuneen maahanmuuttajanuorisotyön toiminnan piirissä käyviä aktiivisia nuoria.

Aineistoni koostuu neljästä löyhästi strukturoidusta teemahaastattelusta, joista kaksi toteutettiin yksilöhaastatteluina ja kaksi parihaastatteluina. Haastateltavia oli näin yhteensä kuusi. Valitsin haastateltaviksi täysi-ikäisiä nuoria, jotka osallistuivat aktiivisesti maahanmuuttajanuorten järjestön toimintaan ja jotka olivat jollain tavoin toiminnan puitteissa ilmaisseet kiinnostustaan yhteiskunnallisiin asioihin, vaikuttamiseen tai vapaaehtoistyöhön. Heistä suurin osa oli toiminut itse vapaaehtoisina kyseisen järjestön tai jonkin muun järjestön toiminnassa ja osallistunut järjestön

yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviin teemailtoihin tai pienryhmätoimintaan. Valitsin myös tarkoituksella haastateltavia, joiden keskinäiset Suomessa asumisen ajat vaihtelivat suurestikin saadakseni kokonaiskuvaa siitä heterogeenisestä pakolaistaustaisten nuorten joukosta, joista järjestön kävijäkunta koostuu. Muodostin kuitenkin haastatteluparit niin, että nuoret olisivat suomen kielen tasoltaan mahdollisimman samalla viivalla. Valitsin myös haastateltavaksi vain sellaisia nuoria, joiden suomen kielen tason tiesin niin vahvaksi, että he pystyisivät ilmaisemaan itseään riittävän hyvin suomen kielellä, jotta heidän äänensä tulisi mahdollisimman aidosti ja vaivattomasti kuuluviin haastatteluissa. Tämä rajasi haastattelijoukosta ulos vasta Suomeen muuttaneet, juuri oleskeluluvan saaneet ja turvapaikanhakijanuoret. Huolimatta pyrkimyksistäni valikoida haastateltavia, joiden ajattelin pystyvän ilmaisemaan itseään helposti yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyen, haastateltavat kokivat aiheen ja haastattelukysymykseni paikoitellen liian haastavina ja abstrakteina, jolloin jouduin hieman muokkaamaan kysymyksenasetteluitani ja selittämään heille joitakin käsitteitä.

Suoritin haastateltavien rekrytoinnin työskennellessäni osa-aikaisesti maahanmuuttajanuorisotyön järjestössä. Kysyin haastatteluun nuoria, jotka olivat työkokemukseni perusteella kiinnostuneet yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osallisuudesta. Kerroin heille tutkimuksesta mukaillen laatimaani *Tiedote- ja tutkimuslupalomaketta* (Liite 1). Kysyin haastatteluun yhteensä yhtätoista nuorta, joista kolme kieltäytyi haastattelusta, koska ei pitänyt aiheita kiinnostavana tai olennaisena heidän elämänsä kannalta. Kaksi nuorta joutui perumaan haastattelunsa työ- ja opiskelukiireidensä vuoksi viime tingassa, ja lopulta haastatteluihin valikoitui kuusi nuorta. Valikoin parihaastatteluiden osallistujat nuorista, jotka olivat keskenään myös ystävyksiä mahdollisimman luontevan keskustelutilanteen luomiseksi. Tehtyäni pilottihaastattelun ensin yhden haastateltavan kanssa koin, että tutkimusaiheen haastavuuden vuoksi parihaastattelu toimisi paremmin nuorten pohdintojen herättämiseksi aiheen ympärillä. Tarkoitukseni olikin suorittaa loput haastatteluista parihaastatteluina, mutta toisen haastateltavan peruutettua tulonsa juuri haastattelupäivänä koin parhaaksi haastatella hänen pariaan yksin aineiston koostamisen edistämiseksi. Molemmat yksilöhaastatteluista osoittautuivat hedelmälliseksi, joten päätin sisällyttää myös ne aineistooni. Loput haastatteluista toteutin kuitenkin parihaastatteluina. Koin tämän aineiston riittäväksi tutkimuskysymykseni kannalta, sillä jokainen keskustelu oli varsin pitkä, pohdiskelleva ja nuorten pohdinta jokaisessa haastattelussa oli syvällistä ja monipuolista.

Haastattelut olivat keskenään melko saman kestoisia huolimatta siitä, olivatko ne yksilö- vai parihaastatteluja: lyhyin haastattelu oli kestoaltaan 79 minuuttia mutta suurin osa haastatteluista oli kestoaltaan 90–96 minuuttia. Haastattelut toteutettiin järjestön omissa tiloissa pilottihaastattelua

lukuun ottamatta, jossa halusin kokeilla, millaista olisi toteuttaa haastattelu haastateltavan itse valitsemissa paikassa. Pilottihaastattelussa kokeilin myös haastattelun elävöittäjänä kuvatehtävää, mutta luovuin siitä muissa haastatteluissa sen haastavan toteutuksen vuoksi. Teemoiltaan haastattelut olivat keskenään lähes täysin samanlaisia muutaman teeman tiivistystä ja kirkastamista lukuun ottamatta, joita tein edellisistä haastattelukokemuksista oppineena. Haastatteluteemani löyhästi strukturoiduissa haastatteluissani olivat (1.) *kuulumiseen, paikantumiseen ja kansalaisuuteen* liittyvät teemat sekä (2.) *aktiiviseen kansalaisuuteen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja osallisuuteen*, niiden sisältöihin ja niitä mahdollistaviin ja rajaaviin tekijöihin, liittyvät teemat. Haastattelurunkoon teemoineen on tämän tutkielman liitteenä (Liite 2). Koska haastattelut olivat luonteeltaan löyhästi strukturoituja, pidin mielessäni rungon pääteemat, mutta annoin haastateltavien kuljettaa keskustelua osin varsin vapaasti. Pysin myös reagoimaan haastattelun edessä sellaisiin keskustelun alueisiin, jotka tuntuivat puhujasta merkityksellisiltä ja kuljettamaan keskustelua niiden suuntaan.

4.3.1. Aineiston hallinta ja käsittely

Äänitin haastattelut ja muunsin ne tekstimuotoon litteroimalla, jolloin yhteensä noin kuuden tunnin haastattelupuheesta syntyi 326 liuskaa. Koska tarkoitukseni oli tutkia haastateltavien haastatteluteemoille antamia merkityksiä perehtymällä siihen, *miten* haastateltavat rakensivat merkityksiä, pyrin litteroimaan puhutun materiaalin mahdollisimman yksityiskohtaisesti sisällyttäen litteroituun tekstiin esimerkiksi haastateltavien puheiden päällekkäisyydet, tauot ja niiden pituudet (lyhyt-pitkähkö-pitkä), puhujien itsekorjaukset ja puheen katkokset. Kirjasin myös mahdolliset ulkopuoliset katkokset haastatteluihin, kuten puhelimen soimisen tai haastattelun ulkopuolisten henkilöiden keskeytykset, mutta en litteroinut keskeytyksien aikana tapahtunutta, aiheeseen liittymätöntä keskustelua. Litterointimerkinnöissä olen noudattanut YLE:n ajankohtaisohjelmien litterointikäytäntöä, koska se on minulle tuttu siellä saadun työkokemukseni perusteella ja soveltuu tarkkuudeltaan hyvin myös tieteellisesti tarkkaan litterointitapaan. Litterointimerkinnöissä tauot ja niiden kestot on merkitty hakasulkeisiin [ ] ja toisten keskustelijoiden keskeytykset näkyvät ... -merkinä. Haastattelukatkelmat, joissa olen joutunut katkaisemaan haastateltavan puhetta, on merkitty [...] -merkein.

Haastatteluvaiheessa en kerännyt henkilörekisterimäisiä tietoja haastateltavista, kuten koko nimiä, yhteystietoja, tarkkaa syntymäaika tai siviilisäätystä. Pysin myös anonymisoimaan aineistoni jo litterointivaiheessa niin, että poistin henkilöiden nimet, kotikaupungin, kaupunginosien, tunnistettavien paikkojen ja instituutioiden nimet sekä nuorten edustaman taustajärjestön nimen

tekstistä. Nuorten kotikaupunki esimerkiksi esiintyy litteroidussa tekstissä ”paikkakuntana” tai ”nuorten asuin-kaupunkina”, kaupunginosat ”eräänä kaupunginosana” tai ”kaupungin läntisenä kaupunginosana” ja nuorten edustama järjestö ”maahanmuuttajanuorisotyön järjestönä”. Haastateltavien nimellä viittaamat henkilöt taas esiintyvät litteroidussa tekstissä ja lainauksissa esimerkiksi nimityksillä ”veli”, ”haastateltavien yhteinen kaveri” tai ”maahanmuuttajajärjestön toimintaan osallistuva nuori”, mikäli on olennaista tuoda esiin haastateltavan yhteys viitattavaan. Olen kuitenkin säilyttänyt haastateltavien iät sekä lähtömaiden nimet niiden osoittauduttua olennaisiksi aineiston analyysin ja ymmärrettävyyden kannalta. Muutin haastateltavien nimet ensin numerokodeiksi ja myöhemmin annoin heille tekaistut nimet viittauksen helpottamiseksi. Nimet ovat yleisiä ja sattumanvaraisesti valittuja nimiä kunkin haastateltavan lähtömaan kontekstista. Haastateltavia ei voi litteroidusta materiaalista eikä tekstilainauksista minkään kohtuullisesti suoritettavain keinoin tunnistaa.

4.3.2. Aineiston analyysi

Aloitinkin haastattelujen purkamisen etsimällä haastatteluista yhteisiä teemoja, jotka olivat tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia. Tämän lisäksi asetin tarkasteluni kohteeksi erityisesti maahanmuuttajanuorten kuulumisen teemoille annettuja merkityksiä ja puhetapoja. Näin yhdistelin aineiston analyysissäni sekä kategoria-analyysin että diskurssianalyysin perinteitä. Tutkimuksen analyysivaihe alkoi osin jo litterointiprosessin aikana erilaisten ajatusten herätessä haastatteluita auki purkaessa. Aloitin litterointien työstämisen heti haastattelujen tekemisen jälkeen, ja jatkoin sitä pätkittäin aina ensimmäisestä haastattelusta joulukuulta 2016 syksyyn 2017 asti, jolloin aloitin varsinaisen analyysivaiheen. Vaikka haastattelupuheen litterointi heti haastattelun teon jälkeen onkin suotavaa haastattelutilanteen paremman muistamisen vuoksi, tauot litteroinnin teossa mahdollistivat mielestäni kuitenkin myös tarvittavan etäisyyden ottamisen tutkimusaiheeseen, uusien näkökulmien saamisen ja moninaisen puheen kuulemisen aineistosta. Litteroinnin tekeminen hyvin eksaktisti haastateltavien puhetta mukaillen teki myös aineiston nopeasti hyvin tutuksi. Analyysin osittainen työstäminen jo litterointivaiheessa helpotti myös luontevaa analyysivaiheeseen siirtymistä. Litteroinnin aikana kirjoitin jatkuvasti ylös myös muistiinpanoja ja ensimmäisiä aineistosta herääviä ajatuksia, ja aloin löytää jo useita yhtymäkohtia ja toisaalta eroja haastattelijoiden kerronnan välillä.

Aloitin varsinaisen analyysin teon jaotteleamalla ensin yhteneväisyyksiä ja eroja haastatteluista nousseiden teemojen välillä ja listaamalla niitä erilaisin värikoodein erilliseen tiedostoon. Kävin tämän jälkeen jokaisen haastattelun kokonaisuutena läpi muutamaan kertaan nimeämällä eri

värikoodein nuorten puheessa usein nousseet teemat (esimerkiksi ”transnationaali paikantuminen”, ”kuuluminen”, ”aktiivinen kansalaisuus” ja ”rasismi”), ja yhdistin nämä jälleen kerran yhteiseksi tiedostoksi. Tiedostosta pyrin erottelemaan, mitkä teemat korostuivat haastattelusta toiseen, ja mitkä esiintyivät vain tietyissä haastatteluissa. Tämän lisäksi listasin erilaisia puhetapoja ja diskursseja, joita havaitsin nuorten kerronnassa, mutta joista en ollut varma, tulisinko hyödyntämään niitä varsinaisessa analyysissäni (esimerkiksi ns. kotoutumispuhe, ”sananvapaus” -diskurssi, kulttuuripuhe, uusliberalistinen diskurssi). Listasin myös tunnetiloja, joita puheesta välittyi (into, katkeruus, voimattomuus, haikeus, lämpö) sekä myös kerronnan rytmiä ja hiljaisuuksia sekä sitä, mistä ei puhuttu ja mitä aiheita väistettiin.

Analyysin edetessä huomasin, että kaikkia haastatteluja yhdistävänä kattokäsitteenä nousivat alkuperäisen tutkimusaiheeni aktiivisen kansalaisuuden sijaan erilaiset, ylijärjennän ja paikallisen kuulumisen ja kuulumattomuuden sekä syrjinnän teemat. Jatkoin analyysia tarkastelemalla lähemmin, mitkä teemoista kuuluivat mielestäni kuulumisen kategoriaan (esimerkiksi *kansalaisuus*, *kuuluminen*, *sijattomuus*, *transnationaali*) ja kävin uudelleen erikseen jokaisen haastattelun läpi etsien eri haastateltavien luomia merkityksiä, puhetapoja ja tunneyhteyksiä näille koodeille. Teemat elivät erilaisilla nimillä eri muodoissa ja vakiintuivat sitten kuulumisen teoria käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen perehdyttyäni kolmeen suurempaan teemaan: *emotionaalisen kuulumisen*, *poliittisen kuulumisen* ja *kuulumattomuuden* teemoihin.

5. EMOTIONAALINEN KUULUMINEN PAIKALLISESSA JA YLIRAJAISESSA ARJESSA

Haastattelemieni nuorten puheessa ilmenevät kuulumisen kokemusta rakentavat tekijät jakautuvat kolmeen yläkäsitteeseen: *tunteisiin perustuviin merkityksiin (1)*, *nuoren ja ympäristön suhteeseen (2)* sekä *ulkopuolisuuden merkityksiin (3)*. Kuulumisen teorioiden valossa nämä kategoriat voidaan ymmärtää myös *emotionaalisen kuulumisen, kuulumisen politiikan ja kuulumattomuuden merkityksinä*. Olen jaotellut tutkielmassani analyysini tämän jaon perusteella kolmeen lukuun (luvut 5-7), joissa perehdyn tarkemmin siihen, miten nämä kuulumisen merkitykset ilmenevät maahanmuuttajanuorten kerronnassa.

Nuorten puheessa emotionaalinen kuuluminen ilmenee samanaikaisesti sekä paikallisesti että ylirajaisesti, ja sitä sävyttää jollain tavoin jokin tunnereaktio. Luvussa 5.1. kuvaillaan tarkemmin nuorten emotionaalista kuulumiselle annettuja merkityksiä ja 5.2. sitä, miten emotionaalinen ja materiaallinen kietoutuvat yhteen nuorten kuulumisen neuvotteluissa.

5.1. ”Sydän lyö kotimaan tahtiin” – Emotionaalinen kuuluminen nuorten puheessa

Lähes kaikki haastateltavat kuvailevat lähtömaitaan omistajuutta, lämpöä ja läheisyyttä ilmaisevin termein, kuten ”*meijän maa*”, ”*oma maa*”, ”*mun maa*” ja ”*kotimaa*”. Tällainen kertomisen tapa on yleinen siitäkin huolimatta, että haastateltavien kesken suhde lähtömaahansa vaihtelee. 20-vuotias Said kertoo, ettei pidä lähtömaataan enää kotimaanaan, mutta nimittää sitä kuitenkin ”*omaksi maaksi*” samoin kuin lähtömaahansa vahvasti suuntautuvat haastatteleman nuoret. Muutamat nuorista käyttävät lähtömaastaan neutraalisti vain maan nimeä pyrkimyksenään keskustella lähtömaasta yleisellä tasolla yhteiskuntana muiden joukossa. Esimerkiksi Feysal, joka kaikista haastateltavista paikantuu tunteen tasolla selvimmin lähtömaahansa, käyttää maasta kuitenkin puheessaan neutraalia ilmausta ”Somalia”. Hänen kohdallaan tämä voi kuitenkin olla osoitus siitä, että sanavalinnat, erityisesti itselle vierasta kieltä käytettäessä eivät välttämättä kerro kaikkea omasta suhtautumisesta tai asemoitumisesta lähtömaahan. Feysalin puhussa yleisesti ”yhteiskunnasta” käy kuitenkin selväksi, että hän tarkoittaa sillä lähes poikkeuksetta lähtömaataan, ei Suomea tai jotakin teoreettista tai kuvitteellista yhteiskuntaa. Emmanuel poikkeaa eniten muista haastateltavista puheellaan lähtömaastaan. Hän viittaa lähtömaahansa etäisyyttä ilmaisevien termein ”*siellä*” ja ”*tuolla vanhassa elämässä*” eikä nimeä missään vaiheessa haastattelua oma-aloitteisesti lähtömaataan. Hän käyttää nimitystä ”kotimaa” ainoastaan ”*Kotimaa on aina sydämessä*” lauseessa, joka on tarkoitettu oikeastaan naljailuksi hänen haastatteluparinsa Amirin lähtömaataan osoittamaa

kiintymystä kohtaan. Emmanuelin käyttämät sanavalinnat heijastelevat myös hänen paikantumistaan lähtömaansa suuntaan, joka ilmenee läpi haastattelun etäisenä ja toisinaan jopa torjuvana. Kukaan haastateltavista ei liitä Suomeen lähtömaita kuvanneita omistajuutta tai lämpöä kuvaavia ”kotimaa”- tai ”meijän maa” -merkityksiä. Suomea kuvataan neutraalisti maan nimellä ja esimerkiksi Bekimin puheessa jopa toisinaan ”ulkomaat” -termillä. Puhetapa on ominaista myös niille nuorille, jotka kertovat itse kokevan kuuluvansa tällä hetkellä Suomeen. Kuitenkin kysyttäessä, missä nuoret kokevat kotinsa olevan, esimerkiksi Emmanuel kertoo sen olevan yksiselitteisesti Suomessa, ja Amirin kuvailee Suomea ”toiseksi kodikseen” ja Suomea ja lähtömaataan ”isän ja äidin kodeiksi”. Suomi on myös pääasiallinen oletuspaikka haastateltavien kerronnalle, jolloin se saa myös usein merkityksen ”täällä”. Yhteiskunnasta puhuessaan nuoret viittaava myös lähtökohtaisesti Suomeen eivätkä niinkään lähtömaihinsa.

Suurin osa nuorista kertoo tuntevansa intohimoa ja lämmintä kiintymystä lähtömaataan kohtaan. Heidän kerronnassaan maasta välittyvät innostus, kiintymys, uskollisuus, uteliaisuus, ihailu ja jopa lähtömaan romantisointi.

*Bekim: Jalkapallokin on niinku enemmän mä kannustan niinku meijän
27 v. Kosovo maata, sillain... Albanian maajoukkue kun oli, kun nyt tuli. Kyllä mä haluan
et Suomi voittaa mut ei mulla oo semmosta niin kun... intohimoa... Kyllä mä
niinku itse haluan tottakai... mutta se on vähän niinku sinnepäin niinku
menee.*

Bekimin kokemus tietyn ”intohimon” puuttumisesta suhteessa Suomeen on havaittavissa myös muiden nuorten kerronnassa. Suomi saa pääasiassa neutraaleja ja lähinnä käytännönläheisiä merkityksiä nuorten puheessa, vaikka nuori kuvailisi puheessaan muuten kokevansa kuuluvansa nykyiseen asuinmaahansa ja olevansa kiitollisia siitä tuesta, jota ovat Suomessa saaneet. Nuorten kerronta Suomessa muodostuneista ystävyysuhteista on kuitenkin lämmön, kiittollisuuden ja nostalgian sävyttämää. Suomi yhteiskuntana saa myös toisinaan vahvan kielteisiä merkityksiä, kuten turhautumista, lannistuneisuutta tai suuttumusta lähinnä rasismiin ja yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen liittyvässä puheessa. On kuitenkin kiinnostavaa, että Bekim vaikuttaa tuntevan jopa jonkinlaista syyllisyyttä tai huonoa omaatuntoa siitä, että tuntee suurempaa intohimoa lähtömaansa jalkapallomaajoukkuetta kohtaan. Hän kuvailee haluavansa tuntea suurempaa intohimoa suomalaista urheilua kohtaan, mutta kokee tunteen menevän vain ”vähän sinnepäin”. Jussi Ronkainen kuvailee tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisten nuorten vapaa-ajasta, miten

kaksikansalliset nuoret usein kokevat, että heidän on ”todistettava” uskollisuuttaan uudelle asuinmaalleen ja vahva kiintymys ”vanhaan” valtioon saatetaan nähdä merkinä jonkinlaisen ”kansallisen lojaalisuuden” puutteesta. Kansalaisuus saatetaan nähdä eräänlaisena ”nollasummapelinä”, jossa kaksikansallinen nuori nähdään vain ”puoliksi” jonakin, jolloin nuori saattaa kokea paineita ”valita” kansallisuus, johon hän ”kuuluu enemmän”. (Ronkainen 2009, 33-35.)

Pian lähtömaahansa vierailulle lähtevän Amirin kuvaus lähtömaasta on myös vahvan myönteisen tunnelatauksen täyttämää. Iran odottaa häntä upeiden paikkojen ja hänen paluutaan juhlihan satapäisen, sukulaisista koostuvan vastaanottokomitean täyttämänä. Nuori on innostunut ja odottavainen matkan suhteen ja kuvailee, miten pelkää, ettei lähtömaassa vierailun jälkeen enää halua palata Suomeen. Tarinan taustalla tuntuvat vaikuttavan hänen isänsä voitokkaat kertomukset lähtömaahan paluusta ja siitä, miten sukulaiset juhlivat hänen vierailuaan vuosien pakolaisuuden ja poissaolon jälkeen, sillä Amir ei itse ole vielä kertaakaan vierailut lähtömaassaan perheen Suomeen muuton jälkeen. Amir tuntuukin toivovan olleensa isänsä tavoin kaivattu ja rakastettu. Tämä voidaan nähdä hänen emotionaalisen kodin kaipauksenaan, joka on olennaista myös emotionaalisen kuulumisen kannalta (mm. Ignatieff 2001; May 2011, 368–371). Pakolaisuus tuokin omat erityispiirteensä kodin kaipaukseen. Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla lähtö maasta ei todennäköisesti ole ollut heidän oma valintansa vaan muutto on voinut liittyä perheen suojan ja turvan hakemiseen. Se, että maasta on jouduttu lähtemään ikään kuin ulkoisen ”pakotetun siirtymän” (vrt. Kuusisto-Arponen 2015) kautta ja maa on näin ikään kuin ”anastettu” yksilöltä, saattaa saada kaipauksen lähtömaahan vieläkin kovemmaksi. Tämä saattaa olla myös syynä siihen, miksi Suomi piirtyy nuorten kerronnassa emotionaalisesti ”neutraalimmin” kuin lähtömaa. Tiaynen kuvailee, miten siirtolainen saattaa myös todellisuudessa lähtömaata ikävöidessään kaivata pikemminkin entistä elämäänsä, toimijuuttaan ja ihmissuhteitaan lähtömaassa kuin maata itseään. Vuosien kuluessa ja etäisyyden kasvaessa lähtömaa on kuitenkin muuttunut kuvastamaan kaikkia näitä rakkaita muistoja, jolloin kiintymys ja nostalgia muistoista siirtyy itse maahan. (Tiaynen 2012, 227.) Amirin kaltaiset nuoret, joilla ei itsellään ole varsinaisia muistoja lähtömaastaan, nojaavat vanhempiensa välittämiin muistoihin, kertomuksiin ja tarinoihin, jolloin mielikuva maasta muodostuu yhä vahvemmin kertomuksen varaan. Myös mahdollinen kuulumattomuuden ja erilaisuuden kokemus Suomessa saattaa nuoret etsimään ”juuriaan” omasta tai vanhempiensa lähtömaasta uskoen ja toivoen voivansa rakentaa kuulumistaan edes sinne.

Joidenkin haastattelemieni nuorten puheessa lähtömaa esiintyy myös voimakkaiden negatiivisten tunteiden sävyttämänä. Nuorten emotionaalisen kuulumisen rakentaminen lähtömaahan välittyikin puheen tasolla seuraavasti: mitä lämpimämpää kerronta maasta on, sitä enemmän nuoret vaikuttavat rakentavan kuulumistaan lähtömaahan, ja mitä kielteisempää puhe lähtömaasta on, sitä vahvemmin nuoret taas rakentavat kuulumistaan puheessaan Suomeen. Silti kielteisetkin tunteet vaikuttavat sitovan nuoria monin tavoin lähtömaahan. Ikävä, huoli, ja surumielisyys sekä kiukku ja turhautuminen lähtömaan poliittiseen tilanteeseen saavat nuoret suuntaamaan eri tavoin energiaansa ja paikantumistaan lähtömaahan. Esimerkiksi Feysalilla huoli ja suru ovat aikaansaaneet voimakkaan tarpeen toimia lähtömaan jälleenrakennuksen ja maassa asuvan perheen elinolojen parantamiseksi, mikä vaikuttaa lisänneen hänen kuulumistaan lähtömaahan. Useilla haastateltavista kuitenkin turhautuminen ja lohduttomuus maan poliittisesta tilanteesta on saanut nuoret kokonaan torjumaan kuulumisen rakentamisen lähtömaahan ainakin kerronnan tasolla.

Emotionaalinen kuuluminen ilmenee nuorten puheessa paitsi tunteen sävyttämän puheen, myös tietynlaisen kulttuurisen ja kansallisen samaistumisen kautta. Osa haastateltavista pitää erittäin tärkeänä ”juuriaan” lähtömaassaan ja kuulumistaan siellä asuvaan ”kansaan” siitäkin huolimatta, että he ovat lähteneet maasta lapsina tai niin nuorina, ettei heillä varsinaisesti ole sieltä omia muistoja. Tämä ilmenee nuorten haastatteluissa tunteikkaana ja nostalgisena puheena perhehistoriasta lähtöalueella tai kokemuksena siitä, että lähtömaa on jotain, mikä muodostaa nuoren alkuperän. Esimerkiksi yli viisitoista vuotta Suomessa asunut Bekim pitää tärkeänä lähtömaansa Kosovon ”kansaan” kuulumista ja Amir kuvailee lähtömaataan Irania ”maana, jossa hänen juurensa ovat”. Hänen tuleva Iranin matkansa vaikuttaakin erityisen tärkeältä ikään kuin jonkinlaisena itseen ja omaan ”alkuperään” tutustumisena. Myös tietynlainen kulttuurinen samaistuminen on tärkeässä roolissa nuorten emotionaalisen kuulumisen rakentamisessa. Nuorten puheessa kuuluminen rakentuu kulttuurisille, kansallisille tai etnisille ominaisuuksille. Valtaosa nuorista kertoo samaistuvansa pääasiassa lähtömaansa tai -alueensa ”kulttuuriin”, mutta osa kokee myös saaneensa ”vaikutteita suomalaisesta kulttuurista”. Tämä ilmenee esimerkiksi kulttuuripuheena ja yleistyksinä kulttuurisista ominaisuuksista, kuten ”suomalaisesta asiallisuudesta” ja ”irakilaisesta sosiaalisuudesta”. Kulttuuriset piirteet saavat tunteen tasolla nuorten puheessa sekä myönteisiä, kielteisiä että neutraaleja merkityksiä. Tarkemmin nuorten kulttuuripuhetta käsitellään luvussa 7.

5.2. Emotionaalinen ja arjen kuuluminen paikallisesti ja ylirajaisesti

Nuoret puheessa emotionaalinen kuuluminen kietoutuu vahvasti käytännön realiteetteihin ja omiin fyysisiin toimintamahdollisuuksiin. Nimitän näitä tutkielmassani *arjen kuulumisen edellytyksiksi*, ja tarkoitan niillä konkreettista käytännön arkea ja sen toimintaedellytyksiä ja -mahdollisuuksia. Vastaavasti voitaisiin puhua *arjen kansalaisuudesta* (vrt. Tiainen 2012). Arjen kuulumisen edellytykset ilmenevät nuorten puheessa arjen toiminnan, elämän sujuvuuden ja käytännön toimintamahdollisuuksien kautta, sekä poliittisina rajoituksina, joita kansallisvaltiot asettavat heidän transnationaalille arjelleen. Ensimmäistä käsitellään tässä luvussa ja jälkimmäistä luvussa 6.

Suurin osa haastattelemistani nuorista kokee, että heillä on Suomen arjessaan asiat hyvin. Ne nuoret, jotka rakentavat kuulumistaan pääosin Suomeen, kuvailevat tätä yhtenä tärkeimmistä tekijöistä emotionaalisen kuulumisen rakentamisessa Suomeen. Esimerkiksi Maher perustaa kokemuksensa kuulumisestaan Suomeen vahvasti sille, mitä on uudessa asuinmaassaan saanut verrattuna lähtömaahansa, joka ei hänen sanojensa mukaan ole ”*tarjonnut mun perheelle mitään*”.

Maher, Siis mä voin pitää itseäni niinku tän maan [Suomen] kansalainen...
 21 v. Syyria: *Koska, niinku emmä tiedä jos niinku mun maata, ei tarjonnu mulle mitään. [tauko] Ei vaan mulle mitään, ne ei tarjonnu niinku mun perheelle mitään. Se on tuottanu mulle ongelmia... Se on, ottanu multa mun oikeuksia... [tauko] Miks mä sanon että mä oon tän maan kansalainen? [...] Mutta, niinku verrattuna tähän... Mä oon, mä en niinku kerro kaiken mutta mä oon saanu paremman elämän.*

Maher kiinnittää puheessaan kuulumisensa vahvasti käytännön toimintamahdollisuuksiin, fyysiseen turvallisuuteen ja kansalaisoikeuksien toteutumiseen. Lähtömaan tuottamalla ”ongelmilla” Maher viittaa Syyrian sotaan ja hallituksen opposition edustajien turvattomaan tilanteeseen maassa. Kokemus fyysisestä turvattomuudesta ja toimintaedellytyksien puutteesta vaikuttavat estävän positiivisen tunnesiteen rakentamista lähtömaahan ja kasvattavan syitä, miksi hän haluaa rakentaa kuulumistaan Suomeen.

Muina arjen kuulumisen edellytyksinä haastatteleman nuoret pitävät myös ”uuden elämän” kestoa Suomessa sekä täällä saatuja elämäkokemuksia ja aikuiseksi kasvamista. Erityisesti pitkään Suomessa asuneiden nuorten kertomusten perusteella vaikuttaa siltä, että mitä enemmän käytännön arjen siteitä heillä Suomeen on (työpaikka, täällä syntyneet perhe- ja ystävyysuhteet jne.) sitä helpompaa nuorten on rakentaa maahan myös emotionaalista kuulumistaan. Esimerkiksi Emmanuel

kokee kuuluvansa Suomeen, koska suurin osa hänen muistoistaan ja ”*kaikki ajatukset, mitä tulee ajateltua, niin [ne] tulee täältä*”. Perhe, ystävyysuhteet ja elämäkokemukset toimivat eräänlaisina ”käytännön elämän ankkureina” nuorten emotionaaliselle kiinnittymiselle Suomeen. Vaikka käytännön arjen toimintaedellytykset tukevat nuorten emotionaalisen kuulumisen rakentamista Suomeen, asettuvat ne joidenkin nuorten kerronnassa kuitenkin alisteiseksi ”juuriin” ja ”kansaan” kuulumiselle ja sekä muille lähtömaahan liitetyille emotionaalisille merkityksille. Amir kuvailee, miten Suomessa on hyvä asua, mutta hänen ”juurensa” ovat lähtömaassa ja Bekim kuvailee, että vaikka Suomi on antanut hänelle ”kaiken”, hänen ”*sydämensä lyö aina kotimaan tahtiin*”. Seuraavissa alaluvuissa käsittelemme sitä, miten nuorten emotionaalinen kuuluminen lähtömaahan kietoutuu yhteen käytännön arjen kuulumisen kanssa nuorten transnationaalissa arjessa ylijärjestyksen median seuraamisen ja lähtömaan vierailujen muodossa.

5.2.1. ”Ruisrockista mökille Iraniin” – Emotionaalisen ja käytännön arjen kuulumisen yhteen kietoutuminen vierailuissa lähtömaahan

Käytännön arki ja emotionaalinen kietoutuvat mielenkiintoisella tavalla nuorten rakentaessa transnationaalia arkeaan ja kuulumistaan lähtömaan ja Suomen välillä. Nuorten emotionaalisissa suhteissa lähtömaihin vaikuttaa olevan eroja Suomessa asumisajan kestosta riippuen. Suomessa lähes koko elämänsä asuneiden nuorten suhde lähtömaahan on myönteisempi ja suhtautuminen maan tulevaisuuteen toiveikkaampaa. Yksi tärkeä tekijä tämän kannalta on, että nuorilla tai heidän perheenjäsenillään on ollut mahdollisuus vierailulla lähtömaassa Suomessa asumisensa aikana. Vierailut mahdollistavat käytännönläheisemmän ja neutraalimman suhtautumisen lähtömaahan. Bekim, Amir ja Said pystyvät jo rakentamaan jonkinlaista transnationaalia elämäntapaa lähtömaan ja Suomen välille: lähtömaassa lomailaan, käydään tapaamassa sukulaisia ja perheenjäseniä. Huonot uutiset maasta eivät saa heissä vahvaa tunnereaktiota aikaan, vaikka tämä nuorten mukaan johtuukin osin siitä, että he ovat jo tottuneet siihen, että tilanne on jatkuvasti lähtömaassa ollut huono. Mahdollisuus itse vierailulla maassa auttaa nuoria rakentamaan kuvaa lähtömaasta muidenkin kuin maasta kantautuvien negatiivisten uutisten varaan.

Nuorten transnationaali elämäntyyli ilmenee heidän puheessaan jopa arkisena. Amir esimerkiksi haaveilee, että voisi tulevaisuudessa asua osan vuodesta lähtömaassaan. Hän myös kuvailee lähtevänsä Iraniin ”*mökille*” rinnastaen sen ikään kuin ikäistensä valtaväestön nuorten lomailuun suvun kesämökillä. Vielä kuvaavampaa transnationaalien arkipäiväisyydestä on se, miten nuori kertoo tekevänsä ensin kesätöitä Suomessa säästääkseen rahaa matkaan ja lähtevänsä matkaan vasta

heinäkuun puolivälissä koska hänen on sitä ennen ”pakko päästä Ruisrockiin” kavereidensa kanssa. Hänen kerronnassaan yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla yhtäältä ”suomalainen nuorisoarki” kesätöineen ja festivaaleineen ja toisaalta maahanmuuttajataustaisten nuorten monipaikkainen elämä. Transnationaali elämäntapa on haastattelemilleni nuorille luonnollista ja jopa itsestäänselvyys: kun lähtömaassa on taas mahdollista vierailta, on siellä myös käytävä. Heidän kerronnassaan transnationaalista kuulumattomuudesta, ulkopuolisuudesta, syyllisyyden tunteista ja vaikeuksista saada tunnustusta lähtömaassa yhteisön jäsenenä ilmenevät kuitenkin myös transnationaalin elämäntavan kääntöpuolet (kts. tarkemmin luku 7.).

Pitkään Suomessa asuneet haastateltavat vaikuttavat olevan tunteen tasolla myös etäämmällä pakolaisuuden ja sodan aiheuttamasta kivusta vähemmän aikaa Suomessa asuneisiin nuoriin nähden. Nuorten pakenemisesta ja sodan kokemuksista on pidempi aika tai he ovat eläneet sodan ja pakolaisuuden ajan niin nuorina, etteivät mahdollisesti edes muista koko aikaa. Nuoret tulevat myös alueilta, joissa sota tai väkivaltaisuuDET ovat jo osin rauhoittuneet ja turvallisuustilanne sellainen, että se mahdollistaa tiettyine varauksineen maassa vierailun.

Bekim: Mut, kyllä mää, joka tapauksessa tiedän että, parempaan suuntaan aina, joka tapauksessa ollaan menossa. [...] Mut, sillai että tärkeintä on [...] et sä voit, mennä sinne, olla lomalla, voit, jopa voit muuttaa, mutta et sitä ei oo enää sitä pelkoo, sotaa. Mun mielest tää oon niinku tärkeet et sä voit elää vapaasti. Ilman rahaa tai, rahan kaa mut... Se on se juttu, tieks. [...] Niin että... se... vapaus mun mielest on tässä niinku se tärkein. [...] Mitä mää niin kun, oon... ilonen siitä että ainakin meillä on vapaus ja, kyllä ne muut asiat tulee sit itsestään... Että tekemällä työtä ja, tällai niin, kyllä ne muuttuu.

Bekimillä on turvallisuustilanteen suhteen haastateltavista paras tilanne: sota Kosovossa on ohi ja maa sijaitsee Euroopassa, fyysisesti Suomea lähempänä, mikä tekee myös käytännössä vierailuista helpompia. Saisin lähtömaa Irak on puolestaan uudelleen osittaisessa sotatilassa. Haastatteluhetkellä pohjoisessa valtaa pitää edelleen laajoilla alueilla äärijärjestö ISIS ja pääkaupunki Bagdadia leimaavat voimakkaat uskontoryhmien väliset konfliktit. Saisin perheen lähtöalueella on kuitenkin rauhallisempaa, mikä on mahdollistanut perheen vierailut maassa. Said kertoo kuitenkin, että levottomuudet maassa vaikuttavat perheen transnationaaliin elämäntapaan, ja turvallisuustilanteen heiketessä yhdessä osassa maata, heijastuu se myös turvallisemmille alueille.

Suomessa vain noin 4-5 vuotta asuneiden haastateltavieni kerrontaa lähtömaasta sen sijaan leimaavat voimakas huoli, kipu, pettymys ja turhautuminen. Nuoret ovat kokeneet maansa sodan, väkivaltaisuudet sekä pakolaisuuden murrosikäisinä ja samanaikaisesti joutuneet eroon joko yhdestä tai molemmista vanhemmistaan. Heillä pakolaisuuden ja konfliktien tuottamat haavat ovat vielä vahvasti pinnassa, he kantavat huolta maahan jääneistä perheenjäsenistä eikä käytännön mahdollisuuksia vierailta maassa siellä vallitsevan sisällissodan vuoksi ole. Fyysinen etäisyys maasta ja huoli siellä olevasta perheestä aiheuttavat nuorissa ahdistusta ja voimattomuutta. Iäkkäiden inkeriläisnaisten transnationaalia kuulumista tutkinut Tatiana Tiaynen on havainnut samanlaista emotionaalisen position vaihtelua informanttinsa kerronnassa Suomesta, Venäjältä ja elämästään Neuvostoliitossa sen mukaan, minkälainen fyysinen etäisyys naisilla alueisiin kerronnan hetkellä oli. Se, mihin konkreettiseen paikkaan naiset rakensivat kerrontahetkellä emotionaalista kuulumistaan, vaikutti myös naisten kerrontaan ja muistoihin. Haastateltavat esimerkiksi kuvailivat hyvin eri tavoin lapsuutensa karkotuskokemuksia Siperiaan riippuen siitä, rakensivatko he kuulumistaan kerrontahetkellä Suomeen ja inkeriläisyyteen vai vastaavasti Venäjään ja venäläisyyteen. (Tiaynen 2012, 216–222.) Niin iäkkäiden inkeriläisnaisten kuin haastateltavieni pakolaistaustaisten nuorten miesten kohdalla fyysinen ja emotionaalinen etäisyys ja läheisyys lähtömaahan ovat vahvassa vuoropuhelussa heidän ylirajaisessa arjen kuulumisen rakentamisessaan.

5.2.2. Ylirajainen media Suomen arjessa

Nuorten kuulumiselle antamat emotionaaliset merkitykset näkyvät myös heidän kertomuksissaan arjen toiminnasta, kuten uutisten, politiikan, urheilun ja kulttuurielämän seuraamisesta. Pohjoismaissa on tutkittu 2000 -luvulla kieli- ja kulttuurivähemmistöjen median käyttöä ja todettu, että median seuraaminen on monipuolista ja ylirajaista, ja kiinnittyy sekä kansallisiin että paikallisiin tarpeisiin (Maasilta 2010, 182–183). Myös Suomen maahanmuuttajayhteisöjen mediankäyttö on hyvin ylirajaista: yli puolet yhteisöiden jäsenistä seuraa ulkomaisia televisiokanavia, tosin sama määrä seuraa myös suomalaista televisiota (Horsti 2013, 311–312). Tutkimukset viittaavat siihen, että Suomessa pidempään asuneet maahanmuuttajat seuraavat suomalaisia televisiokanavia ahkerammin kuin vastikään muuttaneet, joille omankieliset ohjelmat ja uutiset taas antavat ”lepotauon” uuden kulttuurin ja kielen opettelusta (Maasilta 2010, 182–183). Tämän lisäksi myös ikä ja elämäntilanne vaikuttavat median seuraamiseen. Kaarina Nikunen on tutkinut maahanmuuttajataustaisten nuorten median käyttöä ja kuvailee, miten erityisesti internet on

muodostunut olennaiseksi välineeksi seurata omankielisiä sarjoja ja uutisointia sekä pitää yhteyttä yli rajojen. Maahanmuuttajanuorilla on myös runsaasti ylijärjaisen median seuraamisen tuomaa *transnationaalista sensibilitteettiä*: he osaavat vaivattomasti luovia erikielisten ylijärjaisen mediakuvastojen ja uutisoinnin välillä. Tutkimuksen mukaan transnationaalinen median käyttö voi parhaimmillaan vahvistaa myös nuorten medialukutaitoa. (Nikunen 2012, 172.) ”Perinteisten” televisio-ohjelmien ja -uutisten sekä internetin lisäksi siirtolaiset hyödyntävät myös uutta teknologiaa ja sosiaalista mediaa ylijärjaisessä median seurannassa. Erityisesti nuorille maahanmuuttajille sosiaalinen media ja internetin keskustelupalstat on merkittäviä ylijärjaisen yhteisön, sosiaalisten suhteiden ja keskustelun mahdollistajia (emt. 164). Maahanmuuttajayhteisöiden yhteneväisyyksistä huolimatta on huomioitava, että siirtolaisten sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen median käytössä on myös runsaasti eroavaisuuksia ja moninaisuutta eikä yhteisöjä tule nähdä homogeenisinä. (Horsti 2013, 311–312.)

Transnationaalista median käyttöä sävyttää usein nostalgia ja ikävä, mutta toisaalta se voi olla myös hyvin arkista. Jotkin mediat voivat myös tukea siirtolaisia transnationaalisen kuulumisen tai hybridisen kulttuuri-identiteetin rakentamisessa ja yhdistää eri puolille maailmaa hajaantunutta diasporaa ja perheyhteisöä. (Mm. Horsti 2013, 311–312; Nikunen 2012, 172.) Suomensyrialainen nuori saattaa seurata esimerkiksi Ranskan tai Ruotsin syyrialaisdiasporan tuottamaa uutiskanavaa tai verkkosivuja. Suomessa on vielä varsin vähän niin kutsuttuja vähemmistömedioita muutamia radiokanavia ja esimerkiksi venäläisyhteisön tuottamia lehtiä lukuun ottamatta, mikä tekee muiden maiden diasporamedioiden käytön myös ymmärrettäväksi. Digitalisaation ja muun uuden teknologian yleistymisen myötä vähemmistömedioiden nähdään todennäköisesti kasvavan tulevaisuudessa myös Suomessa. (Horsti 2013, 311–312.) Tämä on jo osin nähty esimerkiksi Koko Hubaran *Ruskeat tytöt* -blogin kasvettua parissa vuodessa *Ruskeat tytöt* -mediaksi. Sen toimitus hyödyntää ja yhdistelee monipuolisesti uutta teknologiaa, ylijärjaista keskustelua rasismista sekä Suomen rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvien media-alan ammattilaisten osaamista. On huomioitava, että median digitalisoituminen ja esimerkiksi sosiaalisen median käyttö yleistyy kovalla vauhdilla, ja muutokset mediakentässä ovat varsin nopeita. Sitten Nikusen (2012), Horstin (2013) ja Maasillan (2010) tutkimusten, internet on vakiintunut Suomessa myös valtaväestön pääasialliseksi televisio-ohjelmien ja uutisoinnin seuraamisen välineeksi. Tämä on mullistanut paitsi Suomen mediakenttää, myös tehnyt ylijärjaisen median seuraamisen helpommaksi ja tavanomaisemmaksi myös valtaväestölle.

Haastattelemieni maahanmuuttajanuorten kertomukset median käytöstä resonoivat hyvin suomalaisten ja pohjoismaisten tutkimustulosten kanssa, mutta niissä on myös sävyeroja. Nuoret seuraavat aktiivisesti uutisia niin Suomesta, lähtömaistaan kuin laajemmastakin kansainvälisestä kontekstista, ja ovat varsin hyvin perillä sekä Suomen että lähtömaidensa yhteiskunnallisesta tilanteesta. Uutiset herättävät kaikissa nuorissa jonkinlaisia voimakkaita tunteita. Heidän suhtautumisensa vaihtelee kuitenkin sen suhteen, mistä he haluavat saada uutisia: osa haluaa seurata lähtömaansa tilannetta erittäin tiiviisti, osa taas ei lainkaan uutisten tuottamien negatiivisten tunteiden, kuten surun, masentuneisuuden ja huolen vuoksi. Osaa haastateltavistani ei myöskään kiinnosta Suomen uutisointi osin maahanmuuttajiin kohdistuvan negatiivisen mediakuvaston tuoman mielipahan ja leimautumisen vuoksi. Toiset nuorista taas seuraavat mieluummin juuri Suomen uutisointia kuin uutisia lähtömaastaan. Uutisten seuraamisessa tiivistyy hyvin se, miten emotionaalinen kuuluminen paikallisesti ja yllirajaisesti kiinnittyy nuorten käytännön arjen toimintaan.

Lähtömaan uutisten aiheuttamiksi kielteisiksi tunteiksi nuoret nimeävät mielipahan, stressin, masentuneisuuden ja voimattomuuden tunteen. Nuoret kokevat lannistavana erityisesti kokemuksen siitä, etteivät he voi tehdä lähtömaan huonolle tilanteelle mitään. Esimerkiksi Said pitääkin tästä syystä ”*turhana*” lähtömaan uutisten seuraamista ja kertoo lähtömaan tilanteen aiheuttavan hänelle kielteisiä tunteita. Myös Emmanuel tyrmää idean lähtömaan uutisten seuraamisesta voimakkaasti ”*siihen mä en paljon lähde*” -vastauksella. Hän kertoo, että seuraa lähtömaansa uutisia ainoastaan väkisin niihin törmätessään esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai perheensä luona. Asia vaikuttaa kipeältä, ja aiheesta puhuttaessa nuoren kerronta muuttuu hiljaisemmaksi ja tauot pitenevät.

Emmanuel:
23 v. Kongo

Mmm siihen mä en paljon lähde... [...] Krhm, ei koska siis emmää tiä... Tai ei se että kyllä, sanotaanko että noi... kaikki mun, isotveljet ja isät ja nää ne seuraa niinku... ne lue päivittäin niitä... [...] Itte mä [en] hae netistä, uutisia, sieltä. [pieni tauko] Kuitenki joutuu vaan sitte stressaan [...] ... Emmää, emmää jaksa, heh. Ottaa päähän niin paljo asioita, välillä... Se on vähän niinku... heh.

Maher:
21 v. Syyria

No mä en oikein niinku, seurata paljon, koska, [...] mä en oo, tosi optimistinen siihen tilantee[see]n, koska, niinku se on, siis mä oon huomannu, että kokoajan se menee niinku huonompaan päin... [...] Ja sitten niin, kun... masentaa. Siis oikein, masentaa... [...] Koska, niin

kun, me kokoajan niin kun, tilanne menee [huonommaks] ja [huonommaks]. Ja sitten ei voi tehdä asialle mitään. [...] Niinku ei mitään niinku. Mieluummin pysyy niinku pois. Mut niinku mä pystyn niinku itte analysoimaan... [...] ...niinku se tilannetta... [...] ...vaikken mä seuraa kokoajan jotain uutisia.

Kaikista haastattemistani nuorista ainoastaan Emmanuelin puheesta saa käsityksen, että hän torjuu lähtömaan uutisoinnin seuraamisen täysin. Muut nuoret vaikuttavat torjumisestaan huolimatta olevan varsin hyvin ajan tasalla lähtömaidensa tapahtumista, ja esimerkiksi Feysalin kohdalla mielenkiintoista on, etteivät uutisten seuraamisen vähyyks tai maan huonoon tilanteeseen turhautuminen ole vaikuttaneet hänen vahvaan kuulumisen tunteensa lähtömaata kohtaan.

Nuorista ne, jotka eivät halua seurata lähtömaidensa uutisia kertovat, etteivät koe enää lähtömaataan kotimaakseen tai haluavat keskittyä rakentamaan tulevaa ja tämänhetkistä arkeaan Suomeen. Esimerkiksi Emmanuel ja Maher vaikuttavat seuraavan Suomen uutisia osittain siksi, että he haluavat tietoisesti suunnata energiansa ja voimavaransa kuulumisen rakentamiseksi Suomeen ja olla näin perillä myös paikallisesta yhteiskunnallisesta tilanteesta. Heidän vahva negatiivinen tunnesiteensä lähtömaahan saattaa viitata kuitenkin myös jonkinlaiseen emotionaaliseen kuulumiseen myös lähtömaahan. Huolen, murheen ja stressin ollessa liian suurina, nuoret pyrkivät torjumaan tai minimoimaan lähtömaasta kantautuvien negatiivisten tapahtumien tunkeutumisen arkeensa. Tällainen suojelumekanismi on kansainvälisten tutkimusten mukaan melko yleistä konfliktimaista paenneiden nuorten keskuudessa, sillä uutisoinnilla on heidän arjessaan myös vahva henkilökohtainen ulottuvuus (mm. Alghasi 2009, Nikunen 2012, 161–162). Uutisointi, jota lähtömaasta arkeen kantautuu, on erityisen raskasta kuunneltavaa ja uutisten seuraamista leimaa usein myös huoli maahan jääneistä ystäväistä ja sukulaisista, mikä entisestään voimistaa negatiivisia tunteita ja mahdollisesti torjuntareaktiota lähtömaan uutisoinnille.

Toinen vastaava huoleen ja kipuun pohjautuva reaktio on pyrkiä seuraamaan mahdollisimman tarkkaan lähtömaan uutisointia, jotta pysyttäisiin perillä esimerkiksi maassa edelleen asuvien perheenjäsenten ja ystävien turvallisuustilanteesta. (Emt.) Osa haastattemistani nuorista seuraakin lähtömaan uutisia aktiivisesti niiden aiheuttamista negatiivisista tunteista huolimatta. Esimerkiksi Bekim ja Amir seuraavat lähtömaidensa uutisia ja kertovat olevansa hyvin perillä lähtömaan yhteiskunnallisesta tilanteesta. Nuorten kerrontaan lähtömaan tapahtumien seuraamisesta yhdistyy sekä ylpeyttä että velvollisuudentuntoa. Myös tämä noudattelee mediatutkimusten havaintoja

pakolaisnuorten lähtömaan uutisten seuraamisesta (mm. Alghasi 2009, Nikunen 2012, 161–162). On kuitenkin huomioitava, että toisin kuin muiden haastateltavien kohdalla, Bekimin ja Amirin lähtömaat eivät ole tällä hetkellä sotatilassa. Iranissa on monin tavoin hankala yhteiskunnallinen tilanne erityisesti poliittisille oppositior ryhmille ja erilaisille kieli- ja kulttuurivähemmistöille. Kosovo taas tasapainoilee uuden valtion kasvukipujen ja sodan jälkeisen jälleenrakennuksen kanssa. Kumpikaan maa ei kuitenkaan ole varsinaisessa konfliktissa tai sotatilassa eikä uutisointi ja mediakuvasto maista ei ole emotionaalisesti yhtä järkyttävää kuin uutisointi Syyriasta, Somaliasta tai Kongosta voi olla.

Uutisten seuraaminen linkittyy nuorten muun elämän tavoin vahvasti heidän lähiyhteisöihinsä, erityisesti perheyhteisöön. Nekin nuoret, jotka kertovat, etteivät halua seurata uutisia lähtömaistaan kuvailevat, miten heidän vanhempansa ja isoveljensä seuraavat lähtömaiden tilannetta niin aktiivisesti, etteivät nuoret voi täysin välttyä uutisten kuulemiselta. Lisäksi esimerkiksi sosiaalinen media ja eläminen muuten globaalisti verkottuneessa maailmassa vaikuttavat siihen, että uutiset lähtömaasta tavoittavat nuoret nopeammin ja useampia reittejä niin, että uutisoinnilta on vaikeaa välttyä. Esimerkiksi Syyrian konflikti on laajuudessaan ja ajankohtaisuudessaan sellainen, että sitä ei voi välttää, vaikka seuraisi ”vain suomalaista mediaa”. Maherin haastattelua edeltävänä päivänä Syyriassa oli sattunut erityisen tuhoisa hyökkäys juuri hänen kotikaupungissaan, mikä mahdollisesti osaltaan sävytti hänen pessimististä ja turhautunutta kerrontaansa lähtömaasta. Maahanmuuttajanuoret elävät transnationaalia todellisuutta päivittäin uutisten ja muun median kautta globaalissa maailmassa, jossa tieto tavoittaa heidät keskellä heidän arkeaan entistä nopeammin ja visuaalisemmin. Tämä onkin eräänlainen käänköpuoli Horstin (2013), Maasillan (2010) ja muiden pohjoismaalaisten tutkijoiden kuvaamissa uuden teknologian mahdollistamassa ylijärjaisessa yhteydenpidossa ja mediankäytössä: myös tieto, jota ei haluttaisi vastaanottaa, saavuttaa meidät entistä nopeammin.

Feysal on ainoa haastateltavistani, joka kertoo, ettei halua lainkaan seurata suomalaista mediaa. Hänen vastustuksensa seurata Suomen uutisia liittyy voimakkaaseen tunnereaktioon, jonka hän kertoo saavansa seuratessaan uutisointia maahanmuutosta. Hän kokee, että suomalaiset tiedotusvälineet luovat erittäin negatiivisen kuvan maahanmuuttajista eikä hän halua tämän vuoksi seurata niitä. Myös muut nuoret kokevat, että suomalaisessa uutisoinnissa heidän lähtömaansa ja maahanmuuttajat yleisesti esiintyvät korostetun negatiivisessa valossa, ja että uutisten kommenttisivustot ovat jopa rasistisia. Nikusen mukaan negatiiviset, maahanmuuttajia koskevat mediakuvastot ja niiden luomat stereotyyppiset kuvat tietyistä maahanmuuttaja- ja -

vähemmistöryhmistä ovat ongelmallisia, erityisesti nuorten kannalta. Kun ennakkokäsitykset tietyistä kulttuurista tai väestöryhmästä ovat nuorten ympäristön näkemyksissä jo valmiiksi yksinkertaistavat tai ohuet, yksikin leimaava mediaesitys omasta viiteryhmästä eletään raskaasti nuorten arjessa. Nikusen mukaan maahanmuuttajanuoret toivovatkin monipuolisempaa representaatiota suomalaisessa mediassa niistä kulttuuriperinteistä, joista he itse ammentavat. Suomalaisen median ulkomaan uutisointi on myös vahvasti yhteydessä yhteiskunnalliseen ymmärrykseen maahanmuuttajien ja erityisesti pakolaisten taustatilanteesta ja käsityksiin heidän lähtömaistaan. Mikäli uutisia esimerkiksi väkivaltaisuuksista ja sodasta pakolaistaustaisten nuorten lähtöalueilla ei taustoiteta kunnolla, saattaa syntyä käsitys siitä, että lähtömaat ovat vain jostain selittämättömistä (tai pahempaa, ”kulttuurisista”) syistä väkivaltaisia ja turvattomia. (Nikunen 2012, 166.) Tämä saattaa vaikuttaa kielteisesti siihen, miten ja millaisina ihmisinä pakolais- ja maahanmuuttajataustaiset nuoret nähdään suomalaisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi Bekim ja Said kokevat kertoessaan ihmisille olevansa kotoisin Kosovosta tai Irakista saavana itsekin negatiivisen leiman.

Bekim:

Et miks, jotain muita, maita, niinku on jos sanoo Ranska, Italia, Espanja... [...] on ihan silleen ”joo huippua... [...] et joo, sä oot niinku sieltä”. Mut sit kun sanoo niinku Kosovo tai noin ”että joo joo on, sota siellä, sota...” Ei oo mitään muuta ajatusta kun se sota. Ja sitten, ne laitetaan jotenkin niin kun, alas että ei nää osaa mitään [...] Ja mun mielestä toi, uskontokin juttu vaikuttaa että ... [...] Niin kun, ne ei ajattele sua ihmisenä vaan, kansallisena. [...] Tai siitä mistä sä oot tullu...

Yhteenvedon voidaan todeta, että uutisointia eletään haastattelemieni maahanmuuttajataustaisten nuorten elämässä vahvasti tunteen tasolla, ja se eroaa monin paikoin valtaväestöön kuuluvien nuorten median seuraamisesta. Haastatteleman maahanmuuttajanuoret kokevat, että uutisointi koskettaa heidän henkilökohtaista elämäänsä voimakkaasti, koskivat uutiset sitten sodasta tai levottomuuksista kärsivää lähtömaasta tai uutisointia maahanmuutosta. Erityisesti tältä osin, haastattelemieni maahanmuuttajanuorten median seuraaminen noudattelee suomalaisia, pohjoismaisia ja kansainvälisiä tutkimustuloksia (mm. Maasilta 2010, Nikunen 2012, Alghasi 2009). Erityisesti nuorten lähtömaata koskeva, voimakkaan negatiivinen uutisointi saa suurimmassa osassa haastateltavista aikaan vahvan torjuntareaktion lähtömaan uutisten seuraamiselle. Pettymys, turhautuminen ja huoli maan tilanteesta saavat osan nuorista hakemaan etäisyyttä lähtömaahansa

toiminnan ja tunteen tasollaan ja rakentamaan emotionaalista kuulumistaan sen sijaan Suomeen tai globaaliin maailmaan. Osa nuorista liittyy lähtömaan uutisointiin positiivisia merkityksiä: maan tilanteesta perillä pysyminen uutisia seuraamalla on sekä velvollisuus että tietynlainen ylpeyden aihe. Kukaan nuorista ei kuitenkaan suhtaudu uutisten seuraamiseen täysin neutraalisti tai välinpitämättömäksi ja uutisten seuraamisesta kertominen avaakin mielenkiintoisesti konkreettisella tasolla heidän emotionaalisen kuulumisen rakentamistaan Suomen ja lähtömaan välillä.

6. KUULUMISEN POLITIIKKAA

Haastattelemieni maahanmuuttajanuorten puheesta käy vahvasti ilmi, miten kokemusta kuulumisesta ei rakenneta irrallaan ympäristöstä, yhteisöistä tai yhteiskunnasta. Nuoria ympäröivät yhteisöt ja yhteiskunta samanaikaisesti sekä tukevat että hankaloittavat nuorten kuulumisen rakentamista. Yksilön neuvotteluja ja vaatimuksia kuulumisesta ympäristöön kutsutaan *poliittiseksi kuulumiseksi* ja *kuulumisen politiikkaa* on se, miten ympäristö ja yhteiskunta vastaavat tähän vaateeseen. (May 2011, 368–370; Yuval-Davisin 2006, 197.) Seuraavaksi käsitelen sitä, miten nämä neuvottelut ilmenevät haastattelemieni nuorten kerronnassa kuulumisesta. Tässä luvussa käsitelen yhteisöiden ja yhteiskunnan roolia kuulumisen rakentajina ja luvussa 7 kuulumattomuuden ja sijattomuuden tuottajina. Poliittisen kuulumisen rinnalla käytän myös käsitettä *yhteiskunnallinen kuuluminen* erottaakseni käsitteen politiikan teosta ja politiikkaan osallistumisesta.

6.1. ”*Me ulkomaalaiset*” - maahanmuuttajanuorten puhetta itsestä, suomalaisista ja ”meistä”

Puhuttaessa valtaväestöstä kaikki haastateltavat käyttävät useimmiten nimitystä ”*suomalaiset*”, johon he eivät kuitenkaan sisällytä itseään. Valtaväestöstä käytetään myös nimitystä ”*Suomen kansalaiset*” tai vain ”*kansalaiset*”, joihin kiinnostavaa kyllä suurin osa haastateltavista ei myöskään sisällytä itseään. Ainoastaan Emmanuel tuo vahvasti esille itsensä Suomen kansalaisena ja kansalaisena ylipäätään. Nuoret erottelevat myös puhuessaan yleisellä tasolla yhteiskunnasta väestön ”*suomalaisiin*” ja ”*oman maan kansalaisiin*” vastinpariksi ”*vieraan maan kansalaisille*”, ”*vieraille ihmisille*”, ”*ulkomaalaisille*”, ”*turvapaikanhakijoille*”, ”*maahanmuuttajille*” ja jopa ”*tummaihoisille*”. Puheessa ilmenee vastakkainasettelua valtaväestön ja vähemmistöjen kesken, mikä saattaa johtua myös kysymyksenasetteluista, joilla on pyritty nostamaan esille nuorten kohtaamia haasteita suomalaisessa yhteiskunnassa.

Oma itse ja ”me” tarkoittavat haastattelemieni nuorten puheessa useimmiten lähtömaan kansalaisia tai diasporayhteisöä, joista puhutaan kansalaisuuden nimellä esimerkiksi ”*kosovolaiset*” tai ”*somalialaiset*”. Emmanuel on ainoa, joka ei puhu itsestään lainkaan lähtömaansa kansalaisuuden kautta eikä viittaa lähtömaan kansalaisiin viiteryhmänään. Kaikki haastateltavat viittaavat kuitenkin itseensä suhteessa valtaväestöön ”*maahanmuuttajina*” tai ”*ulkomaalaisina*”. Nuoret käyttävät termejä pääasiassa neutraalisti ja niitä kyseenalaistamatta, ja esimerkiksi Bekim puhuu itsestään ulkomaalaisena suorastaan ylpeänkuuloisesti. Onkin mielenkiintoista, että nuoret, jotka ovat asuneet lähes koko ikänsä Suomessa samaistuvat niin vahvasti ”*ulkomaalaisiksi*”, vaikka termiä voidaan

pitää kuulumisen kannalta ”maahanmuuttaja” -käsitettäkin ongelmallisempänä. Suomalaisessa monikulttuurisuustutkimuksessa on törmätty vastaavaan termin käyttöön maahanmuuttajataustaisten nuorten parissa huolimatta siitä, olivatko he asuneet Suomessa 4-5 vuotta tai koko ikänsä. Maahanmuuttajataustaisten nuorten median käyttöä tutkineen Kaarina Nikusen mukaan termiä käytetään kahdesta syystä. Hän yhtyy Baumannin käsitykseen (1996, 192; ref. Nikunen 2012, 170) siitä, että maahanmuuttajat lopulta hyväksyvät itselleen annetun ”ulkomaalaisen” roolin yhteiskunnassa voidakseen sitä kautta selittää itsensä ja näkemyksensä ympäristölleen. Tutkimustulostensa perusteella Nikunen kuitenkin toteaa, että erityisesti nuoret saattavat käyttää termiä ikään kuin vastavetona sievistelevälle ”maahanmuuttaja” -termille, joka ei yhtä hyvin kuvaa monikulttuuristen nuorten asemaa yhteiskunnassa, jossa suomalaisuus määritellään kapeasti esimerkiksi etnisyyden, ihonvärin tai uskonnon kautta. (Nikunen 2012, 170–171.)

Haastateltavista ainoastaan Feysal liittyy maahanmuuttaja -termiin vahvan negatiivisen sävyn, ja puhuu omasta ”maahanmuuttajuudestaan” ja somalialaisuudestaan ”kirosanoina”. Hän yhdistää sanaan vahvan, yhteiskunnallisesti alisteisen aseman, halveksunnan ja ulkopuolisuuden. Hänen kokemuksessaan somalialaisuus ja ”maahanmuuttajuus” asettuvat myös esteeksi suomalaiseen yhteiskuntaan kuulumiselle. Tätä voidaan pitää mahdollisesti hänen kritiikkinaan Nikusen viittaamasta ”ulkomaalaisen” asemasta ja kapeasta suomalaisuuden käsityksestä. Laajassa tutkimushankkeessa monikulttuuristen nuorten vapaa-aikaan ja kansalaistoimintaan liittyen kävi ilmi, että maahanmuuttajataustaiset nuoret pitävät ”maahanmuuttaja” -termiä loukkaavana, sillä sanaan liitettiin tietynlainen ”välitilasomalaisuus”, ”ei-omassa paikassa asuminen” ja pelko ulossulkemisesta (Ronkainen 2009, 39). Vaikka haastateltavieni puheessa esiintyy myös kyseenalaistamista ja vastapuhetta heidän yhteiskunnalliselle roolilleen ”maahanmuuttajanuorina”, rakentuu heidän puheensa vahvasti sen varaan, miten ympäristö ottaa vastaan heidän kuulumisen pyyntönsä. Seuraavissa luvuissa käsitelen tätä neuvottelua nuorten arjen yhteisöissä.

6.1. Yhteisöt yhteiskunnallisen kuulumisen rakentajina

6.1.1. Perheyhteisö

Perheyhteisöt korostuvat jokaisen haastateltavan puheessa, ja ne saavat erilaisia merkityksiä kuulumisen rakentamisen kannalta. Bekim rakentaa suhdettaan Suomeen ja lähtömaansa Kosovoon kuulumiseen vahvasti perhenäkökulmasta käsin. Nuori kertoo, että hänen perheensä asiat ovat Suomessa syystä tai toisesta menneet huonompaan suuntaan ja että perhe on jopa ”hajonnut”,

jolloin hän on monesti ajatellut, että voisi olla parempi palata lähtömaahan, jossa hänellä edelleen on muuta perhettä ja sukulaisia.

Bekim: [...] Yhtä hyvin mä voisin olla siellä. Kun täällä [Suomessa] jotenki tuntuu että asiat on menny silleen, huonompaan. Kaikki, niinku perhe hajonnut ja tällain... Vaikka [me] ollaan tultu ulkomaille niin kun, ainakin se juttu on vähän niinku hajonnu. Siellä, jotenkin, puhut omaa kieltä, oot sillai, sukulaisten kaa ja tällain. Et, olen niinku mie- mut sitten, mut toisaalta on niinku lapsi ja näin niin ei voi niinku mieltii ihan sillai et, ”No niin, nyt mä muutan”. Mut on se silleen ajatuksissa ollu. Tieksä? [pieni tauko] Niinku et vois joskus, ehkä ois ollu hyvä nähä miltä tuntuu niinku elää omassa maassa ja tälleen. Kun jotenkin on ollu koko ajan täällä ei oo niinku silleen tuntunu et silleen aina on ihan sataprosenttisesti.

Perhe on tässä kohtaa haastateltavan kerronnassa sekä vahva kuulumista tuottava ja purkava tekijä: yhtäältä Suomessa jollain tavoin ”hajonnut” perhe saa nuoren hakemaan kuulumista uudelleen lähtömaasta, johon häntä vetävät myös puoleensa maahan jäänyt perhe- ja sukulaisyhteisö. Toisaalta kuitenkin oma lapsi sitoo nuorta Suomeen. Bekim kuvailee, että hänen tapaansa monet muut kosovolaiset uskoivat sisällissodan sytyttyä kaksikymmentä vuotta sitten palaavansa maahan heti tilanteen rauhoittuessa. He ovat kuitenkin hänen tapaansa jääneet Suomeen muodostettuaan tänne uusia perhesiteitä ja huomattuaan voivansa rakentaa perheelleen paremman elämän täällä.

Kaiken kaikkiaan haastateltavien kerronnassa välittyy vahva perheyhteisöllisyys. Nuoret puhuvat perheistään laajasti, kantavat huolta perheen hyvinvoinnista ja ovat yhteydessä ja mikäli mahdollista, viettävät tiiviisti aikaa vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Esimerkiksi Maher ei ole huolissaan kaltaistensa maahanmuuttajanuorten osallisuuden toteutumisesta Suomessa vaan pikemminkin oman äitinsä jäämisestä suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Hänen mukaansa vanhemmilla on tärkeä rooli yhteiskunnan kannalta perheen päänä ja nuorten kannustajana osallisuuteen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Vaikuttaakin siltä, että haastattemieni maahanmuuttajanuorten suhtautumisessa perheeseen on jonkin verran eroa ikäistensä valtaväestön nuorten suhtautumiseen. Tutkimusten mukaan muiden muassa useat suomensomalialaiset nuoret kokevat, että heidän perhekäsityksensä eroaa valtaväestön perhekäsityksestä (Mubarak et al. 2015, 146–147). Tähän vaikuttavat heidän kertomansa mukaan sekä kotikulttuuri että islamin usko, jossa

perheellä on suuri merkitys. Perheen kanssa on tärkeää viettää aikaa ja myös sisarukset pitävät huolta toisistaan. Vaikka perhekulttuuri usein kokee osittain murroksen Suomeen muuton myötä, noin 98 prosenttia suomensomalialaisista lapsista kokee, että heidän vanhemmilla on riittävästi aikaa lapsilleen. ”Perhe” käsittää useimmiten ydinperheen lisäksi laajemmin myös muut sukulaiset, ja suku on tärkeä verkosto arjen elämässä. (Emt.) Myös siirtolaisuus ja pakolaisuus saattavat omalla tavallaan kasvattaa perheen merkitystä nuorten arjessa. Kun nuorten arki äkisti muuttuu sodan, pakolaisuuden tai siirtolaisuuden myötä, muodostuu perheestä ainoa ”pysyvä” turvallinen yhteisö nuoren elämässä.

Kokemus perhe- ja yhteisökeskeisemmästä elämästä, siirtolaisuus ja erityisesti pakolaisuus vaikuttavat määrittävän vahvasti haastattelemieni nuorten perheelle antamia merkityksiä sekä perheiden roolia kuulumisen rakentajana. Haastattelemieni nuorten kerronnassa perhe ilmenee turvallisena yhteisönä, jonka avulla nuoret voivat rakentaa kuulumistaan sekä suomalaiseen yhteiskuntaan että lähtömaahansa. Vastaavasti perheen puuttuminen saattaa vaikeuttaa nuorten kuulumisen rakentamista, mikä tulee esille esimerkiksi yksintulleiden pakolaisnuorten kohdalla. Tätä käsitellään tarkemmin luvussa 7.

6.1.2. Ystävyyssuhteet, nuorisotyö ja diaspora - vertaisyhteisöt kuulumisen rakentajina

Vertaisyhteisöt ovat tärkeässä roolissa maahanmuuttajanuorten paikallisen ja ylijärjestyksen kuulumisen rakentumisessa. Vertaisyhteisö tarkoittaa tässä kohtaa yhteisöjä, joihin nuoret kokevat jonkinlaista samaistumista ja vertaisuutta. Haastattelemieni nuorten puheessa tällaisia yhteisöjä ovat ainakin paikallinen diaspora, muut maahanmuuttajayhteisöt sekä monikulttuurinen ja valtaväestön nuorisoyhteisö. Vertaisyhteisöt muodostuvat koulussa, vapaamuotoisissa arjen ympäristöissä sekä erilaisissa järjestetyissä vapaa-ajan toiminnassa, kuten kunnallisessa nuorisotyössä, nuorisokahviloissa ja maahanmuuttajanuorisotyössä. Vertaisyhteisöt ja ystävyyssuhteet ovat nuoruudessa tärkeässä roolissa, ja niistä haetaan ymmärrystä, yhteenkuuluvuuden, samaistumisen ja luottamuksen kokemuksia (Kautto 2009, 63). Vaikka haastattelemieni nuorten elämässä korostuvatkin muista nuorista muodostuvat ystäväpiirit vertaisyhteisöinä, haastateltavat rakentavat myös kuulumistaan Suomeen laajemmin *maahanmuuttajayhteisöiden* tai *diasporan* jäseninä. Diaspora tarkoittaa tässä yhteydessä samoista kulttuurisista tai vaikkapa uskonnollisista perinteistä ammentavaa, usein siirtolaistaustaista yhteisöä, joka jakaa myös yhden tai useamman yhteisen kielen. Erona maahanmuuttajayhteisölle on se, että diasporaan liittyy usein kokemus pakolaisuudesta ja vahva suuntautuminen yhteisön lähtömaahan uudesta asuinmaasta käsin huolimatta pitkästikin, jopa

sukupolvet ylittävästä lähtömaan ulkopuolella vietetystä ajasta. (Juntunen 2012.) Feysal paikantuu kaikista haastateltavista vahvimmin Suomeen nimenomaan somalidiasporan jäsenenä ja ottaa osaa aktiivisesti diasporan toimintaan sen jäsenten hyväksi Suomessa. Myös Bekim viittaa itseensä osana Suomen kosovolais yhteisöä. Feysal kokee, että diasporalla on tärkeä rooli sen jäsenten kuulumisen rakentamisessa Suomeen ja tekee esimerkiksi itse vapaaehtoistyötä paikallisessa somaliyhdistyksessä sen uusien jäsenten kotoutumisen edistämiseksi. Feysal on myös kiinnostunut diasporan kautta tapahtuvasta Somalian jälleenrakennusprosessista ja kuvailee kantojaan siihen laajasti haastattelun aikana. Hän sisällyttää itsensä ja aiemmin Suomeen saapuneet somalialaiset samaan diasporaan ja pitää heitä kaikkia vastuullisina niin hyvien kuin huonojenkin kulttuuristen perinteiden jatkamisesta ja levittämisestä yhteisön sisällä.

Näistä hän ottaa kielteisenä esimerkkinä somalialaisen klaaniperinteen. Klaanijärjestelmä on monimutkainen, mutta edelleen Somaliassa erittäin olennainen sosiaalisen ja poliittisen järjestäytymisen muoto. Klaani muodostuu jopa 20–40 sukupolvea taaksepäin aina klaaniesi-isiin asti yltävästä mieslinjasta. Klaanit jakautuvat pääosin kahteen ylätasoon klaaniperheeseen, jotka ovat jakautuneet erilaisiin alaklaaneihin ja niistä vielä pienempiin klaaneihin. Tämän lisäksi Somaliassa on vähemmistöryhmiä, jotka eivät ole järjestäytyneet klaaniperustaisesti, ja jotka ovat yhteiskunnassa erittäin syrjityssä asemassa hieman samoin tavoin kuin esimerkiksi Intian kastittomat. (Mubarak et al. 2015, 106–108). Myös nk. pääklaanien ja alaklaanien välillä on paljon eriarvoisuutta ja katkeruutta erityisesti klaanien kesken käydyn pitkän sisällissodan vuoksi. Klaanit vaikuttavat vahvasti somalialaisessa yhteiskunnassa aina ylemmästä poliittisesta päätöksenteosta liike-elämään ja perheyhteisöihin. Jopa vuoden 2017 presidentinvaalit järjestettiin valitsijamiesvaaleina klaaniperustaisesti. Tämä on aiheuttanut närää somalialaisissa ja erityisesti niiden klaanien edustajissa, jotka ovat olleet perinteisesti alisteisemmassa asemassa valtaapitäviin pääklaaneihin nähden eivätkä saaneet esittää omaa ehdokastaan vaaleissa. Klaanijärjestelmä onkin tuonut sekä turvaa että järjestäytyneisyyttä sisällissodan romahduttaman somalialaisen yhteiskunnan sisällä, mutta myös jatkanut eriarvoisuuksien ja sisällissodan kierrettä. Erityisesti nuorten suhtautuminen klaanijärjestelmään onkin tämän vuoksi esimerkiksi Suomen somalidiasporassa haastateltavani tapaan pääosin kielteinen. (Emt. 2015, 107–109.)

Feysal kokee Suomessa olevan alueellisia eroja siinä, miten paljon oma klaanitausta vaikuttaa suomensomalialaisten arkeen. Hänen mukaansa hänen asuinpaikkakunnallaan, suurehkoissa suomalaisissa kaupungissa klaanirakenteet eivät enää vaikuta, mutta pääkaupunkiseudulla hänen mukaansa suomensomalialaiset jakautuvat klaaninsa mukaan jopa eri yhdistyksiin ja moskeijoihin.

Tiedustellessani syytä kaupunkien somaliyhteisöiden erilaiseen toimintatapaan, hän kuvailee diasporan roolia ja vastuuta hyvien tai haitallisten perinteiden ylläpitoon merkittäväksi. Vaikuttaakin, että hän kommenteillaan haluaa esiintyä ikään kuin diasporan äänenä ja kritisoida sen toimintaa sisältäpäin kokien samalla siihen vahvaa omistajuutta, osallisuutta ja jäsenyyttä.

Feysal, 22v. Somalia: Mutta Helsingissä, ss... Jokaisella klaanilla on oma, toiminta. Niinku jos oot tutustunut henkilöön, heti se kysyy mikä klaani sä oot. [...] Hah emmä tiedä se vaan niin on. Koska, heti sä vastaat että ”Mitä?!”. Mä en tiedä, sitä miks ne sanoo.. [...] Jos sä, meet toinen päivä, niin se kysyy toinen päivä. Se kysyy kolmas päivä, sä oot mukana. Hahah. [...] Joo ne ne tutkii kuka sä oot ja... sit sulle tulee ryhmä joka on samaa klaania. [...] Se riippuu, ketkä oli ennen. [...] Niinku, jos mä oon täällä. Jos mä oon täällä [tällä paikkakunnalla]... tai [monikulttuurisessa nuorisjärjestössä]... joku tulee, kaveri mun kaveri. Että mä näytän niinku [että] ei toimi täällä mitään klaani... se ei jatka klaanijuttuu se... ymmärtää. Mutta jos mä toimin niinku klaanijuttu[jen mukaan] [...] se jatkaa eteenpäin niin kun Helsingissä.

Muut haastateltavat eivät nostaneet diasporaa merkittävään rooliin pohdinnoissaan vaikuttamisesta tai elämästään Suomessa, joten on vaikeaa sanoa, resonoiko diasporan tärkeys laajemmin muiden maahanmuuttaja- tai somalinuorten elämässä. Somalidiasporalla vaikuttaa kuitenkin olevan tiettyjä erityispiirteitä aktiivisuutensa, poikkeuksellisen tiiviiden lähtömaan yhteyksiensä ja yhtenäisyytensä suhteen muihin Suomen diasporayhteisöihin verrattuna. Somalian uusi hallitus on esimerkiksi pitkälti muodostunut entisistä diasporan jäsenistä ja Suomessa somalidiaspora on poikkeuksellisen hyvin edustettuna lähtömaahansa suuntautuvassa kehitysyhteistyössä ja rauhanvälityksessä. Tämä saattaa johtua myös siitä, että somaliyhteisö on hyvin järjestäytynyt esimerkiksi yhdistyspohjaisesti. Yhdistykset ovat myös joko itsenäisesti tai suurempien kattojärjestöjen kautta päätyneet mukaan Somaliaan suuntautuvaan kehitysyhteistyöhön hyödyllisten transnationaalien yhteyksiensä vuoksi. Maahanmuuttajayhteisöiden yhdistystoimintaa on myös kannustettu viranomaisten taholta: järjestöt tukevat kehitystä Somaliassa pääosin Suomen ulkoasiainministeriöltä saadun hankeapurahan turvin, ja myös sisäministeriö perusti vuonna 2012 suomensomalialaisista koostuvan asiantuntijaryhmän, jotta diasporaa voitaisiin konsultoida esimerkiksi päätöksenteossa jälleenrakennukseen ja kehitysyhteistyöhön liittyen. (Mubarak et al. 2015, 261–264).

Diasporan linkittyminen samanaikaisesti sekä nuoren lähtömaan yhteiskunnallisiin prosesseihin että Suomeen kotoutumisen prosesseihin on malliesimerkki nykypäivän transnationaalien kuulumisen mahdollisuuksista ja haasteista. Yhtäältä diaspora on merkittävä paikallinen yhteisö, johon uudet siirtolaiset tukeutuvat erityisesti Suomeen muuton alkuvaiheessa. Toisaalta sen ylläpitämät eriarvoistavat rakenteet saattavat aiheuttaa ulossulkemisia ja toiseuttamista. Toiseuttaminen saattaa diasporassa olla näin moninkertaista: yksilö saattaa joutua kamppailemaan jäsenyydestään samanaikaisesti diasporan sisällä ja maahanmuuttajana suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuitenkin diasporan jäsenenä maahanmuuttajanuorella on mahdollisuus mielenkiintoiseen ylijärjestykseen toimijuuteen ja vaikuttamiseen esimerkiksi paikallisen ja ylijärjestyksen järjestötoiminnan kautta.

Vaikka muut haastattelemani nuoret eivät Feysalin tapaan korosta kuulumistaan diasporaan, jäsentävät he kuulumistaan Suomeen kuitenkin jollain lailla maahanmuuttajina, maahanmuuttajayhteisöiden sekä monikulttuuristen nuorisoryhmien jäseninä. Nuorten ystäväpiiri on kulttuurisesti moninainen ja koostuu myös muiden maahanmuuttajaryhmien jäsenistä, tosin Maherin ja Feysalin kerronnassa vaikuttaa korostuvan jonkin verran ajanvietto nimenomaan samasta lähtömaasta tulleiden kanssa. Kulttuurisesti moninaiseen ystäväpiiriin vaikuttaa varmasti myös se, että informanttini ovat aktiivisia nimenomaan maahanmuuttajanuorille järjestetyssä nuorisotoiminnassa. Nuorilla on kuitenkin myös kokemus siitä, että nimenomaan maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat ottaneet heidät alkuvaiheessa nopeimmin ja kyseenalaistamatta ryhmiensä jäseniksi. Amir kuvailee, miten ensimmäisinä päivinään Suomessa asuinalueen jalkapallokentällä maahanmuuttajataustaisista ja valtaväestön nuorista koostuva ystäväporukka otti hänet vastaan:

Amir:

22 v. Iran

[...] ...seuraavana päivänä mentiin kentälle, siellä oli ulkomaalaisia pelaajia ja mä muistan tarkkaan kuka, [haastateltavien yhteinen tuttu]. Se oli pelaamas ja sitten yks tyttö, kurdilainen ja sitte yks suomalainen tyttö ja... Sit ne oli ihan mukavia että... tuli puhuun ja kyseli, minkä maalaisii te ootte ja tälleen ihan huonolla enkulla ja, sitten seuraavana päivänä, äiti oli ostanu pallon, mutta ei ollu, ei, ei oltu ostettu vielä kenkii ku ei osattu niin kun... Sitten, toi niinku just, se ulkomaalainen poika toi niinku, mulle kenkiä.

Myös Nikusen tutkimuksessa (2012, 169-170) käy ilmi, miten maahanmuuttajataustaisten nuorten on usein helpompi solmia ystävyys-suhteita keskenään kuin valtaväestön nuorten kanssa. Nuorten

välillä on eräänlaista solidaarisuutta ja ymmärrystä jaetusta erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksesta, joka yhdistää heitä. Nuoret kokevat myös, että toisinaan heidän kulttuuriset tapansa tai uskontonsa kyseenalaistettiin herkemmin ”homogeenisemmän” valtaväestön nuorison taholta kuin kulttuurisesti moninaisemman maahanmuuttajanuorten yhteisön toimesta. Heidän kokivat myös joutuvansa useammin ”selittämään itseään” ja tapojaan valtaväestöön kuuluville nuorille. Nuoret pitivät tätä hankalana aitojen ystävyysuhteiden solmimisen kannalta. (Emt.)

Haastateltavista vain kaksi kokee *valtaväestön nuoret* yhdeksi vertaisyhteisöistään. Muut vaikuttavat kokevan ainakin jonkinasteista ulkopuolisuutta ja etäisyyttä valtaväestön nuorisoon. Kiinnostavinta on, että haastattelemini nuorten Suomessa asumisaika ei ole tässä kohtaa tärkein määrittävä tekijä: Suomessa vain 4-5 vuotta asuneet nuoret, samoin kuin Suomessa lähes koko ikänsä asuneet nuoret paikantuvat yhtä lailla puheessaan valtaväestön nuorison ulkopuolelle. Suomeen murrosiässä tai sen kynnyksellä muuttaneet Amir ja Emmanuel taas tuntuvat paikantuvan kiinteästi Suomeen ja asuinpaikkakunnalleen, ja korostavat, ettei heillä ole ikinä ollut vaikeuksia löytää ystäviä asuinpaikastaan. He luovatkin mielenkiintoisen ja jopa hämmentävän poikkeuksen muihin haastateltaviin merkittävän positiivisilla kokemuksillaan vaivattomasta pääsystä valtaväestön nuorten dominoimiin yhteisöihin niin koulussa, vapaamuotoisissa ystäväporukoissa kuin esimerkiksi perusnuorisotyössä. Tässä kohtaa ”perusnuorisotyöllä” viitataan kuntien ja järjestöjen organisoimaan nuorisotoimintaan, joka painottuu harrastus- ja vapaa-ajan palveluihin sekä nuorisotila- ja -kahvilatoimintaan. Esimerkiksi monikulttuurinen tai kotouttava erityisnuorisotyö, sukupuolisensitiivinen poika- ja tyttötyö tai etsivä nuorisotyö eivät kuulu tämänkaltaisen nuorisotyön piiriin.

Amirin ja Emmanuelin ystäväporukat koostuvat nuorten kerronnan perusteella niin valtaväestön nuorista kuin maahanmuuttajataustaisistakin nuorista. Tämä näyttäytyy nuorten puheessa niin normaalina, etteivät he koe tarpeelliseksi erityisesti korostaa ystäviensä taustoja. Yhteisenä nimittäjänä tuntuvat toimivan pikemminkin ikä, asuinalue, vapaa-ajanviettotavat ja samat kiinnostuksen kohteet. Emmanuel kertoo, että jo ensimmäisenä päivänään hänen muuttaessa nykyiseen asuinpaikkaansa pienemmältä suomalaispaikkakunnalta hän tutustui valtaväestöä edustaviin nuoriin, jotka ottivat hänet heti ryhmäänsä. Ystäväporukasta hän löysi myös nopeasti valtaväestöön kuuluvan ”bestiksensä”, joka myöhemmin tutustutti hänet muihin kavereihinsa ja auttoi esimerkiksi jalkapallojoukkueen löytämisessä. Omista rasismien kokemuksistaan huolimatta Amir ja Emmanuel kokevat, että valtaväestön nuorten parissa on helppo toimia ja että nuoriso on aikuista valtaväestöä kulttuurin moninaisuuteen ”tottuneempina” ja ennakkoluulottomampia. He

kokevat myös, että valtaväestöön kuuluvat nuoret hyväksyvät aikuista valtaväestöä helpommin heidät suomalaisina. Luvussa 7 on eritelty tarkemmin nuorten kokemuksia valtaväestön sukupolvien välisistä eroista suhtautumisessa maahanmuuttoon sekä rooleissa arjen rasismissa.

Emmanuelilla ja Amirilla on paljon hyviä kokemuksia myös kunnan nuorisopalveluista ja järjestöjen nuorisokahviloista, joissa he ovat päässeet harrastamaan musiikkia, vaatteiden suunnittelua ja pelien pelaamista sekä ennen kaikkea tutustumaan muihin ikäisiinsä nuoriin:

Emmanuel: *Mä muistan kun mä... olin muuttanu just [tähän kaupunkiin] mä olin, kuustoista noin. [...] Kyllä mää siellä [nuorisokahvilassa] aika paljon hengailin.*

Amir: *Mä muistan... [...]*

Emmanuel: *Sinä myös! [...] Hehehe.*

Amir: *Sää enemmän! [...]*

Emmanuel: *Mutta nii, nii sitten... Se oli kyllä välillä, silleen niinku, että, sä, lähdit vaan kotoo sieltä, ei mitään puhelu, sä tiet vaan mihin meet et siel on kaikki sun kamut... [...] Se oli ihan kivaa, kyl mä, mul on ikävä niitä aikoja. [...] Kyl mä siellä paljon ihmisiin tutustuin.*

Amir: *Tutustuit muhunkin mun mielestä siellä.*

Haastateltavien kerronta nuorisokahvilassa oleilusta kuulostaa melko lailla samanlaiselta kuin kenen tahansa valtaväestön nuoren kokemus perusnuorisotyöstä voisi olla: ”hengailtiin, syötiin ranskalaisia ja puhuttiin turhia kamujen kaa”. Nuoret muistelevat mielellään aihetta, ja kertovat toiminnasta vahvan lämpimän ja nostalgisen tunnesiteen sävyttämänä. On kiinnostavaa, että Amirilla ja Emmanuelilla on selvästi erilaiset kokemukset perusnuorisotyöstä kuin esimerkiksi Maherilla ja Feysalilla, jotka asemoivat itsensä täysin perusnuorisotyön ulkopuolelle. Maher kuvailee perusnuorisotyötä ”pelkkänä leikkimisenä” eikä vaikuta myöskään kertomansa mukaan saaneen ystäviä toiminnan piiristä. Hän kertookin jättäneensä käyntinsä nuorisokahvilassa muutamaan kertaan. Feysal taas ei ole ikinä uskaltanut osallistumaan perusnuorisotyöhön, koska pitää sitä vahvasti valtaväestön dominoimana. Hän myös vihjaa jännittävänsä toimintaa, jossa sekä tytöt että pojat viettävät aikaa yhdessä. Hän pelkää, ettei tulisi ymmärretyksi oikein valtaväestön nuorison keskuudessa ja kertoo osallistuvansa mieluummin arjessaan paikallisen somaliyhdistyksen toimintaan ja sukupuolisensitiiviseen erityisnuorisotyöhön.

On vaikeaa sanoa, kuvaavatko Feysalin ”suomalaiseksi” kuvailemaan perusnuorisotyöhön liittyvät merkitykset myös hänen suhdettaan muihin toimintaympäristöihin, joissa valtaväestön rooli on korostunut tai pohjautuuko hänen käsityksensä vain ennakko-olettamuksiin vai todellisiin kokemuksiin yrityksestä osallistua näihin ympäristöihin. Hänen puheestaan saa kuitenkin käsityksen, että nuorelle, joka ei kenties ole aiemmin osallistunut ns. valtakulttuurin hallitsemiin vapaa-ajan toimintaympäristöihin tai jonka suomen kielen taito ei ole vielä vahva, on korkea kynnys osallistua perusnuorisotyöhön. Kielen kannalta mielenkiintoista on, että esimerkiksi maahanmuuttajanuorisotyön järjestö, jossa hän kertoo käyvänsä, toimii kuitenkin täysin suomenkielisesti. Näin ollen kynnys osallistua perusnuorisotyöhön ei liity vain kielikysymykseen vaan viittaa toiminnan luonteeseen tai toimintakulttuuriin. Kunnat kuitenkin korostavat nuorisopalveluidensa ”lähtökohtaista kulttuurin moninaisuutta”, jossa maahanmuuttajanuoret luontevasti pääsevät osallistumaan samoihin toimintaympäristöihin valtaväestön nuorten kanssa (Harinen et al 2009). Emmanuelin ja Amirin kohdalla tämä vaikuttaakin onnistuneen. Maherin ja Feysalin kokemukset perusnuorisotyöstä saattavat kuitenkin tarkoittaa, että tällaiset ”nuoria yhteen kokoavat” palvelut eivät kuitenkaan tavoita kaikkia nuoria. Tällaisella universalistisella asennoitumisella voikin olla omat sudenkuoppansa. Ajattelu, jossa samanlainen kohtelu takaa samanlainen osallistumismahdollisuudet, on ongelmallista, sillä useat maahanmuuttajataustaiset nuoret saattaisivat tarvita kulttuuristen tai vaikkapa sukupuoleen liittyvien tekijöiden huomioimista voidakseen osallistua yhdenvertaisesti muiden nuorten kanssa toimintaan. Universalistiset pyrkimykset olla huomioimatta nuorten eroja saattavat myös johtaa siihen, että työntekijät alkavat tehdä omia, etnosentrististä lähtökohdista ammentavia tulkintoja ja arvioita nuorista. (Honkasalo 2012, 285–287). Jos nuorten kulttuurisia, persoonallisia tai vaikkapa sukupuoleen liittyviä erityisyyksiä ei huomioida, ei nuorisotyötä voida myöskään suunnitella niin, että niillä aidosti tuettaisiin maahanmuuttajanuorten osallisuutta ja kuulumista valtaväestöön.

Valtaväestöstä helposti ystäviä löytäneet nuoret pitävät olennaisena omaa asennetta, uskallusta, sosiaalisuutta ja tapaa olla ihmisten kanssa. Emmanuel kertoo muutettuaan nykyiseen asuinpaikkaansa lähteneensä heti veljensä kanssa keskustaan tutustumaan paikallisiin nuoriin ja hyödyntäneensä esimerkiksi Facebookia ystävien löytämisessä kaupungista. Vaikka hän kuvailee muiden nuorten tapaan, että suuremmissa kaupungissa maahanmuuttajana asuminen ja ihmisiin tutustuminen on helpompaa, kertoo hän, että myös pienellä asuinpaikkakunnalla hänellä oli paljon ystäviä. Haastattelemieni nuorten erilaiset kokemukset valtaväestön nuoriin ystäväystymisestä saavat pohtimaan, ovatko helposti ystäviä saaneet nuoret poikkeuksellisen rohkeita, itsevarmoja ja aktiivisia tutustumaan uusiin ihmisiin vai ovatko he saaneet juuri oikeanlaista tukea ystävien

löytämiseen esimerkiksi nuorisotyön tai koulun taholta. Nuorten erilaiset kokemukset voivat edustaa myös juuri sitä moninaista kirjoa, jollaisia maahanmuuttajataustaisten nuorten kohtaamiset valtaväestön kanssa voivat olla. Esimerkiksi suomensomalialaisten nuorten kohdalla on havaittu, että nuorten kokemukset ystävyysuhteiden muodostamisesta valtaväestöön ovat varsin erilaisia ja vaihtelevat myös ikävaiheesta toiseen (Mubarak et al. 2015, 191). Koulu ja naapurusto ovat usein lapsille ja nuorille melko helppo väylä saada ystäviä valtaväestöstä. Murrosikä voi olla kuitenkin eräänlainen muutoskohta nuorten elämässä, jolloin kiinnostuksenkohteet muuttuvat ja esimerkiksi alkoholinkäyttö saattaa tulla osaksi vapaa-ajan viettoa. Tämä saattaa sulkea valtaväestön ystäväporukoiden ulkopuolelle nuoret, jotka eivät halua osallistua päihteiden käyttöön. (Emt.) Myös haastattelemiani nuoret kuvailevat, miten helppoa esimerkiksi tupakkapaikalla on tutustua valtaväestön nuoriin. Pohdittavaksi jää, mikä rooli esimerkiksi kouluilla ja nuorisopalveluilla voisi olla maahanmuuttajanuorten tukemisessa niin, että valtaväestön nuoriin tutustuminen olisi mahdollisesti vähemmän kiinni nuoren henkilökohtaisista ominaisuuksista tai valtaväestön kanssa jaetuista ”pahoista tavoista”, ja kaikilla nuorilla olisi matala kynnyks osallistua perusnuorisotyön palveluihin.

6.3. Kuulumisen politiikkaa kansallisvaltioissa ja globaalissa maailmassa

6.3.1. Yhteiskunnallinen kuuluminen ja osallisuus Suomessa

Osa haastattelemistani nuorista rakentaa yhteiskunnallista kuulumistaan Suomeen vahvasti poliittisten ja kansalaisoikeuksien kautta. He kokevat, että Suomessa heidän oikeutensa toteutuvat melko hyvin erityisesti lähtömaihin verrattuna. Nuoret ovat myös hyvin tietoisia oikeuksistaan Suomen kansalaisina ja vaikuttavat luottavan siihen, että heitä kohdellaan lain edessä tasapuolisesti muiden kansalaisten kanssa. Vaikuttaa siltä, että nuorten on emotionaalisen kuulumisen sijaan helpompi rakentaa kuulumistaan Suomeen muodollisten kansalaisoikeuksien ja virallisen kansalaisuuden saavuttamisen kautta.

Emmanuel:

Kyllä mä aina niinku siis, pidän ittee niinku, Suomen kansalaisena. Että niinku... kansalainen mä oon, niinku kaikki muut kansalaiset. Mulla on samat oikeudet ja, mutta... en oo vaan suomalainen heheh... [...] No mut siis niin... Niinhän meillä, eihän meillä mitään oikeesti, meillä on samat oikeudet ja... ollaa kaikki Suomen kansalaisia, me molemmat asutaan täällä Suomessa, puhutaan samaa kieltä... meillä on niinku, kaikki sama... Miks ei olla [kansalaisia]? Hehe, miks ei oltais?

Nuoret kokevat, että Suomessa ”kaikki toimii” ja he pitävät Suomea pääosin oikeusvaltiona, jossa kokevat voivansa luottaa yhteiskunta- ja oikeusjärjestelmään ja siihen, että se turvaa heidän oikeutensa yhdenvertaisina kansalaisina. Aktiivisesta kansalaisuudesta puhuttaessa Suomen yhteiskuntajärjestelmä esiintyy joidenkin nuorten silmissä jopa niin ”valmiina”, että he kokevat vaikeaksi löytää asioita, joihin he itse haluaisivat yhteiskunnassa vaikuttaa. Lopulta yhteiskuntarakenteissa ja esimerkiksi mediassa ilmenevä rasismi nousee nuorten puheessa merkittävämmäksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi sekä heidän poliittiselle että emotionaalille kuulumiselleen Suomeen. Tätä kokonaisuutta käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Kansalaisoikeuksien lisäksi nuoret mieltävät yhteiskunnallisen kuulumisen myös *kansalaisvelvollisuuksien* kautta. Esimerkiksi Maher kokee, ettei kansalaisoikeuksia voi olla ilman velvollisuuksia. Maahanmuuttajien velvollisuuksina erityisesti vähemmän aikaa Suomessa asuneet haastateltavani pitävät esimerkiksi suomen kielen opiskelua, kouluttautumista, työelämään pyrkimistä ja muihin vastaaviin kotoutumistoimenpiteisiin osallistumista. Yhteiskunnallista kuulumista rakennetaan nuorten puheessa järjestelmä- ja toimintalähtöisesti esimerkiksi oikeanlaisten taitojen opetteluun ja velvollisuuksien omaksumisen kautta. Maher kuvailee, miten maahanmuuttajista tulee ”*oikeita maan kansalaisia*” heidän saavuttaessaan samanlaiset tiedot ja taidot kuin valtaväestöllä. Tällainen, rakenteista lähtevä kansalaiseksi tuleminen näkemys tuntuu heijastelevan vahvasti myös Suomen valtion kotoutumisohjelman eetosta. Ameera Masoud (2017) on tutkinut pian valmistuvassa väitöskirjassaan suomalaisen kotoutumisjärjestelmän piirteitä ja vaikutuksia nuorten pakolaisten identiteetille kotoutumisprosessin aikana. Hän tutki nuorten syyrialais- ja irakilaisestaustaisten pakolaisten kokemuksia kotoutumisjärjestelmästä erityisesti koulutuksen ja työnsaannin näkökulmasta. Masoudin alustavien tulosten mukaan arjen kotouttamistyö ilmenee yksilöiden elämässä nimenomaan vahvasti uudenlaisten taitojen, kielen ja Suomeen ”paremmin soveltuvan” koulutuksen hankkimisena. Kotoutumisjärjestelmän silmin maahanmuuttajat ja erityisesti pakolaiset nähdään herkästi ilman minkäänlaisia taitoja tai vaihtoehtoisesti vääränlaiset taidot ja koulutuksen omaavina, ja kotoutumisjärjestelmän tarkoitus on ”korjata” heidät paremmin suomalaisille työmarkkinoille sopiviksi. Masoudin mukaan tämä ei koske vain tiettyjä aloja tai koulutustaustoja vaan hyvin erilaisen koulutustaustan ja työuran omaavat pakolaiset aina rakennusalan ammattilaisista kauppatieteilijöihin saavat samanlaiset ohjeet: opiskele suomen kieltä ja hanki suomalainen ammattitutkinto. Masoudin mukaan kotoutumisprosessin aikana pakolaisen identiteetti riisutaan hänen lähtömaassaan kerryttämistä taidoista ja kokemuksesta ja rakennetaan uudelleen *oppijaksi (learner)*, jonka on suhtauduttava

positiivisesti ja motivoituneesti tulevaisuuteensa Suomessa vaihtoehtojen vähäisyydestä huolimatta. (Emt.)

Maher: Sanotaan että, kunnes siitä [maahanmuuttajanuoresta] tulee niinku oikee maan kansalaisia... sanotaan että ne on [...] [samantasoisia] niin kun tarkoitan sillä että... kielellisesti tai sitten ääh... niinku koulutukseltaan samantasosia... [...] Että ainakin ne ovat esimerkiksi ainakin käyneet kouluissa sillain niinku tutkintojen... sama niinku oman maan kansan niinku asukkaat, niin... Koulutus se vie se sinne, sinne niinku... [...] samaan ympäristöön mihin vie suomalaisetkin. [...] Että niinku eli, koulussa että siellä niin kun sanotaan että, oppii asioita... [...] Et sä voit vertaa ihmisiä että [...] niinku lukiolainen ja professori... Voisitko vertaa? Et voi ... verrata koska niinku tää tietää enemmän ku tää.

Haastattelemieni nuorten käsitykset resonoiivat mielenkiintoisesti Masoudin tutkimustulosten kanssa. Maher vaikuttaa puheessaan yhdistävän kouluttautumiseen kansalaisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden saavuttamiseen. Nuorten kerronnasta tulee ylipäätään käsitys, että jotta maahanmuuttajat voisivat vaatia yhdenvertaista jäsenyyttä ja kuulumista valtaväestöön, heiltä vaaditaan varsin paljon omaehtoista työtä ja panostusta. Kansalaisuus ja poliittinen kuuluminen eivät ole samalla lailla heitä universaalisti koskeva oikeus kuin valtaväestöllä vaan saavutus, joka on ansaittava kovalla työllä ja itsensä ”muokkaamisella” sopivammaksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomi vaikuttaa näyttäytyvän maahanmuuttajanuorille ylipäätään varsin työ- ja koulutuskeskeisenä yhteiskuntana, jossa yksilön, ja myös maahanmuuttajan, saavutukset ja ”menestys” ovat pitkälti sidottuja hänen menestykseensä työ- ja koulutuselämässä.

Feysal: [...] ”...opit siis miten ne oppii[...] niinku käy[t] työssä miten niinku [ne] työskentelee. Aina sä yrität vaikka on vaikee saada [töitä]. [...] Mutta aina yrität niinku. Joskus saat niinku työ[n]. Ja pääset sinne.”

Työn kautta päästään ”sinne”, eli suomalaisten joukkoon, samalle tasolle valtaväestön kanssa ja osaksi yhteiskuntaa. Työn ja opiskelun kautta rakennetaan myös suhdetta valtaväestöön ja opitaan ”opiskelemaan kuin suomalaiset ja työskentelemään kuin suomalaiset”. Hyvin kotoutunut maahanmuuttaja on ”luonut itsensä uudelleen” suomalaiseen järjestelmään sopivammaksi.

Masoudin tutkimuksen mukaan pakolaisten ”työelämäkelpoisuuden” (*employability*) kasvattaminen näyttäytyikin yhtenä kotoutumisprosessin keskeisimmistä tavoitteista. (Masoud 2017.)

Tämä saa haastateltavissa aikaan myös vastapuhetta. Bekim esimerkiksi kyseenalaistaa ja kritisoi ”suorituksiin perustuvaa” kuulumisen rakentamista. Tämä saattaa johtua siitä, että hän on esimerkiksi Feysalista ja Maherista poiketen asunut Suomessa huomattavasti pidempään ja kokee, ettei näistä ulkoisista suorituksista huolimatta ole päässyt mukaan ”suomalaisuuden” piiriin. Bekimin mukaan yhteiskunta arvottaa maahanmuuttajanuoria sen mukaan, miten kouluttautuneita he ovat tai ovatko he mukana työelämässä. Hänen mukaansa vaatimukset tuntuvat välillä kohtuuttomilta ja myös ristiriitaisia: työtön maahanmuuttaja saa osakseen moraalista tuomitsemista ja työssäkäyvä maahanmuuttaja puolestaan epäilyjä siitä, maksaako hän veronsa. Tämän vuoksi hän itse kuvailee, ettei koe enää tarvetta ”*todistella tai selitellä kenellekään mitään*”. Haastattelemani nuoret näkevät myös valtaväestöllä olevan velvollisuuksia maahanmuuttajanuorten yhteiskunnallisen kuulumisen vahvistajina. Nuoret korostavat kotoutumisprosessin kaksisuuntaisuutta ja vastavuoroisuutta ja esimerkiksi Feysal kokee, että maahanmuuttajien kannustaminen yhteiskunnalliseen osallisuuteen on ikään kuin jokaisen kansalaisen moraalinen vastuu. Hän toivoo myös, että maahanmuuttajanuoria tuettaisiin enemmän erityisesti heidän mahdollisuuksissaan osallistua politiikkaan. Näitä toiveita voidaan pitää kuulumisen nuorten poliittisen kuulumisen vaatimuksena heitä ympäröivälle yhteiskunnalle (May 2011, 368–370).

Vaikka nuoret myös velvoittavat valtaväestöä ja yhteiskuntaa maahanmuuttajien kuulumisen tukemiseen, on kotoutumispuhe nuorten puheessa dominoivaa. Erona haastateltavien välillä on se, että pitkään Suomessa asuneet nuoret korostavat koulutuksen ja työelämäkelpoisuuden sijaan tiettyjen ”kulttuuristen” tietojen ja taitojen kartuttamisena Suomesta ja suomalaisista. Bekim ja Said esimerkiksi korostavat heille tutun maahanmuuttajanuorisotyön järjestön roolia vasta maahanmuuttaneiden nuorten tutustuttamisessa ”suomalaisiin” tapoihin ja arjen ympäristöihin. Kotoutuminen on nuorille myös kasvua kohti kulttuurien välistä ymmärrystä. Tämä tukee nuorten mukaan myös maahanmuuttajien kuulumisen rakentamista valtaväestön yhteisöihin.

Bekim:

[...] [maahanmuuttajanuorisotyön järjestö] vaikuttaa sillä tavalla että, se opettaa niin kun itse meille ulkomaalaisille, miten suomalaiset on ja, tää niinku vähän niin kun tavat. Et avaa niin kun, tiet. Koska, ne uudet, ne ei osaa niin kun... ihan tiedä kaikki suomalaisuudesta. [...] Sitte myöskin, [maahanmuuttajanuorisotyön järjestö] auttaa meitä siinä, et

täällä on eri kansalaisia. Et, meilläkin on, ehkä vaikeeta joskus niin kun kaikki omat, ööh, eri maat kun [on] silloin yhdessä. Mut täällä [oon] mun mielestä huomannu et kaikki on ihan ookoo ihan niinku me oltais... samasta maasta. [...] Ei oo... iraki-, afgaani on sama... somalialialaiset että, jos, se ois ollu jossain muualla, en ois uskonu että kaikki voi, ihan tulla... toimeen noin vaan. Se opettaa meille olemaan yhdessä, sit me, pystytään olla suomalaistenki kaa.

Nuoret kokevat myös, että järjestön tapa rakentaa yhteisöllistä kuulumista kokoamalla yhteen eri kansallisuuksia edustavia nuoria on vaikuttanut heidän omaan solidaarisuuden ja suvaitsevaisuuden lisääntymiseensä, mikä oli auttanut heitä myös yhteyden rakentamisessa Suomeen ja valtaväestöön. Erot haastattelemieni nuorten suhtautumisissa saattavat johtua siitä, että pitkään Suomessa asuneet nuoret ovat muuttaessaan olleet niin nuoria, etteivät ole samalla tavalla olleet tietoisia esimerkiksi niistä TE -toimiston kotoutumistoimenpiteistä, joissa tietojen, taitojen ja ns. palkattavuuden eetos korostuu ja näin sisäistäneet tällaista kotoutumisajattelua. On myös mahdollista, että kokemus kotoutumisesta ja kuulumisen rakentamisesta eroavat erilaisissa kotoutumisen vaiheissa. Nuorten käsityksissä ilmenevissä eroissa on viitteitä myös siitä, että kotoutumisen tukeminen on vuosien aikana Suomessa muuttunut yhteisöön integroitumisen tukemisesta vahvemmin maahanmuuttajan työmarkkinakelpoisuuden kasvattamiseen (Masoud 2017).

6.3.2. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja politiikan seuraaminen nuorten transnationaalissa arjessa

Emotionaalisen kuulumisen tapaan haastattelemieni nuorten poliittinen kuuluminen ilmenee vahvasti siinä, minkälaiseen toimintaan he osallistuvat arjessaan. Lähtömaan politiikka ja viihteen, musiikin ja urheilun seuraaminen toimivat väylänä nuorten poliittisen kuulumisen rakentamiselle sekä paikallisesti Suomessa että ylirajaisesti lähtömaihin. Osa nuorista näkee, että esimerkiksi Suomen maahanmuuttajataustaisilla muusikoilla ja urheilijoilla voi olla tärkeä rooli yhtä lailla maahanmuuttajanuorten esikuvina kuin kulttuuristen representaatioiden moninaistajina suomalaisessa mediassa ja yhteiskunnassa. Nuoret kokevat myös tärkeänä, että maahanmuuttajataustaiset julkisuuden henkilöt käyttävät suosiotaan hyväkseen erilaisten yhteiskunnallisten epäkohtien esiin nostamiseksi. He kiittelevät esimerkiksi julkisuuden henkilöiden kannanottoja kiusaamista ja rasismia vastaan sosiaalisessa mediassa. Esimerkiksi Bekim pitää tärkeänä julkisuudessa näkyviä kosovolaistaustaisia urheilijoita, joista hän ja muu

kosovolaisdiaspora Suomessa voivat olla ylpeitä. Emmanuel taas kuvailee, miten maahanmuuttajataustaiset hip hop -artistit ovat tärkeitä, koska he voivat osoittaa valtaväestölle, ”*et kyllä me pystytään tähän ja voidaan onnistua tässä asiassa*”. Maahanmuuttajataustaiset artistit voivat nuoren mukaan toimia paitsi esikuvina maahanmuuttajanuorille, olla myös osoituksena valtaväestölle siitä, miten maahanmuuttajat voivat menestyvät Suomessa.

Emmanuel: Toi [artisti] yrittää näyttää ihmisille toi et kyllä me pystytään tähän ja voidaan, heh, tehdä tämän. Ja me voidaan onnistua tässä asiassa. Kyllä sekin on oikeesti jotenkin että neki, nekin tulee vähän esiin tähän... Suomen hip hop -maailmaan ja, näyttää niinku muille ihmisil- muille, maahanmuuttajille esimerkkiä että [...] että kyllä kuka tahansa voi tehdä hittiä Suomessa. [...]

Moninaisen kulttuurisen kuvaston ja representaation esillä olo onkin tärkeää paitsi maahanmuuttajien yhteiskunnallisen aseman, myös toimivien väestösuhteiden vuoksi. (Hall 1999, 46.) Tähän liittyvää pohdintaa käydään läpi tarkemmin tutkielmani johtopäätöksissä (luku 8). On kuitenkin huomioitava, että maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat keskenään hyvin heterogeeninen ryhmä eivätkä kaikki artistit puhuttele samalla tavalla kaikkia nuoria, eikä heitä voida nähdä näin maahanmuuttajanuorten edustajina suomalaisessa mediassa. Iranilaistaustainen Amir kuvailee, ettei esimerkiksi samaistu Mustan Barbaarin tai suomensomalialaisen Kingfishin musiikkiin, mutta allekirjoittaa esimerkiksi Mustan Barbaarin rasismien ja syrjinnän vastaiset viestit. Haastateltavat pitävät myös valtaväestöön kuuluvien artistien kiusaamisen vastaisia kampanjoita hyvänä esimerkkinä artistien keinoista vaikuttaa yhteiskunnassa. Kulttuurinen representaatio ei tarkoitaakaan ainoastaan maahanmuuttajataustaisten tai rodullistettujen artistien nousua valtamediaan vaan ylittää median viestien moninaistumista. Maahanmuuttajataustainen nuori voi yhtä hyvin samaistua valtaväestöön kuuluvaan laulajaan, jos kokee, että laulaja jakaa hänen kanssaan samanlaiset arvot ja hänen viestintänsä huomioi moninaisesti kaikenlaiset nuoret. Kulttuuristen representaatioiden tulisikin olla mahdollisimman moninaisia eikä luoda tai jatkaa ennako-oletuksia maahanmuuttajista, jonkinlaisesta ”maahanmuuttajakulttuurista” tai ajatuksesta siitä, että suomalaisista artisteja seuraava yleisö on jollain tavalla kulttuurisesti ja etnisesti homogeeninen. (Hall 1999.)

Useat haastattelemistani nuorista seuraavat myös Suomen ja lähtömaansa politiikkaa uutisten ja sosiaalisten verkostojensa välityksellä. Esimerkiksi Amirilla, jolla on kummankin maan kansalaisuudet, on kiinnostusta vaikuttaa sekä lähtömaansa Iranin että Suomen politiikkaan. Hän tuntee saavan innoituksensa suurelta osin omalta perheeltään, jossa seurataan ja keskustellaan

politiikasta aktiivisesti. Hän kertoo itse mielellään puhuvansa ja väittelevänsä poliittisista aiheista. Hänen poliittinen kuulumisensa tuntuukin olevan aidosti transnationaalia. Amir seuraa aktiivisemmin lähtömaansa uutisointia ja politiikkaa erityisesti vanhempiansa kautta, mutta pitää tärkeänä myös yhteiskunnallista osallistumista Suomessa. Hän kertoo äänestävänsä ja osallistuvansa keskusteluihin ja väittelyihin Suomen yhteiskunnallisesta tilanteesta, esimerkiksi maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden oikeuksista.

Lähtömaan politiikkaa seuraavat lähes kaikki haastattelemistani nuoret, vaikka he kertovatkin olevansa siihen usein hyvin turhautuneita ja kokevat, etteivät voi vaikuttaa maan yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Maher kuitenkin kuvailee, että lähtömaan politiikkaan on mahdollisesti helpompi esimerkiksi turvallisuussyistä vaikuttaa ulkomailta käsin. Hänen näkökulmassaan näkyy jälleen selvästi pakolaisuuden kokemuksen tuottama merkityksenanto: lähtömaahan suuntautuva toiminta ei ole yksiselitteistä tai riipu ainoastaan toimijan subjektiivisesta halusta osallistua vaan hänen on otettava toiminnassaan huomioon monenlaisia muita fyysisiä ulottuvuuksia. Turvallisuus ja sananvapaus näyttelevät erilaista roolia sekä poliittisen ja transnationaalien kuulumisen rakentamisen kannalta pakolaistaustaisen nuoren arjessa kuin se mahdollisesti näyttäisi valtaväestöön kuuluvan tai Suomeen muista syistä muuttaneen nuoren elämässä. Maher kertoo, että hänen lähtömaassaan Syyriassa nuorille oli toisinaan vaarallista ilmaista mielipiteensä jopa omassa luokkahuoneessa.

Maher: Varmaan [...] tääl[tä käsin] on helppo koska niinku, niinku sillon ei oo mitään, ei mitään rajoja että esimerkiksi omassa maassa ei vois niin kun, sanoo mitään. Joskus, ei voi sanoo mitä sä haluat [...] mutta, kun se menee niinku toiseen maahan niin helppo että se on enemmän turvassa. Pystyy niinku ihan niinku ihan vapaalla kritisoida, mitä se halua kritisoida tai niinku ... tai niinku sanoo mitä se haluis kunnolla. [...] [Koulussa Syyriassa]... sä et voi olla, et voi olla niitä vastaan. Se on, ei oo, sun pitäis ehkä niinku vaan osallistuu siihen keskusteluun niiden näkökulmasta tai olla hiljaa. Koska sä et halua ongelmia. Kyllä sä pystyt sanoon mitä sä haluat mutta sä et tiedä mitä asia[sta] seuraa. Seuraavana päivänä tai ehkä samana yönä! Heh...”

Transnationaalia poliittista toimijuutta enemmän Maher korostaakin paikallista poliittisen kuulumisen ja toimijuuden rakentamista. Hän kokee, että yrityksestä vaikuttaa lähtömaan politiikkaan uudesta asuinmaasta käsin ei ole aina kovasti hyötyä, sillä ”jos sä asut jossain muualla niin sä et tiedä mikä ihmisten olo on siellä”. Hänen mukaansa lähtömaan olot ja tarpeet muuttuvat jatkuvasti, jolloin maasta lähtenyt tai paennut ei hetken päästä enää olekaan yhtä lailla perillä sen

olosuhteista. Maher tuntuu tällä viittaavan suoraan omaan lähtömaansa Syyriaan ja sen monimutkaiseen sisällissotaan. Hänen käsityksensä asettuvat mielenkiintoiseksi kontrastiksi esimerkiksi Feysalin transnationaalisen poliittisen osallistumisen käsitysten kanssa. Hän rakentaa sekä emotionaalista että poliittista kuulumistaan lähtömaahan ja haluaa kehittää ja tukea lähtömaataan Somaliaa aktiivisesti. Hän kertoo, ettei seuraa lainkaan Suomen politiikkaa tai uutisointia, mutta pursuaa ideoita, joilla kohentaisi lähtömaansa kansalaisten oloja. Nuori haluaisi helpottaa esimerkiksi (orpo)lasten, yksinhuoltajaäitien ja nuorten asemaa, purkaa eriarvoistavaa klaanijärjestelmää ja luoda parempia koulutus- ja työmahdollisuuksia nuorille. Hän haluaisi myös viedä suomalaista ammattikoulujärjestelmää Somaliaan. Hänen suuntautumisensa lähtömaahan on niin vahvaa, että hänelle ei riittäisi ainoastaan rauhan- ja kehitysyhteistyöprojektien tukeminen Suomesta käsin, vaan hän haluaisi lähteä itse lähtömaahan paikan päälle työskentelemään olojen parantamiseksi. Haastateltavan ideat heijastelevat vahvasti Somalian rauhanrakennusta, kehitysyhteistyötä ja elinkeinoprojekteja tukevien suomalaisten kansalaisjärjestöjen kuten Suomen Somalia -verkoston ja Kirkon ulkomaanavun sekä Somalian hallituksen virallisia kehityslinjauksia. Somalian valtion opetusministeriö esimerkiksi korostaa, että ammatillisen koulutuksen lisääminen maassa on ensiarvoisen tärkeää, koska koulutettuja ammattityöntekijöitä on tällä hetkellä maassa liian vähän ja painopiste on liiaksi yliopistokoulutuksessa, jonka kautta maassa työllistyy vielä varsin huonosti. (Somalian ministeridelegaation vierailu 2017).

Vaikka Feysal kertoo, ettei mielellään seuraa politiikkaa on hän kuitenkin hyvin perillä sekä Suomen että Somalian valtion kehitysyhteistyöpolitiikasta. Voikin olla, että vaikka nuori ei suoraan seuraa maiden uutisointia, tihkuu hänelle tietoa maan kehitysprojekteista aktiivisen somalidiasporan kautta. Feysal keskusteleekin laajalti diasporan vastuusta ja roolista suhteessa Somaliassa tapahtuvaan kehitysyhteistyöhön ja jälleenrakennusprosessiin. Diasporan aktiivista osallistumista lähtömaansa jälleenrakennukseen voidaan pitää monella tapaa hyvänä, sillä se purkaa mahdollisia jälkikolonialistisia malleja kehitysyhteistyössä ja rauhanrakennuksessa sekä turvaa paikallisen omistajuuden kehitysyhteistyölle. Diasporalla on myös hyvät transnationaalit yhteydet ja ajantasaista (kokemus)tietoa maan olosuhteista. Diasporan sisällä voi olla kuitenkin omanlaisia eriarvoisuuksia ja erimielisyyksiä, jotka voivat olla ongelmallisia myös lähtömaan jälleenrakennusprosessille. Feysal nostaa esimerkiksi esille sen, miten Somalian hauras turvallisuustilanne pelottaa myös diasporan jäseniä, ja saa heidät osin ohjaamaan apunsa rauhallisemmille ja paremmin toimeentuleville alueille, jolloin apu ei koskaan tavoita kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia maan kansalaisia. Hän kertoo myös klaanirakenteiden vaikuttavan edelleen vahvasti myös avustustoiminnassa: tietyn klaanin jäsenet Suomen

somalidiasporasta avustavat mieluummin omaa tai paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevaklaania tai jäsenten omia kotiseutuja. Haastattelemieni nuorten aktiivisesta ja ylirajaisesta yhteiskunnallisten asioiden seuraamisesta voidaan päätellä, että nuoret rakentavat arjessaan poliittista kuulumistaan myös samanaikaisesti lähtömaahan ja Suomeen.

6.3.3. ”Köyhästä miehestä ei koskaan tule rikas” – Rahalähetykset ja nuorten poliittinen kuuluminen globaalissa maailmassa

Ihmisten kokemus ajasta ja paikasta on kokenut merkittävän muutoksen viimeisten vuosikymmenien aikana, kun sekä tiedotusvälineet että erilaiset yhteydenpitojärjestelmät ovat hyötyneet uudesta teknologiasta ja digitalisaatiosta. Omasta olohuoneesta ja puhelimesta voidaan olla samanaikaisesti yhteydessä toiselle puolelle maailmaa, ja myös siirtolaiset ovat hyötyneet tästä kehityksestä esimerkiksi transnationaalissa yhteydenpidossa perheisiin ja sukulaisiin. Älypuhelimien ja internetin mahdollistamat ilmaiset puhelu- ja viestisovellukset ja vaikkapa verkossa helposti nähtävät omankieliset uutiset ja tv-sarjat tuovat lähtömaan ja globaalin diasporan osaksi siirtolaisten paikallista arkea. (Horsti 2013, 301.) Virtuaalirahalähetykset, erilaiset kuriiripalvelut ja älypuhelimien mobiilimaksumahdollisuudet mahdollistavat tätä nykyä myös ylirajaisen perheestä ja läheisistä huolehtimisen aivan erilaisella intensiteetillä kuin ennen. Vielä parikymmentä vuotta sitten esimerkiksi pakolaisten rahalähetykset perheilleen romahtaneisiin tai konfliktista kärsiviin valtioihin oli lähes mahdotonta, ja parhaimmillaankin, erittäin hidasta ja kallista järjestää (Mubarak et al. 2013).

Haastattelemistani nuorista Feysal on ainoa, jolla ei ole yhtään perheenjäsentä Suomessa, ja joka on tullut maahan täysin yksin alaikäisenä turvapaikanhakijana. Hän paikantuu nuorista vahvimmin lähtömaahansa Somaliaan ja hänen arjessaan on eniten arkista, transnationaalista toimintaa. Nuori soittaa päivittäin siskolleen ja tukevansa rahallisesti perhettään. Hän lähettää joka kuukausi puolet palkkarahoistaan perheelleen, jolloin hän elää vuokranmaksun jälkeen loppukuun kädestä suuhun eikä rahaa jää koskaan säästöön.

Feysal: *Mä joskus [...] sain niinku, kolkyt euroa jotain joo sain. Viistoista euroo meni niille. Mutta silloin viistoista euroa oli, todella hyvä raha. [...] Nyt yksi euro on yksi dollari eikö? [...] Siinä on viis dollarii se eroo [...] kolkyt, ee dollaria jotain. Silloin oli oli hyvä, nyt ei enää.*

On mielenkiintoista, että Feysal ei tunnu lainkaan olleen huolissaan siitä, että hänen on ollut itse tultava toimeen 15 eurolla rahan lähettämisen jälkeen vaan hänen kiinnostuksenaan on ainoastaan siinä, kuinka hyvä valuutan vaihtokurssi perheen kannalta lähettämishetkellä on ollut. Rahan ja muun materiaallisen tuen antaminen sodan keskellä asuvalle perheelle onkin haastateltavan kertomuksessa kyseenalaistamaton ja itsestään selvä fakta, vaikka se huonontaisi hänen omaa sosioekonomista tilannettaan Suomessa merkittävästikin. Suomensomalialaisia käsittelevän tutkimuksen mukaan tämä on kuitenkin varsin tavallista. Somalialaisessa perhekulttuurissa käytäntö on jopa niin vakiintunut, että sillä on oma nimitys, *qaaraan*, ja se velvoittaa auttamaan sukulaista, joka on hädässä tai avun tarpeessa. Käytäntö on toisaalta somalialaisessa perinteessä ylpeyden aihe ja samalla jokaisen perheenjäsenen taloudellinen turva, mutta käytäntö koetaan myös rajoittavana ja velvoittavana. (Mubarak et al. 2015, 146–148). On kuitenkin huomioitava, että kaikki perheet eivät varmasti sovelle käytäntöä samoissa määrin, ja että perinne, kuten kaikki kulttuuriset käytännöt, on todennäköisesti yhteisön sisällä myös neuvottelun ja keskustelun kohteena.

Myös Feysal toivoo, että tulevaisuudessa perhe pärjäisi ilman hänen kuukausittaista tukeaan. Hän toivoo voivansa jonain päivänä säästää niin paljon rahaa, että saisi avattua perheelle oman liikkeen, jonka kautta he saisivat itse ansaittua tuloja kotimaassaan. Hän kuitenkin arvioi, että sitä varten hänen tulisi saada säästöön noin 10 000 euroa, jotka hänen palkallaan voi olla vaikeaa saada kasaan. Feysal kuvailee tilannetta hieman kyynisesti kertomalla, miten ”*köyhästä miehestä ei ikinä tule rikasta*”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että vaikka köyhä mies saisi töitä ja tuloja, hänen on kuitenkin aina huolehdittava (köyhästä) perheestään, jolloin yhteisön kokonaistilanne paranee hiukan, mutta ”köyhä mies pysyy aina köyhänä”. Rahalähetyksen itsestänselvyyttä nuorelle miehelle saattaa kertoa myös tietynlaisista maskuliinisuuden rooleista, joihin Feysal mahdollisesti myös viittaa puhuessaan juuri ”*köyhästä miehestä*” perheen elättäjänä. Somalialainen kulttuuri ammentaa edelleen suurelta osin patriarkalisista perinteistä, ja miehellä nähdään edelleen olevan perheen pääelättäjän rooli, vaikka pitkä sisällissota onkin tehnyt myös naisista perheen elättäjiä miesten jouduttua taisteluihin tai kuoltua väkivaltaisuuksissa. Perheen vanhimmilla pojilla on usein seuraavana vastuu perheen elättämisestä erityisesti toisen tai molempien vanhempien kuoltua tai ollessa kykenemättömiä muuten huolehtimaan perheen taloudellisesta turvasta. (Mubarak et al. 2015, 111–112.)

Kysyttäessä haastateltavalta, näkeekö hän tulevaisuudessakin jatkavansa perheensä taloudellista tukea näin merkittävästi, hän alkaa kertoa siitä, miten monta tuhatta dollaria perheet Somaliassa joutuvat maksamaan salakuljettajille siitä, että yksi perheenjäsen pääsee pakenemaan maasta turvaan. Hän kertoo monisanaisesti, kuinka perheet joutuvat myymään talonsa, yrityksensä ja

kaiken omaisuutensa kerätessään rahaa matkaa varten sekä matkalle osuvista salakuljettajista, jotka saattavat kesken matkan alkaa kiristää vielä lisää rahaa perheeltä. Hän ei kerro suoraan tilanteen koskevan itseään vaan puhuu ikään kuin kolmannessa persoonassa kertoen tilanteen olevan samanlainen ”kaikille”, jotka lähtevät Somaliasta pakoon. Hänen kertomansa vihjaa kuitenkin vahvasti siihen, että hänenkin mittavaan rahalliseen tukeensa perheelle saattavat vaikuttaa paitsi perinteet ja ”kiittollisuudenvelka”, myös ihan todellinen velka. Tämä lisää myös todennäköisesti nuoren paineita pärjätä sosioekonomisesti mahdollisimman hyvin uudessa asuinmaassa hänen tietäessään, millaisen uhrauksen koko perhe on hänen lähtönsä eteen tehnyt.

Feysal:

Mä oon siis siinä meni koko [perheen kaikki] mikä niillä oli. Siis jos niillä oli, koti, vain ne, myy ja, jos niillä oli bisnes ne myi ja yks henkilö tulee sieltä. Se henkilö voi saada niinku kielteisen päätöksen. Ja perhe, niillä [...] ei oo mitään. [...] Se se on saatana siinä menee liikaa rahaa. [...] Ne [salakuljettajat] luulee että niillä [siirtolaisilla] on rahaa. Et ne saa. Jos joku, jos mä nyt mä otan kiinni nyt susta... Ja soitan sun äitille [ja] sanon, ”Hei, nyt, sun pitää maksaa tai niinku mä, otan kiinni”. Sä maksat eikö niin? Kuinka paljon se [pyytää]... Se on sitte tällainen tilanne. [...] Jokaisen maassa menee niinku, kolme tonnia, neljä tonnia. [...] Viisi tonnia! Ketkä tulee... Somaliasta, [Suomeen], perhe maksaa kun niinku kuusi tonnia tai yli kolme tonnia. Mistä ne saa? Ne myy ihan [kaiken] mitä niillä oli.

Haastateltava kertoo alaikäisenä Eurooppaan saapuessaan hakeutuneensa ensin aikuisten vastaanottokeskukseen siinä uskossa, että aikuiset saavat elämiseen enemmän tukea kuin lapset, jotta voisi paremmin auttaa perhettään. Tämä herättää monenlaista moraalista pohdintaa. Yhtäältä yhteiskunnan tarjoamaa sosiaaliturvaa pakolaisille ja turvapaikanhakijoille ei ole tarkoitettu lähetettäväksi lähtömaihin. Toisaalta maiden järkyttävät ja kaoottiset olot saavat kysymään, eikö itse toimisi samalla lailla, jos oma perhe eläisi vastaavissa olosuhteissa. Yksintullut alaikäinen nuori on myös tässä suhteessa epätoivoisessa ja hyvin eriarvoisessa asemassa suhteessa uuden asuinmaansa valtaväestöön ja koko globaaliin yhteisöön, mikä ei anna hänelle paljoa valinnanvaraa tilanteessa. Omaan taloudelliseen selviämiseen ja kotoutumiseen tarkoitettu tuki lähetetään mieluummin vielä epätoivoisemmassa tilanteessa olevalle perheelle, jonka hätä tuntuu ensisijaisemmalta. Haastateltavani kuvailee, miten perheestä huolehtiminen vie kaikki pakolaisnuoren voimavarat, mikä vaikeuttaa hänen kotoutumisensa ja kuulumisensa rakentamista

paikallisesti. Jälleen tulee tunne, että hän kertoo omakohtaisesta kokemuksesta, vaikka käyttääkin taas kolmatta persoonaa kertomuksessaan:

Feysal: Se menee niinku [vastaanottokeskukseen]. Se menee niinku se odottaa [oleskelulupapäätöstä]. Perhe se miettii... perheasiaa. [...] Niinku se ei pysty [...] niinku opiskelemaan yhtään. Kokoajan sä mietit, mitä...?

Haastateltavan kertomukset nostavat pohdintaan, mitkä ovat järjestelmän keinot tukea ja suojella yksintulleita lapsia ja nuoria liialliselta vastuunkannolta perheen hyvinvoinnista tai hyväksikäytöltä turvapaikkaprosessissa. Alaikäisten turvapaikanhakijanuorten ylirajainen eriarvoisuus on kuitenkin ongelma, johon ei ole yksiselitteistä ratkaisua. Rahalähetykset ovat nykyään merkittävä osa useiden kehittyvien maiden kansantaloutta. Erityisesti Somalian kaltaisissa kymmeniä vuosia kestäneen konfliktin runtelemissa valtioissa, joihin kansainvälisen avustustyön on ollut vaikeaa päästä, diasporan rahalähetykset ovat olleet elintärkeässä roolissa maan selviytymisen kannalta (Mubarak et al. 2015, 266). Esimerkiksi Oxfamin vuoden 2013 tutkimuksen mukaan rahalähetykset Somaliaan suuntautuivat usein omille vanhemmille, ja varat käytettiin pääasiassa ruokaan, terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Rahalähetykset kattoivat usein jopa 69 prosenttia vastaanottavan perheen tuloista, ja hieman yli puolet niiden vastaanottajista oli naisia. (Orozco & Yansura 2013.) Myös ns. *siirtolaisuusteollisuutta (migration industry)* koskevat tutkimukset viittaavat siihen, että Feysalin kokemukset ovat osa suurempaa, monimutkaista verkkoa, johon rahalähetykset, ihmiskuljetus mutta myös rajavalvonta, turvapaikkalainsäädäntö ja erilaiset siirtolaiseen pakottavat syyt limittyvät. Rahan lähtö- ja vastaanottavien maiden sekä moninaisten, ylirajaisesti liikkuvien toimijoiden, kuten rahalähetyksfirmojen, pankkien, salakuljettajien ja korruptoituneiden tulli- ja maahanmuuttoviranomaisten välillä on osa monimutkaista vyyhtiä, jonka siirtolaisuusteollisuus muodostaa. Globaali eriarvoisuus on siirtolaisuusteollisuudessa myös suuressa roolissa, ja myös luo eräänlaisen pakotetun riippuvuuden lähtömaahan jäävien perheenjäsenten ja uudessa asuinmaassa asuvan siirtolaisen välille, mitä on vaikeaa purkaa. (Mm. Gammeltoft-Hansen & Nyberg-Sørensen 2013; Huttunen 2017.) Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten ylirajainen eriarvoisuus globaalissa maailmassa vaatiikin monimutkaisuudessaan paitsi paikallista myös ylirajaista lähestymistapaa ongelmanratkaisuun.

7. KUULUMATTOMUUS JA SIJATTOMUUS

Kuulumattomuuden ja sijattomuuden kokemukset syntyvät, kun yksilön kuulumisen tunne järkkyy tämän jokapäiväisen elämän saadessa jonkinlaisen särön. Yksilö joutuu miettimään uusiksi odotuksensa ja tavanomaisen arjen toimintansa, mikä tekee hänet tietoiseksi tavanomaisista olemisen ja tekemisen tavoistaan. Turvallisuuden tunne järkkyy ja yksilö kokee, ettei ”sovi” ympäristöönsä. (May 2011, 370–373.) Tässä valossa maahanmuutto ja erityisesti pakolaisuus kehollisina ja maantieteellisinä ilmiöinä välittyvät voimakkaina jokapäiväistä arkea rikkovina tapahtumina, jotka tuottavat kuulumattomuuden ja sijattomuuden tunteita. Näin on myös haastattemieni nuorten kohdalla, ja tässä luvussa erittelen, miten erilainen arjen kuulumattomuus ilmenee heidän elämässään Suomessa ja transnationaalisti suhteessa lähtömaahan. Siirtolaisuuden ja pakolaisuuden lisäksi informanttejani yhdistää nuoruusikä, jolloin yhteisöt ovat arjessa erityisen tärkeässä roolissa nuoren viettäessä samanaikaisesti vapaa-aikaa sekä perhepiirissä että erilaisissa vertaisyhteisöissä esimerkiksi koulussa ja vapaa-ajalla. Yhteisöillä onkin haastattemieni maahanmuuttajanuorten kerronnassa erittäin merkittävä rooli kuulumisen ja samalla myös kuulumattomuuden rakentajina. Käsittelen tässä luvussa myös kuulumattomuutta laajempina poissulkemisina (*exclusion*) nuorten elämässä, jotka syntyvät siitä, ettei nuori saa vaatimaansa tunnusta tai tilaa yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Tässä kohtaa nimitän kuulumattomuutta *sijattomuudeksi* tehdäkseni eron arkisesta kuulumattomuuden tunteesta laajempaan yhteiskunnalliseen syrjäyttämiseen.

7.1. Kuulumattomuus Suomessa: Yhteisöjen puute, yksinäisyys ja kiusaaminen

7.1.1. ”Mulla ei oo mitään, mulla ei oo ketään” – Perheyhteisön puuttuminen

Haastattemistani nuorista Suomeen yksin alaikäisenä muuttaneen Feysalin kertomuksessa perheen puuttuminen aiheuttaa ehkä kipeimmin kuulumattomuuden tunnetta Suomeen ja vastaavasti voimakkaasta kuulumisen rakentamista lähtömaahan Somaliaan (lisää aiheesta luvussa 6.2.3.). Haastateltava kertoo, että hänen voimakkaaseen lähtömaahan suuntautumiseensa vaikuttaa suuresti se, että hän kokee olevansa Suomessa täysin yksin joutuessaan asumaan täällä ilman perheenjäseniään. Vaikka muidenkin nuorten kerronnassa välittyy huoli perheen hyvinvoinnista sekä lämpimät ja tiiviit suhteet omiin vanhempiin ja sisaruksiin, on perhe Feysalin kerronnassa aivan erityisellä sijalla. Hän tuntuu rakentavan kaiken arjen toimintansa Suomessa perheen näkökulmasta käsin jopa niin vahvasti, että hänen kerronnastaan saa käsityksen hänen koko oleskelunsa ja työskentelynsä Suomessa perustuvan osin perheen elämäntilanteen parantamiselle. Yhteydenpito ja perheestä huolehtiminen muodostuvat huomattavasti tärkeämmäksi seikaksi hänen

kerronnassaan kuin haastattelemillani nuorilla, jotka asuvat perheensä luona tai läheisyydessä eivätkä joudu kantamaan huolta heidän arjen selviämistään. Erot nuorten kerronnassa saavatkin pohtimaan, johtuuko Feysalin vahva kuulumattomuuden kokemus Suomessa nimenomaan siitä, että hän on haastateltavista ainoa, joka on muuttanut Suomeen nuorena täysin yksin ilman minkäänlaista perhettä.

Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ja ilman perhettä Suomessa asuvat pakolaisnuoret ovat monella tapaa erityisen haavoittuvassa asemassa niin yhteiskunnallisen kuin emotionaalisen kuulumisen rakentamisen kannalta. Kuusisto-Arposen (2015, 83; 87) mukaan nuorten pakolaisuuden kokemuksen mukana syntynyt pakotettu siirtymä (*forced displacement*) synnyttää heidän arkeensa tietynlaisen jatkuvan maantieteellisen ja *henkisen kuulumattomuuden*, joka ilmenee yksinäisyytenä ja tilallisena kuulumattomuuden tunteena. Hänen etnografinen tutkimuksensa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden parissa kuvaa, miten pakotetun siirtymän kokenut nuori elää kuulumattomuutta todeksi joka päivä ja, miten tämä saattaa haavoittaa nuoren minuutta jopa pysyvästi. Kuulumattomuuden tunteesta sekä arjesta ilman perheyhteisön tukea muodostuukin nuorten kerrontaan tietynlainen pysyvä yksinäisyyden pohjavire, joka on vahvasti havaittavissa myös Feysalin kerronnassa.

Feysal: *Mä oon siis maahanmuuttaja. [...] Somali ja maahanmuuttaja se on niinku kirosana. Jos mä sanon... Minä oon maahanmuuttaja. Se on ihan kirosana. [...] Tässä mä oon maahanmuuttaja. Mulla ei oo [mitään], mulla ei oo ketään.*

Haastateltavani puheesta kuultaa kova kipu, yksinäisyys ja paikoittain myös syyllisyydentunto siitä, että hän on itse turvassa, ja perheen arki lähtömaassa taas on jatkuvaa selviytymistaistelua. Vaikeasta elämäntilanteestaan huolimatta hän kuvailee olevansa itse ”matalalla” arjen ongelmien suhteen Suomessa ja perheensä Somaliassa taas olevan ”korkealla”. Jatkuva käytännön energian suuntaaminen työn, ajatusten, huolen ja syyllisyyden muodossa lähtömaahan vaikuttavatkin hidastavan Feysalin kuulumisen kokemuksen saavuttamista jokapäiväisessä elämässään suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksintulleiden turvapaikanhakijanuorten tilannetta pahentaa se, että 2010-luvulla Suomen turvapaikkapolitiikka on kiristynyt myös yksintulleiden lasten ja nuorten kohdalla merkittävästi niin, että mahdollisuus saada omat vanhemmat ja sisarukset Suomeen perheenyhdistämisprosessin kautta on muodostunut lähes mahdottomaksi. Yksintulleet lapset ja nuoret elävätkin turvapaikkaprosessin jälkeen Suomessa ”pysyvästi yksin”. Vaikka valtio tarjoaa alaikäisille yksintulleille lapsille ja nuorille monenlaista institutionaalista tukea (perheryhmäkodit, koulutusmahdollisuudet, ammatillinen tuki jne.), ei se onnistu sellaisenaan tarjoamaan nuoren

arkeen perheenkaltaisia kuulumisen siteitä. (Kuusisto-Arponen 2015, 83.) Ongelmalliseksi muodostuu myös vaihe, jossa nuoret tulevat täysi-ikäisiksi ja siirtyvät institutionaalisista ympäristöistä itsenäiseen elämään. Perheryhmäkodeissa mahdollisesti muodostunut, muista nuorista ja henkilökunnasta muodostunut yhteisö katoaa, ja nuori löytää itsensä uudelleen yksin.

7.1.2. ”Niinku seinä tulee sun päälle” - Kiusaaminen ja vertaisryhmiä puute

Perheyhteisön puuttumiseen liittyvien haasteiden lisäksi haastattelemani maahanmuuttajanuorilla on merkittäviä kokemuksia henkilökohtaisen kuulumisen tunteen ja toimijuuden haastamisesta ja rajoittamisesta erilaisten vertaisryhmiä toimesta. Vertaisryhmiä viitataan tässä yhteydessä esimerkiksi saman ikäisiin, pääosin valtaväestön nuoriin, joita maahanmuuttajanuoret kohtaavat koulussa ja vapaa-ajallaan, vapaamuotoisessa tai järjestetyssä toiminnassa. Kaveriryhmiä ulkopuolelle jättäminen ja suora, avoin torjunta kuuluvat säröinä nuorten kertomuksissa kuulumisen rakentamisesta Suomeen. Sen lisäksi, että esimerkiksi Maher ja Feysal tuntuvat jääneen perusnuorisopalvelujen ulkopuolelle osittain toiminnan luonteen vuoksi, ovat haastateltavat kokeneet myös suoraa torjuntaa muissa yrityksissään pyrkiä kontaktiin valtaväestön nuorison kanssa.

Amir: *Me mentiin ihan ekana päivänä heti jalkapallokentälle ton... [mun veljen] kanssa... Niin tota sinne tuli... Siellä oli, suomalaisia pelaamassa... [...] Sit niinku niil oli, kaks palloa, mä muistan tän ihan loppuelämäni asti. [...] Niillä oli kaks palloa. Sitten, me puhuttiin niinku, [mun veli] sano sille että, syötä, että [...] siis sit se teki [näyttää kädellä torjuvasti]: ”Ei”. [...] Ei ei, syöttäny.*

Vapaa-ajan toiminnan lisäksi koulu on ympäristö, jossa osa haastatteleistani nuorista on kokenut voimasta vertaisryhmän ulossulkemisesta, osa taas vahvaa kuulumista. Amir ja Emmanuel kertovat nimenomaan koulun olleen yhden niistä ympäristöistä, joissa he ensimmäisenä saivat ystäviä asuinpaikkakunnalle muuttaessaan. Kysyttäessä koulukiusaamisesta Emmanuel korostaa, ettei hänen ole ollut ”huono olla” missään vaiheessa sen jälkeen, kun hän muutti pienemmältä paikkakunnalta nykyiseen asuinpaikkaan. Hän kuvailee myös esimerkiksi yläasteen oppilaskunnassa toimimistaan ”ihan mahtavana kokemuksena”. Hänen kertomuksistaan saakin käsityksen, että hän on saanut kouluyhteisöissään aitoja vertaisuuden ja osallisuuden kokemuksia.

Bekimin ja Saidin kokemukset koulumaailmasta sen sijaan asettuvat malliesimerkkeiksi vertaisryhmiä roolista ulkopuolisuuden ja kuulumattomuuden tuottajina. Kummallakin heistä

on omakohtaisia ja kipeänkuuloisia kokemuksia koulukiusaamisesta, ja molemmat pitävät ilmiötä erittäin negatiivisena ja vakavana asiana. Kiusaaminen ilmenee nuorten kerronnassa esimerkiksi poissulkemisina sekä sanallisena ja fyysisenä väkivaltana, ja kietoutuu vahvasti yksinäisyyden kokemukseen. Bekim kuvaileekin kiusatuksi tulemista ja yksin jäämisen tunnetta ”seinänä, joka tulee sun päälle”. Myös Said kertoo, että häntä kiusattiin todella paljon yläasteella eikä kiusaaminen loppunut ennen kuin hän siirtyi toiseen kouluun. Erityisen kipeänä hänen kertomuksessaan välittyy kokemus siitä, että aikuiset ”eivät tehneet asialle mitään”. Hän kertoo opettajan järjestäneen vanhempainkeskusteluja kiusaajien perheiden kanssa, mutta kiusaajan heilutelleen keskisormea jo tapaamisesta poistuessa.

Said: [...] Sillon kun mä olin koulussa muahan kiusattiin ihan paljon. [Erään kaupunginosan] koulussa ne... Vaan sillon kun mä menin [toisen kaupunginosan] kouluun, sillon ei kiusattu mua aina. Sillon me ei, mulle tuli paljon kavereita tietsää mutta... Esimerkiks tuollapäin, [luettelee kolme läntistä kaupunginosaa] näin, näissä siellä kiusattiin paljon tietsä ja kukaan ei puuttunu asiaan. [...] Tuli vaik perhe, vanhempain... vanhempainkeskustelua [...] sillai tehtiin ennen ja sitte, kun tehtiin se keskustelu sen jälkeen kun lähettiin pois niin sitten, öö alettiin näyttää kesoo.

Yksin kiusaamisen kanssa jääminen on saanut nuoret turvautumaan omanlaisiin selviytymiskeinoihin. Bekim kertoo joutuneensa tappeluihin, koska koki, että ainoa keino saada kiusaaminen loppumaan oli antaa takaisin.

Bekim: Mä oon tapellu kolme kertaa niin ku semmosesta kiusaamisesta. [...]

SA: Eiks ne opettajat puuttunut siihen sitte?

Bekim: No puuttu oli, ja oli, keskusteluja ja tälleen. Mut ei ne auta mitenkään... Mun mielestä kun mä, itte tappelin oikeesti henkilökohtaisesti niinku, niiden kaa... sit se loppui, ei ne enää niinku kiusannut. Että, vaikka, mä hävisin tai voitin sillä ei oo väliä. Mut sit mä näytin et mä en jaksa niin kun, väitellä täällä. Mä en oikeesti kestäny. Me, tapeltiin, siinä se oli. Sitte sovittiin huomenna. Sitte ei enää sen jälkee tullu mitään, kiusaamista. Sit ne oli vaan ”moro moro” kaikki kavereita tai ei ollu mitään...[...]

Nuorten kertomuksista välittyy, miten yksin he ovat kiusaamisen kanssa olleet ja miten he ovat itse joutuneet keksimään erilaisia strategioita siitä selviytyäkseen. Kummankaan kertomuksesta ei löydy turvallista aikuista, joka olisi puuttunut asiaan tai saanut kiusaamista loppumaan. Molemmat nuorista myös kokevat, ettei koulussa tehty tarpeeksi asiaan puuttumiseksi tai että ne toimet, joita tehtiin, eivät lopettaneet kiusaamista: Bekim joutui turvautumaan tappeluun ja Said koulunvaihtoon. Said pitää hyvänä julkisuuden henkilöiden viimeaikaisia ulostuloja sosiaalisessa mediassa kiusaamisen ehkäisemiseksi ja kokee muutenkin, että kiusaaminen on kampanjoiden kautta vähentynyt. Bekim ei ole yhtä optimistinen vaan kuvailee, miten esimerkiksi hänen pikkuveljensä kertomusten perusteella kiusaaminen on edelleen suuri ongelma kouluissa. Hän kokee myös, että julkisuuden henkilöiden kampanjat kiusaamista vastaan eivät ole riittävä apu kiusaamisen kitkemiseksi. Hänen mukaansa jokaisen nuoren tulisi ikään kuin ”arjen kansalaisina” puuttua kiusaamiseen vertaisyhteisöissään eikä jättää kiusattua yksin. Tätä hän kertoo pitävänsä myös todellisena aktiivisena kansalaisuutena. Onkin kiinnostavaa, että kumpikaan nuorista ei suoraan vastuuta kouluja instituutioina ja osana yhteiskuntarakenteita kitkemään kiusaamista eikä näe, että esimerkiksi siellä työskentelevä henkilökunta olisi vastuussa kiusaamisen lopettamisesta tai voisi vaikuttaa siihen. Maahanmuuttajanuorten kerronnassa vastuu on nuorilla itsellään, medialla ja julkisuuden henkilöillä. Toisaalta Bekimin puheenvuoroissa kiusattujen auttamisesta voidaan pitää myös tietynlaisena positiivisena voimaantumisen ja toimijuuden merkinä. Kuitenkin vaikuttaa ennen kaikkea siltä, että nuorten kokemukset yksin kiusaamisen kanssa jäämisestä ovat jättäneet heille tunteen, että asiaan ei löydy ratkaisua koulujen tai opettajien taholta.

Haastattelemani nuoret eivät kerro suoraan, oliko heidän koulukiusaamisensa rasistista tai liittyikö se heidän etniseen taustaansa. Heidän kerrontansa kuitenkin viittaa siihen, että rasismilla ja kiusaamisella on yhteneväisyyskohtia. Useiden tutkimusten ja selvitysten mukaan maahanmuuttajanuoret kohtaavat Suomessa valtaväestöä enemmän koulukiusaamista, ja siitä jopa yksi kolmasosa on väkivaltaista kiusaamista. (Arve 2017.) Myös monikulttuuriset ja adoptoidut lapset ja nuoret kohtaavat rasismia ja rasistista kiusaamista suomalaisessa koulujärjestelmässä ja sekä oppilaiden että opettajien asenteissa on havaittu rasistisia piirteitä (Rastas 2007, 115). Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) *Maahanmuuttajataustaisten nuorten hyvinvointi ja sen seuranta* -tutkimuksen tulosten mukaan erityisesti itse maahan muuttaneet, ns. ”ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajat”, joita myös informanttini edustavat, kokevat selvästi muita ryhmiä (”toisen polven maahanmuuttajia”, monikulttuurisia nuoria ja valtaväestön nuoria) useammin kiusaamista koulussa. Tutkimustulokset perustuvat keväällä 2013 peruskoulun 8.-9. luokkalaisilla sekä lukion ja ammattiopiston 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla teetettyyn kouluterveyskyselyyn, jonka

mukaan erityisesti Irakissa ja Somaliassa syntyneet nuoret joutuivat kiusatuiksi selvästi muita oppilaita useammin. Kiusaaminen korostui erityisesti poikien kohdalla: ns. ensimmäisen polven maahanmuuttajista 12–21 prosenttia kertoi tullessa koulukiusatuiksi viikoittain, kun taas tyttöjen kohdalla määrä oli 6-14 prosenttia. Ensimmäisen polven maahanmuuttajanuorten kokemus fyysisestä uhasta oli myös merkittävästi suurempi kuin millään muulla ryhmällä: pojista jopa 30–53 prosenttia ja tytöistäkin 18–30 prosenttia olivat kokeneet fyysistä uhkaa viimeksi kuluneen vuoden aikana. Irakissa ja Somaliassa syntyneiden nuorten kohdalla myös fyysisen uhan kokemus korostui muihin ryhmiin verrattuna: heistä 53 prosenttia oli kärsinyt fyysisestä uhasta muiden ryhmien 18–32 prosenttiin verrattuna. (Matikka et al. 2015.) Myös koulutusasteella oli merkitystä, sillä erityisesti peruskouluna ja ammattioppilaitosten maahanmuuttajapojat joutuivat selvästi lukiolaisia useammin fyysisen uhan kohteeksi. (Matikka et al. 2015.)

Haastattelemistani maahanmuuttajanuorista yksi kolmasosa oli kokenut koulussa rajuakin kiusaamista, yksi kolmasosa taas piti koulua nimenomaan hyvänä toimintaympäristönä tutustua valtaväestön nuoriin ja saada ystäviä ja loput eivät kommentoineet asiaa lainkaan, minkä vuoksi suoria johtopäätöksiä kiusaamisen yleisyydestä ei voida tutkielmani perusteella tehdä. Alkuperäiset haastattelukysymykseni eivät koskeneet kiusaamista vaan aihe nousi esille vasta kolmannessa haastattelussa nuorten itse esille nostamana, jolloin vertailu on myös hankalaa. Tiettyjä yhteneväisyyskohtia THL:n tutkimukseen voidaan kuitenkin löytää. Kiusaamisesta vakavasti kärsinyt Said on myös irakilastaustainen ja kuuluu näin esimerkiksi THL:n tutkimustulosten valossa potentiaalisten kiusattujen ”riskiryhmään”. Lisäksi haastateltavieni sukupuoli sekä se, että he ovat tutkimuksen nimeämiä ”ensimmäisen polven maahanmuuttajia” asettaa nuoret suurempaan riskiin joutua fyysisen väkivallan ja kiusaamisen kohteeksi. Koulukiusaaminen on rasismin tapaan yksi äärimmäisistä ulossulkemisen ja toimijuuden rajoittamisen muodoista, jolla voi olla merkittäviä negatiivisia seurauksia maahanmuuttajanuorten kuulumisen rakentamiselle Suomessa.

7.2. Yhteiskunnallinen sijattomuus: Rasismi nuorten arjessa, arjen yhteisöissä ja yhteiskuntarakenteissa

Rasismi nousee yllättävän korostuneesti haastattelemieni maahanmuuttajanuorten kerronnassa esiin arjen kuulumista, toimijuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta käsiteltäessä. Alkuperäiset haastattelukysymykset eivät koskeneet suoraan rasismia, mutta tästä huolimatta jokainen haastateltava otti aiheen jollain tavoin esille haastattelupuheessaan. Nuorten kuvailema rasismi

jakautuu erilaisiin arkitason ulossulkemisiin ja rasistisiin mikroaggressioihin, että avoimeen ja jopa uhkaavaan rasismiin, joita erittelen tarkemmin tässä luvussa.

7.2.1. Rasistiset mikroaggressiot: Katseet, näkymätön ulossulkeminen ja kulttuuripuhe

Haastattelemieni nuorten kerronnassa rasistiset mikroaggressiot välittyvät pääosin sanattomina ulossulkemisina, jota on kuitenkin vaikeaa osoittaa rasismiksi: naapureina, jotka eivät tervehti, päästä varpaisiin kulkevana katseina ja jalkapallopelinä, johon ei pääse osallistumaan naapuruston kentällä. Emmanuel kuvailee, miten erityisesti pienemmällä paikkakunnalla aiemmin asuessaan myös hänen kongolaistaustainen perheensä oli ”katseiden kohteena”:

Emmanuel: [...] kun me muutettiin [pienelle suomalaispaikkakunnalle] ei siellä ois, siellä ei ollu niin paljon, niin paljo niitä, niitä... niitä, niitä maahanmuuttajia tai niitä... tai, tummyhosia kun... Välillä ku mentii joku kauppa niin joku katteli vähän sua niinku päästä varpaisiin... sanomatta mitään. Meet johonki keskustaan sä oot siellä yksin katot... niitä kaikkia suomalaisia ympärillä... Kaikki vaan niinku sua... tuijottaa kadulla kattoo, sitte joku saattaa heittää jotaki...

Anna Rastas on väitöskirjassaan (2007) tutkinut Suomeen adoptoitujen ja monikulttuuristen lasten ja nuorten arjen rasismia ja ”katseiden kohteena” olemista. Hän kuvailee, miten lasten ja nuorten kokemukset heidän merkitsemisestään erilaisiksi pitkin, vihamielisin katsein, mutta myös ”viattomin” tai ”hyvää tarkoittavin” kommenttien kautta helposti sivuutetaan ja mitätöidään keskustelussa rasismissa. Katseilla on kuitenkin merkittävä rooli päivittäin rakentuvan erilaisuuden ja toiseuden kokemuksen tuottajina, ja voivat lopulta jopa muodostua keskeiseksi osaksi nuoren identiteettiä. (Rastas 2007, 125.)

Katseiden lisäksi arjen rasismista kertovina mikroaggressioita ovat myös kohtaamiset, joissa nuorelle tulee tunne, että hänen suhtaudutaan jollain tavoin kielteisemmin tai muuten eri tavoin kuin valtaväestöön, mutta joita on vaikeaa osoittaa rasismiksi. Nuoret väittelevät jopa keskenään esimerkiksi siitä, onko heidän kohteliaan eleensä, esimerkiksi oven auki pitämisen tai naapurin tervehtimisen saama reaktio, jossa eleeseen ei vastata, mikroaggressio vai ei. Amir kokee, että suomalaiset jättävät hänen kohdallaan usein kiittämättä hänen pitäessään heille ovea auki hänen taustansa vuoksi, kun taas Emmanuel pitää käytöstä normaalina tai korkeintaan epäkohteliaana ja

puolustaa sitä kuvailemalla, miten ”suomalainen voi vähän kiittää sua sanomatta mitään”. Myös Bekim ja Said selittävät vastaavia tilanteita ”suomalaisella kulttuurilla”.

- Said:* *Kun jotkut kysyy yhtäkkiä että miks, miks te suomalaiset ette tervehdi? Tottakai, me sanottiin että ei tarvii yleistää kaikkia... Emmä, ei tarvii yleistää mutta, tää on toi tapa että heillä on semmonen...*
- Bekim:* *Se on se kulttuuri että...*
- Said:* *... kulttuuri että...*
- Bekim:* *... joskus pitää ymmärtää toisen kulttuuria...*
- Said:* *... se on normaali...*
- Bekim:* *[...] nekin sitte joskus ymmärtää...*
- Said:* *Tietsää? Kun ne ei sano, tai ehkä ne [suomalaiset] miettii outona se että [...] miks tämä henkilö moikkaa mua. Tunteeks hän mua? Miks se tuli puhuun mulle tietsä? Tai, tämä tietty [irakilainen] henkilö voi sanoo että... tulee morjesteleen ihan avoin, se on sosiaalinen ihminen, avoin...*
- Bekim:* *Niin me ihmiset ollaan näin, en tiedä... Mun mielestä pitäis olla näin että jokainen morjenstaa. Ei kannata ajatella liikaa sitä että naapuri ei morjenstanu tai jotain. Se on pikkujuttuja...*
- Said:* *Siis on on mä tiedän mutta...*
- Bekim:* *Ei mitään tärkeätä.*
- Said:* *... jotkut voi ottaa sen oikeesti, pahalla. Ne sanoo mitä onks mulla joku vika? Heh, jotkut voi sanoo näinkin! Ne ihmiset tulee tänne Suomeen. Ne ei tiedä [Bekim], että tämmöstä on olemassa.*

Said kertoo, miten hän on työssään sosiaalitoimistossa joutunut selittämään vasta maahan tulleille irakilaisille sitä, miksi suomalaiset naapurit eivät tervehdi heitä. Nuori kertoo kokeneensa myös itse usein hetkiä, jolloin naapuri kääntää päänsä pois hänen tervehtiessään. Vaikka hän selittää tapahtuman suomalaisella kulttuurilla ja sillä, että naapuri voi ”ihmetellä, miksi häntä moikataan”, kuuluu hänen puheestaan myös tietty loukkaantuneisuus ja turhautuneisuus. Bekim kuitenkin kyseenalaistaa hänen kokemuksensa ja korostaa, että häntä on aina kerrostalossa asuessaan tervehditty. Kokemukset rasismista ja valtaväestön suhtautumisesta itseän voivatkin vaihdella suuresti eri nuorten ja myös maahanmuuttajaryhmien välillä. Bekimillä vaaleine hiuksineen ja sinisine silmineen on mahdollisesti suurempi mahdollisuus ns. sulautua massaan ja välttää arkiset, täysin ulkonäköön perustuvat syrjivät reaktiot kuin irakilaistaustaisella Saidilla. Myös THL:n tutkimusten mukaan irakilais- ja somalialaistaustaisten nuorten ja muiden ”näkyvästi eri etniseen tai

uskonnolliseen ryhmään” kuuluvien kerrotaan kokevan arjessaan enemmän kiusaamista ja rasismia kuin esimerkiksi virolais- ja venäläistaustaisten nuorten (mm. Matikka et al. 2015; Mubarak et al. 2013, 201). Myös EU-tasolla esimerkiksi somalialaistaustaiset olivat vuonna 2008 kahdeksanneksi syrjityin etninen vähemmistö, ja myös rasististen rikosten uhreiksi Suomessa joutuivat selkeästi useammin maahanmuuttajataustaiset, jotka fyysisesti tai kulttuurisesti selkeimmin erottuivat valtaväestöstä (mm. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2009, 2; Mubarak et al. 2015, 201).

Suomalaisuuden rakentuminen ”valkoisuudelle”, ”länsimaalaisuudelle” tai tietynlaiselle ”oikealle” etnisyydelle tulee laajemminkin esille haastattelemini nuorten kerronnassa. Ihonväriin ja ulkonäköön liittyvien ulossulkemisten lisäksi esimerkiksi Said ja Bekim kokevat, että he jäävät suomalaisuuden ulkopuolelle myös siksi, että heidän lähtömaansa on leimattu vahvasti tietynlaisen ”vääränlaisen uskonnollisuuden” kautta. Erityisesti Said kokee, että irakilaistaustaisena muslimina hänet helposti oletetaan tietynlaiseksi ja otetaan ”pelistä pois” jo tutustumisen alkuvaiheessa. Kokiessaan jäävänsä ”valkoisuuden” ja länsimaalaisuuden määritelmien ulkopuolelle, nuoret kokevat myös, etteivät kuulu ”suomalaisuuden piiriin”. Vaikuttaakin, että osin tästä syystä suurin osa nuorista torjuu suoraan käsityksen itsestä suomalaisina, mutta saattaa kuitenkin kokea itsensä Suomen kansalaisiksi. Suomen kansalaisuus tuntuu olevan ”lievempi” suomalaisuuden muoto, joka ei nosta ongelmalliseksi henkilön ulkonäköä, etnistä taustaa tai uskontoa. Nuoret esimerkiksi kertovat tuntemastaan suomensomalialaisesta jalkapalloilijasta, joka hiljattain pääsi Italian liigaan pelaamaan, ja jota lehdissä juhlittiin ”suomalaisena maailmalla”. Huolimatta ylistävästä otsikosta artikkelin kommenttiosio täyttyi kuitenkin rasistisesta keskustelusta ja vihapuheesta, joka kyseenalaisti pelaajan suomalaisuuden hänen ihonväriinsä vuoksi. Emmanuel taas kuvailee, miten hänen kongolaistaustainen perheensä vitsailee, että nuoren tulisi hankkia ”ihonvalkaisu” Suomen passiinsa ollakseen oikeasti suomalainen. Myös ”valkoisuutta” sosiaalisena konstruktiona Suomessa tutkinut Anna Rastas toteaa ”valkoisuuden” Suomessa olevan eräänlainen itsestäänselvyys ja ”normaali”, johon kaikki siitä eroava peilautuu poikkeuksellisenä ja ”toisena”. Tämä ilmenee ”valkoisesta normista” poikkeavien lasten ja nuorten elämässä usein nimenomaan arjen kohtaamisissa naapureiden, ohikulkijoiden ja jopa ystäväperheiden kanssa, mutta myös institutionaalisissa ympäristöissä kuten mediassa, kouluissa ja päiväkodeissa. (Rastas 2004a 96; 99–101.)

Haastatteluotteessa nuoret päätyvät lopulta pitämään arjen mikroaggressiota osana ”suomalaista kulttuuria” ja ikään kuin ”selittämään pois” rasismin mahdollisuuden tilanteessa. Nuorten kerronnasta saakin käsityksen tietynlaisista valta-asemista, joihin he ovat alitajuisesti asettuneet: maahanmuuttajanuorilla on ikään kuin velvollisuus ymmärtää ja pitää ”pikkujuttuna” valtaväestön

toisinaan erikoista ja loukkaavaakin käytöstä vähemmistöasemansa vuoksi. Myös esimerkiksi Rastaa (2004b, 47–49) haastattelemat rasismia kohdanneet nuoret ovat erilaisuutensa ikään kuin vuoksi tottuneet tiettyyn vaatimukseen hyvästä käytöksestä ja ymmärryksestä ”tietämätöntä ja osaamatonta” valtaväestöä kohtaan. Heidän kertomuksissaan rasismi selitetään pois iällä, huonommalla koulutustasolla tai sosiaalisella asemalla samaan tapaan kuin haastattelemini nuoret selittävät käytöstä ”suomalaisella kulttuurilla”. Käytös on myös helpompi selittää pois jotakin muuta kautta, kuin käsillä taustalla kipeänä vaikuttava yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Tämä on kuitenkin ongelmallista, sillä tämä tekee rasististen mikroaggressioiden ja rasismin käsittelyn ja puheeksi ottamisen mahdottomaksi. (Emt.)

Haastattelemini nuorten käyttämä kulttuuripuhe ilmenee mikroaggressioista selviytymisen lisäksi myös erilaisina määreinä, joita liitetään ”suomalaiseen kulttuuriin”. Näitä ovat esimerkiksi hiljaisuus, vakavuus, tervehtimättä jättäminen ja ”omaa tietä” kulkeminen. Nuorten lähtömaita koskeva kulttuuripuhe taas yhdistää esimerkiksi irakilaisuuteen sosiaalisuuden, tervehtimisvelvollisuuden, huumorin ja vitsailevan kiusanteon. Nämä ovat sinänsä harmittomia kulttuurisia yleistyksiä, mutta kulttuuripuheella voidaan luoda myös vahvoja negatiivisempia mielikuvia ja stereotyyppioita itsestä ja muista (Pihlman 2015). Nuorten kertomuksista välittyikin kokemus siitä, että heidät koetaan Suomessa maahanmuuttajataustansa vuoksi joillakin tavoin ”kulttuurisempina” tai ”etnisempinä” kuin valtaväestö. Nuoret tuntuvat myös osin itse sisäistäneen oman ”kulttuurisen” roolinsa ja omaksuneen paikoittain itsekin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja jopa kotoutumispolitiikassa välittyvän kulttuuripuheen luomia yleistyksiä omasta taustastaan. Syyriasta Suomeen muuttaneen Maherin puheessa esiintyy vahva ”länsi – itä” -erottelu, jossa länneksi mielletään Suomi ja Eurooppa, ja idäksi Lähi-itä ja mahdollisesti kaikki muut, Euroopasta itään asettuvat maat. Maher kuvailee Syyrian kulttuuria, johon hän mieltää itse kuuluvansa, ”itämaisena” ja ”konservatiivisena” verrattuna Suomen ”länsimaalaiseen” kulttuuriin. Hän kuvailee, miten ihmiset Syyriassa kasvatetaan tietyllä (konservatiivisella) tavalla, ja että ”*jos länsimaalainen muuttaa meille*”, hän ei voi tietää tai ymmärtää paikallista ajattelutapaa. Kulttuuri välittyikin hänen puheestaan monikulttuurisuusajattelun tapaan muuttumattomana ja siitä ulkopuoliselle vaikeasti ymmärrettävänä. Yksilöllä saattaa kuitenkin tiettyjen kotouttavien ja valistavien toimenpiteiden avulla olla mahdollisuus muuttua ”kulttuurinsa sisällä”: Maherin mukaan esimerkiksi nuoret maahanmuuttajat ”muovautuvat” vanhempiaan helpommin suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Maher kuvailee tässä yhteydessä (monikulttuurista) yhteiskuntaa ”palapeli” -esimerkin avulla, jossa erilaisia kulttuureja edustavat ihmiset ovat joko ”pehmeämpiä” tai ”kovempia” palapelin palasia, mikä saa heidät sopeutumaan joko paremmin tai huonommin yhteiskuntaan.

Tällainen puhe rinnastelee lähes suoraan essentialisoivalle kulttuurikäsitteelle rakentunutta ja assimilatiivista monikulttuurisuusajattelua, ja jopa nuoren palapeli -vertaus on lähes suoraan rinnasteinen monikulttuurisuusajattelussa usein viljellyllä ”kulttuurien mosaiikki” -vertaukselle (katso lisää luku 2.). Käsitteet noudattelevat pitkälti suomalaisen kotoutumispolitiikan eetosta maahanmuuttajista muokattavina palapelin palasina ja yhteiskunnan ”oppijoina” (*learner*) (Masoud 2017). Nuorten kerronnasta välittyy myös vastustusta kulttuuripuheelle. He kuvailevat, miten he ovat saaneet vaikutteita erilaisista kulttuureista ja asemoivat itsensä ikään kuin eri kulttuurien välille. Esimerkiksi Bekim pyrkii kerronnassaan aktiivisesti irrottautumaan kulttuuripuheesta, siihen liittyvistä yleistyksistä ja ikuisesta ”oppijan” roolistaan yhteiskunnassa. Nuoret myös uhmaavat rasismia ymmärtävää diskurssia kuvailemalla, miten epäoikeudenmukaisilta rasistiset mikroaggressiot tuntuvat. Nuorten kerronnasta ja tekstinäytteestä nousee myös mielenkiintoinen toive valtaväestölle, joka saattaa vaikuttaa mikroaggressioiden ymmärtämisen taustalla: jos me ymmärrämme teidän kulttuuriinne, niin ehkä tekin joskus ymmärrätte meitä.

Nuorten kokemukset arjen mikroaggressioista osoittavat, että ne ovat näennäisestä näkymättömyydestään huolimatta kuulumattomuuden tuottajina yhtä merkittäviä kuin avoin rasismi. Satuttavia mikroaggressioista tekee juuri se, miten vaikeaa niitä on osoittaa syrjinnäksi, sillä ne naamioituvat usein vain huonoksi käytökseksi, kiireeksi, ”suomalaiseksi jöröydeksi” tai vain odotukseksi ”normaalista”, jota nuoret eivät pysty täyttämään. Niiden kokijalle jää usein kohtaamisten jälkeen epävarma ja epämääräinen olo ulossulkemisesta, jota ei kuitenkaan voida ”todistaa”. Yleisyys ja toistuvuus haastattelemani maahanmuuttajanuorten arjessa ja kertomuksissa sekä erilaisissa tutkimuksissa ja niiden tuottamat ulossulkemisen kokemukset kertovat kuitenkin, että mikroaggressioilla voi olla vakavia seurauksia nuorten kuulumattomuuden tuottajina.

7.2.2. Avoin rasismi nuorten arjessa

Mikroaggressioiden lisäksi haastattelemani maahanmuuttajanuoret kuvailevat myös useita tilanteita, joissa he ovat kohdanneet avointa rasismia. Amir kertoo kokevansa rasismia kaikkialla ja miettii mahdolliseksi syyksi sitä, että hän ”*liikkuu niin paljon paikasta toiseen*” esimerkiksi jalkapallotreenien vuoksi. Nuoret kuvailevat kohtaavansa rasismia useimmiten kadulla ohikulkijoiden kommenttien, huutelun ja rasistisen nimittelyn muodossa. Kommentointi saattaa pitää sisällään oletuksia siitä, että jokin nuorten omistama, ohikulkijasta kalliilta vaikuttava laite tai esimerkiksi omistajan puhumat puhelut ovat jollain tavalla ohikulkijan verorahoilla maksamat.

Emmanuel: [...] meit oli... mää ja muutama kolme poikaa ja yksi suomalainen nii [...]... Ajoin [tasapainoskootterilla] johonki terassin eteen ja sit siinä istu jotain suomalaisia. [...] Sitte se ukko huusi että, "Kato perkele!" Heheh. Ja sit se sano että, "Ehkä pojat elää tulevaisuudessa". Ensiks se sanoo noin sit se sanoo että, "Tsk, että joo että mä oon kustantanu, heheh, noi [...] että ne [tasapainoskootterit] on ostettu meidän verorahoilla." Heh... Joo mua otti niin paljon päähän sitte mä olin mietin että, "Kui...?! Kaikki mitä mä oon tehny... ja sitte niinku, tulee mun eteen tommosta" niinku... Kyllä se, tunteisiin ottaa mutta...

Emmanuel kuvailee tätä yhdeksi rasistisimmaksi kohtaamiseksi, joita hänelle on tapahtunut ja sitä, miten se ”ottaa hänellä tunteisiin”. Hän kokee oletukset verorahoilla maksatetuista kalliista tasapainoskoottereista erityisen loukkaavina ja turhauttavina kaikkien niiden ponnisteluiden jälkeen, joita hän on tehnyt Suomessa opiskellakseen ja työllistyäkseen. Verorahoihin liittyvien kommenttien lisäksi nuoret kertovat, että ohikulkijoiden rasistinen huutelu ja ”neekeri” -sanalla nimittely ovat arkipäivää hänen, Emmanuelin ja heidän yhteisten ystäviensä vapaa-ajan ja illanviettotilanteissa. Rasistisen nimittelyn yleisyydestä kertonee jotain sekin, että kongolaistaustainen Emmanuel kertoo olevansa ”n-sanaan” niin tottunut, että sana ”ei enää merkitse” hänelle mitään.

Nuorten kerronnasta saakin käsityksen, että kadulla ja julkisilla paikoilla tapahtuva avoin rasismi on varsin yleinen ongelma. Myös THL:n vuonna 2012 julkaiseman kyselytutkimuksen mukaan kadulla tapahtuva syrjintä oli maahanmuuttajien yleisin kohtaama rasismien muoto. Tutkimuksen mukaan myös esimerkiksi yksi neljästä somalitaustaisesta nuoresta vältteli tiettyjä julkisia paikkoja taustansa vuoksi. Miesten kohdalla tämä oli vielä yleisempää kuin naisilla. (Castaneda et al. 2012, 229–243.) Haastattelemani maahanmuuttajanuoret myös kokevat, että rasismi on yleisempää aikuisen ja vanhemman valtaväestön kuin nuorten keskuudessa. Myös monikulttuurisia ja adoptionuoria sekä Suomen somaliväestöä koskeneiden tutkimusten mukaan rasismia kohdanneilla nuorilla on usein kokemus siitä, että vanhempi valtaväestö suhtautuu heihin kielteisemmin kuin nuoret. Nuoret kokivat myös, että he ovat aikuisiksi kasvetuinaan kokeneet enemmän rasismia ikäistensä keskuudessa kuin lapsina tai nuorina. Heillä oli myös käsitys, etteivät heitä vanhemmat sukupolvet ole kykeneväisiä ymmärtämään rasismiin liittyviä kysymyksiä. (Rastas 2004b, 47–48; Mubarak et al. 2013, 200). Myös erilaisissa asennetutkimuksissa iäkkäiden osoitettiin miesten ja alemman koulutustason omaavien ohella suhtautuvan kielteisimmin pakolaisiin. Esimerkiksi somalialaisiin suhtautuivat positiivisimmin juuri nuoret, ja heistä erityisesti nuoret naiset. (Jaakkola

2009; ref. Mubarak et al. 2013, 196.) Kuitenkin useat nuoretkin tunnustautuvat avoimen rasistisiksi eikä rasismi ole millään tavoin vierasta nuorten keskinäisissä suhteissa (Rastas 2004b, 48).

Haastattelemieni maahanmuuttajanuorten kokemukset avoimesta rasismista eivät koostu vain ohikulkijoiden loukkaavista ja rasistisista kommenteista ja nimittelystä vaan myös suoranaista väkivallan uhasta esimerkiksi omassa naapurustossa. Kesken haastattelumme Amir joutuu selvittämään asioita vuokranantajansa kanssa tilanteessa, jossa naapuri on tehnyt nuoresta ja hänen ystävästään ilmoituksen poliisille Amirin asunnosta kantautuvan metelin vuoksi. Nuori kuitenkin kertoo, että sama, valtaväestöön kuuluva naapuri, joka ei edes asu Amirin seinänaapurina oli juuri edellisellä viikolla huutanut ikkunasta hänen somalialaistaustaiselle ystäväelleen, haukkunut tätä ”neekeriksi” ja uhkaillut tätä kirveellä. Amir kertoo nähneensä tilanteen ikkunastaan ja juosseen nopeasti alas kadulle peläten, että naapuri kävisi hänen ystävänsä kimppuun. Hän kertoo tilanteen kuitenkin rauhoittuneen, kun naapuri ei laskeutunutkaan alas mahdollisesti nähdessään, että hänen ystävänsä ei ollut tilanteessa yksin. Amir katuu, ettei itse vienyt ajoissa naapurin uhkaavaa käytöstä poliisille ja on tilanteesta haastattelussa silminnähden turhautunut, vihainen ja ahdistunut. Hän kuvailee tapahtuman kaltaisia välikohtauksia ”normaaleiksi hänen elämässään”. Vuokranantajalta saadun puhelun jälkeen hän muuttuu hiljaiseksi ja surullisen oloiseksi ja kertoo olevansa ”ihan pihalla nyt”.

Periaatteessa tuntemattomien ohikulkijoiden lisäksi myös nuorten asuinyhteisöt saattavat osoittaa vahvasti heille ”heidän paikkansa” yhteiskunnassa ja yhteisöissä ja saada heidät kokemaan turvattomuutta jopa omassa naapurustossaan ja kotonaan. Väkivaltainen rasismi ja sen uhka ovat myös tutkimusten valossa valitettavasti edelleen arkipäivää Suomessa. Erityisesti nuoret, maahanmuuttajataustaiset miehet kohtaavat väkivaltaisen rasismin uhkaa ja jopa joka viides suomensomalialainen kertoo joutuneensa vakavan rasistisen uhkailun tai hyökkäyksen kohteeksi viimeksi kuluneen vuoden sisällä (mm. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2009, 10-12; Mubarak et al. 2013, 197-200). Erityisesti suomensomalialaiset miehet kertovat, että tappelut esimerkiksi skinheadien kanssa olivat heidän ollessaan nuorempia usein jopa viikoittaisia. Rasistista väkivaltaa tapahtuu erityisesti julkisilla paikoilla, keskusta-alueilla, juna-asemilla ja julkisissa kulkuneuvoissa, mikä herättää kysymyksen siitä, mikä on hiljaisten sivustakatsojien tai viranomaisten rooli rasistiseen väkivaltaan puuttumisessa tai ennaltaehkäisyssä.

7.3. ”Molemmissa ulkomaalainen” - Maahanmuuttajanuorten rajat ylittävä kuulumattomuus

Haastatteleman maahanmuuttajanuoret kokevat paikoin joustavasta transnationaalista luovimisestaan ja elämäntyylistään huolimatta kuulumattomuutta myös lähtömaahansa ja sen

yhteisöihin. Osa nuorista on paennut maasta hyvin nuorena ja kasvanut Suomessa, ja huolimatta tiiviistä yhteydenpidosta lähtömaahan tai paikalliseen diasporaan, ovat he kokeneet myös kipeää ulkopuolisuuden tunnetta lähtömaassa vieraillessaan. Nuorten kokemukset vaihtelevat erilaisuuden kokemuksista voimakkaampiin ulossulkemisiin. Nuoret esimerkiksi kertovat, miten heitä tai heidän perheenjäseniään on kohdeltu ”ulkomaalaisina” joko unohtuneen kielitaidon tai Suomen passilla lähtömaahan matkustamisen vuoksi. Nuoret kokevat, että lähtömaassa ihmiset eivät ota palaajia välttämättä saumattomasti takaisin yhteisönsä jäseniksi, myös siksi, että nuorten koetaan ulkomailla ”muuttuneen”, unohtaneen paikallisen kielen ja palanneen takaisin ”lellittyinä”.

Said: *Jotkut sano mulle siellä että, tunneksä että tää [Irak] on sun kotimaa ja näin. Mä sanoin jos puhutaan totta että... ei, tietsä?*

Bekim: *Ei itsestä vaan... mun mielestä ne itse pitää sut sit ulkopuolisena... sielä. Ku sä oot sielä ja huomaa et sä oot sieltä [Suomesta] niin, sit neki heittelee ”aa, sä oot sieltä, niin kun, et joo, teillä on helpoo”...*

Said: *Niin, joo... Joo, se on totta niin, jos puhutaan totta niin mäki oon kuullut... ton saman kun mä lähin sinne... Esimerkiks kielestä, sillon kun mä lähin, 2011 kielestä. Kun, mä, kun mä en puhunu hyvin arabiaa ja näin [ne] sano että, kova, ”sä et puhu hyvin arabiaa” ja näin. Mä sanoin ”joo mä puhun suomee paremmin”. ”No sit sä oot ulkomaalainen”. Heittää tommosia, jotkut ei, tietsä?*

Bekim: *No niin siis sitä mä tarkotin. Ne pitää sut vähän että joo sä oot lellitty, sul on ollu helppo elämä ja tälleen... Noi lapset on kärsinyt ja sä oot ollu vaan siellä niinku.*

Kerronnasta kuuluu, miten globaalit eriarvoisuudet vaikuttavat myös transnationaaleihin perhesuhteisiin tilanteessa, jossa yksi sukulainen on päässyt sotaa pakoona turvalliseen ja elintasoltaan korkeampaan maahan ja toinen on jäänyt lähtömaahan selviytymään sodasta ja sen seurauksista. Tämä ilmenee nuoren puheessa käytännön tasolla esimerkiksi lähtömaan sukulaisyhteisön käsityksinä palaajan ”ylimielisyydestä” ja tämän ”helposta elämästä” uudessa kotimaassa tai piikittelynä palaajan ”unohtuneesta” äidinkielestä. Eriarvoisuus perheenjäsenten välillä erottaa nuoria lähtömaassa olevasta yhteisöstä voimakkaasti myös tunteen tasolla. Feysal kertoo, miten hänen on vaikeaa suhtautua siskonsa kertomuksiin perheen arjesta Somalian turvattomuuden ja väkivallan keskellä. Hän kertoo järkyttyvänsä kertomuksista, joita sisko kertoo neutraalisti tai kyynisen mustalla huumorilla. Vaikka Feysal ei ole kokenut lähtömaan yhteisön työntävän häntä ulkopuolelle, luovat syyllisyyden ja järkytyksen tunteet erillisyyden ja kuulumattomuuden kokemuksen hänen ja lähtömaan perheyhteisön välille.

Lähtömaan yhteisön piikittelyt nuorten helposta elämästä Suomessa aiheuttavat haastateltavissa myös turhautumista ja epäoikeudenmukaisuuden kokemusta, sillä ne sivuuttavat heidän taistelunsa suomalaisen yhteisön jäsenyyden saavuttamiseksi esimerkiksi pääsyssä opiskelu- ja työelämään. Nuoret uhmaavatkin puheessaan lähtömaan yhteisön käsitystä heidän helposta elämästään toteamalla, että heille puolestaan lähtömaassa asuvien sukulaisten elämä välittyy helpompana kuin heidän omansa Suomessa. Said, joka on silminnähten loukkaantunut lähtömaan yhteisön ulossulkemisen kokemuksestaan jopa kommentoi provosoivasti, että viimeaikoina Suomeen muuttaneet irakilaiset ovat luulleet Suomessa heitä odottavan ”*aarteen*”, mutta huomattessaan, että ”*täällä kaikki pitää ite hoitaa*” he ovat tehneet ”*täyskäännöksen, koska ne näki et siellä elämä on helpompaa ku täällä*”. Tämä hieman kyyninen, ennakkoluuloinen ja jopa suomalaisia ”maahanmuuttokriittisiä” ja rasistisia diskursseja myötäilevä näkemys on hieman yllättävä, erityisesti kun kyseessä on nuoren oma lähtömaa, johon hän puheessaan kuvailee ainakin osin yhä samaistuvansa. Pohdittavaksi jää, onko tämä hänen vastareaktionensa ja ”kapinansa” lähtömaassa saatuun ”ulkomaalaisen” leimaan vai kuvaako tämä hänen todellisia näkemyksiään uusista turvapaikanhakijoista.

Erityisesti niiden nuorten kertomuksissa, jotka ovat asuneet Suomessa kauemmin, välittyy kokemus siitä, että yhdessä maassa he ovat jatkuvasti ”liikaa” jotakin, toisessa taas ”liian vähän”. Bekim kuvailee, miten hän kokee lähtömaassaan olevansa ”suomalaisempi” kuin mitä itse oli ajatellut huomattessaan olevansa hiljaisempi kuin muut ja kaipaavansa omaa rauhaa.

Bekim: *Mut silti tuntuu välillä että, me ollaan saatu, Suomen kulttuuri. Koska kun mä me meen sinne, mä oon vähän sillee niin kun hiljainen tai tällai. Täällä en oo hiljainen hehe. [...] Mut välillä... niin välillä tuntuu siltä että sä oot ulkomaalainen täällä, mut sit ku sä meet omaan maahanki sä oot ulkomaalainen. Se on niinku sit jää niinku ihan, molemmissa sä oot... ihan, paitsi jäät...*

Yhteisön ”tunnustaminen” osalliseksi ja yhdenvertaiseksi jäseneksi on erittäin olennainen tekijä nuorten kuulumisen kannalta myös lähtömaan kontekstissa (Yuval-Davis 2006, 197). Tunnustuksen saamatta jättäminen sekä Suomessa että lähtömaassa ajaa maahanmuuttajanuoret kipeään ylijarjaiseen ulkopuolisuuden ja kuulumattomuuden kokemukseen. Kuulumattomuuden kokemus lähtömaan yhteisöissä saa nuoret kokemaan olevansa ”ulkomaalaisia” sekä Suomessa että lähtömaassaan. Nuorilla on vaikeuksia neuvotella kuulumistaan lähtömaan yhteisöihin liian ”suomalaistumisensa”, globaalien eriarvoisuuksien ja konfliktien muokkaaman arjen vuoksi.

Ylirajaiset ulossulkemisen kokemukset saattavat saada nuoret myös kokemaan, etteivät he ole ”mistään kotoisin” ja rakentavat erityistä ylirajaista kuulumattomuuden kokemusta nuorten arjessa.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelemiani maahanmuuttajanuoret rakentavat kuulumistaan samanaikaisesti paikallisesti Suomeen sekä ylijarjaisesti lähtömaihinsa ja -alueilleen ja myös osittain globaaliin yhteisöön. Kuulumista rakennetaan sekä emotionaalisesti että poliittisesti. Emotionaalisen kuulumisen rakentaminen ilmenee nuorten puheessa erityisesti lähtömaahan liitettyjen voimakkaan myönteisten ja lämpimien sekä omistajuuteen viittaavien merkitysten kautta. Emotionaalinen kuuluminen lähtömaahan piirtyy myös pakolaisuuteen ja lähtömaan huonoon poliittiseen ja turvallisuustilanteeseen liitettyjen kielteisten tunteiden kuten kaipauksen, kivun ja turhautumisen tunne merkityksinä. Lähtömaahan liitetty tunteet vaihtelevat nostalgiaa ja ihailusta, syvään kiintymykseen, mutta myös voimattomuuden tunteeseen, suruun ja kiukkuun. Lähtömaahan suuntautuvaa emotionaalista kuulumista rakennetaan nuorten kerronnassa myös erilaisin kulttuurisin merkityksin, kuten tunteena ”kansaan” ja kulttuuriin kuulumisesta.

Nuorten arkielämä ja emotionaalinen kuuluminen käyvät kiinnostavaa vuoropuhelua. Suomeen tunnepitoista kuulumista ja ”kotona” olemista rakennetaan ensisijaisesti täällä olevien arjen yhteisöiden kautta, jotka toimivat nuorille käytännön elämän ankkureina emotionaalisen kuulumisen rakentamisessa. Tällaisia yhteisöjä ovat nuorten perheet sekä erilaiset nuorten keskinäiset vertaisyhteisöt kouluissa, maahanmuuttajanuorisotyössä, kuntien ja järjestöjen perusnuorisotyössä sekä muissa vapaa-ajan ympäristöissä. Muita käytännön elämän ankkureita ovat Suomessa saadut elämäkokemukset sekä fyysinen turvallisuus. Ne tukevat nuorten emotionaalisen kuulumisen rakentamista Suomeen, mutta asettuvat osalla nuorista kuitenkin alisteiseksi ”juuriin” ja ”kansaan” kuulumiselle ja sekä lähtömaahan liitettylle kodin kaipaukselle (*yearning for a home*) (Yuval-Davis 2006, 197).

Nuorten emotionaalisen kuulumisen rakentaminen välittyy paitsi puheessa annettujen merkitysten kautta, myös heidän arkisessa toiminnassaan, kuten uutisten, viihteen, urheilun ja kulttuurin seuraamisessaan. Erityisesti uutisointi ja lähtömaan poliittisen tilanteen seuraaminen nostattavat nuorissa voimakkaita tunteita: osa nuorista rakentaa emotionaalista kuulumistaan lähtömaahan nimenomaan uutisten seuraamisen kautta, osan kohdalla taas epätoivoiset uutiset lähtömaasta herättävät niin voimakkaita kielteisiä tunteita, että nuoret ovat alkaneet vältellä uutisten seuraamista kokonaan. Osalla haastateltavista nämä kielteiset tunteet ovat saaneet nuoret rakentamaan kuulumistaan mieluummin Suomeen, osalla taas negatiiviset tunteet kuten huoli ja suru on saanut nuoret kiinnittymään entistä tiukemmin lähtömaahan toiveenaan voida parantaa jotenkin maan tai siellä asuvan perheen tilannetta.

Voimakkaisiin, uutisten herättämiin kielteisiin tunteisiin liittyy kiinteästi nuorten kokemus pakolaisuudesta. Erityisesti ne haastateltavat, joilla turvattomasta lähtömaasta pakenemisesta on vähemmän aikaa, kokevat kielteisen uutisoinnin lähtömaasta raskaammin. Sen sijaan pitkään Suomessa asuneet haastateltavat, joilla pakolaisuuden ja sodan kokemuksesta on kauemmin aikaa, tai jotka ovat olleet niiden aikaan todella nuoria, on suurempi emotionaalinen etäisyys niiden tuottamaan kipuun. Heidän on myös mahdollista viettää eräänlaista transnationaalista elämää ja vierailta maassa asuvien sukulaisten luona turvattomuuden jo hellitettyä lähtömaassa. Näillä nuorilla vaikuttaakin olevan eräällä tavoin samalla tiiviimpi fyysinen läheisyys lähtömaahan ja samalla suurempi emotionaalinen etäisyys sodan ja pakolaisuuden kokemuksiin, mikä tekee nuorten emotionaalisen kuulumisen rakentamisen lähtömaahan myös erilaiseksi.

Haastattelemiä nuoret rakentavat kuulumistaan Suomeen suurelta osin poliittisen kuulumisen kautta erilaisina vaatimuksina päästä heitä ympäröivien yhteisöjen ja yhteiskunnan jäseniksi. Erityisesti erilaisten yhteisöiden merkitys korostuu nuorten puheessa sekä heidän poliittisen kuulumisensa että kuulumattomuutensa rakentajina. Nuorten perheet sekä vertaisyhteisöt, kuten ystävät, kouluympäristö, nuorisotoiminta, maahanmuuttajayhteisöt ovat tärkeässä roolissa sekä heidän paikallisen että transnationaalisen kuulumisen rakentajina. Lähimmän perheyhteisön sijaitessa pääasiassa lähtömaassa, rakentaa nuori vahvemmin kuulumistaan sinne ja samalla kuulumattomuuden tunne Suomeen saattaa lisääntyä. Siirtolaisuuden ja pakolaisuuden tuomien ”juurettomuuden” kokemusten myötä perheen rooli turvallisenä yhteisönä on olennainen, ja tukee nuorten kiinnittymistä myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Nuorten vertaisyhteisöinä diaspora, maahanmuuttaja- ja monikulttuuriset nuorisoyhteisöt sekä valtaväestön nuorten kanssa muodostetut kaverisuhteet ovat olennaisessa roolissa. Diaspora on merkittävä paikallinen yhteisö, johon uudet siirtolaiset tukeutuvat erityisesti Suomeen muuton alkuvaiheessa, mutta sen mahdollisesti ylläpitämät eriarvoistavat rakenteet saattavat aiheuttaa myös ulossulkemisia ja toiseuttamista. Kuitenkin diasporan jäsenenä maahanmuuttajanuorella on mahdollisuus myös mielenkiintoiseen ylirajaiseen toimijuuteen ja vaikuttamiseen esimerkiksi paikallisen ja ylirajaisen järjestötoiminnan kautta. Maahanmuuttajanuoret kokevat kuulumista muiden maahanmuuttajanuorten monikulttuurisiin yhteisöihin näiden yhdessä jakaman erilaisuuden kokemuksen ja siitä kumpuavan solidaarisuuden kautta. Valtaväestön nuoriin haastateltavat tuntevat sekä yhteenkuuluvuutta että ulkopuolisuutta. Heihin tutustutaan koulussa, vapaamuotoisessa arjen toiminnassa ja perusnuorisotyössä. Perusnuorisotyö on ollut osalle haastateltavista hyvä väylä saada ystäviä valtaväestöstä ja toimintaan osallistumista muistellaan lämmöllä ja nostalgialla. Osa haastateltavista taas on jäänyt kokonaan perusnuorisotyön palveluiden ulkopuolelle, joita nuoret ovat pitäneet liian

”suomalaisina” ja kokeneet itsensä ulkopuolisiksi palveluiden kohderyhmään nähden. Nuorisotyön universalistiset pyrkimykset olla huomioimatta nuorten kulttuurisia tai vaikkapa sukupuolen eroja ovat saattaneet johtaa siihen, että nuoret ovat kokeneet palvelut itselleen vieraksi.

Nuoret rakentavat poliittista kuulumistaan myös kansalaisyhteisyyksien ja -velvollisuuksien näkökulmasta, ja osalle nuorista kuulumisen rakentaminen Suomeen vaikuttaa helpoimmalta tätä kautta eikä esimerkiksi ahtaaksi koetun ”suomalaisuuden” kategorian kautta. Puhe oikeuksista on kuitenkin alisteista nuorten kerronnalle erilaisista velvollisuuksista, joita he kokevat heillä erityisesti maahanmuuttajina olevan. Velvollisuuspuhe noudattelee pitkälti suomalaisen kotoutumispolitiikan linjauksia, ja siihen kuuluvat esimerkiksi suomen kielen opiskelua kouluttautuminen, työelämään pyrkiminen sekä suomalaisen kulttuurin ja eräänlaisten kulttuurisen kommunikoinnin opettelu. Nuoret kuitenkin velvoittavat puheessaan myös valtaväestöä ja Suomea yhteiskuntana suhtautumaan vastavuoroisesti heidän kotoutumispyrkimyksiinsä. Näitä toiveita voidaan pitää eräänlaisina nuorten poliittisen kuulumisen vaatimuksena heitä ympäröivälle yhteiskunnalle (May 2011, 368–370). Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien poliittisen kuulumisen vaatimusten lisäksi maahanmuuttajanuoret rakentavat poliittista kuulumistaan myös ylijärjestyksellä globaaliin yhteisöön erilaisen transnationaalisen arjen toiminnan kautta. Tästä esimerkkinä rahalähetykset lähtömaassa olevalle perheelle sekä nuorten kertomukset omista siirtolaisuuden ja turvapaikanhaun kokemuksista piirtävät kuvaa erityisesti pakolaisnuorista erittäin haavoittuvina globaalien eriarvoisuuksien ja siirtolaisuusteollisuuden osapuolina. Erityisesti alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorten ylijärjestyksellinen eriarvoisuus globaalissa maailmassa vaatii monimutkaisuudessaan paitsi paikallista myös ylijärjestyksellistä poliittista lähestymistapaa ongelman ratkaisemiseksi.

Haastattelemiini nuoret kokevat myös monella tapaa sekä paikallista että ylijärjestyksellistä kuulumattomuutta ja sijattomuutta. Nämä ilmenevät nuorten haasteina sekä emotionaalisen kuulumisen että yhteiskunnallisen kuulumisen rakentamisessa. Koulukiusatuksi joutuminen ja valtaväestön vertaisryhmistä ulos jääminen ovat emotionaalisia säröjä maahanmuuttajanuorten kuulumisen rakentamisessa, ja heijastuvat myös yhteisöihin suuntautuvaan poliittisen kuulumisen rakentamiseen. Samoin jatkuva energian suuntaaminen huolen ja syyllisyyden muodossa lähtömaassa asuvaa perhettä kohtaan vaikuttavat hidastavan nuorten kuulumisen saavuttamista omassa arjessa ja laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa. Nuorten yhteiskunnallista sijattomuutta kasvattaa myös rasismi ja rakenteellinen syrjintä eri muodoissaan. Arjen rassistiset mikroaggressiot ja avoin, nuorten asuinympäristöissä ja kaduilla esiintyvä rasismi ovat arkipäivää kaikkien haastattelemiini nuorten elämässä. Ne ovat haitallisia paitsi nuorten mahdollisuuksille rakentaa

omaa ”suomalaisuuttaan” myös nuorten yhteiskunnalliselle osallisuudelle. Nuoret kokevat myös eräänlaista ylirajaista kuulumattomuutta vaikeuksissaan saada lähtömaan perhe- ja sukulaisyhteisöltä tunnustusta jäsenyydestä lähtömaahan. Nuoret koetaan lähtömaassa osin globaalien eriarvoisuuksien synnyttämien linssien läpi etuoikeutettuina ja ”kulttuurisesti” liian suomalaistuneina, mikä saa nuoret kokemaan, olevansa ”ulkomaalaisia” samanaikaisesti sekä Suomessa että lähtömaassaan.

8.1. Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

Lähdin pro gradu -tutkielmassani alun perin tutkimaan maahanmuuttajanuorten aktiivista kansalaisuutta. Kuulumisen kokemuksen noustua vahvasti esiin nuorten haastatteluissa koin kutienkin hedelmällisemmäksi lähteä tutkimaan tätä aihepiiriä. Nuorten kokemukset emotionaalisesta kuulumattomuudesta ja osattomuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa viittaavatkin siihen, että voidakseen tukea maahanmuuttajanuorten aktiivista kansalaisuutta, yhteiskunnan on ensin käsiteltävä heidän kuulumiseensa liittyvää problematiikkaa. Ilman kuulumisen tunnetta, aktiivinen kansalaisuus ei voi toteutua, sillä nuorilla ei ole motivaatiota pyrkiä vaikuttamaan yhteisöön tai yhteiskuntaan, jonka osaksi he eivät koe kuuluvansa.

Tutkimustulokseni viittaavat siihen, että maahanmuuttajanuorten kuulumisen kokemusta tulisi tukea samanaikaisesti usealla eri tasolla: *emotionaalisesti, poliittisesti sekä erilaisia yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia ja rasismia kitkemällä*. Maahanmuuttajanuoret elävät globaalissa maailmassa, ja heidän arkensa on luontevan monipaikkaista. Maahanmuuttajanuorten *transnationaalien kuulumisen mahdollisuudet ja haasteet* tulisikin huomioida nuorten kuulumisen tukemisessa. Erilaiset kuulumisen tasot vaikuttavat tutkimustulosteni perusteella olevan vuoropuhelussa keskenään. Yhteiskunnallisen osallisuuden lisääminen vaikuttaa myönteisesti myös tunteen tasolla tapahtuvaan kodin ja paikan rakentamiseen. Vastaavasti taas rasismista ja rakenteellisesta syrjinnästä koituvat kielteiset tunteet ja ulossulkemisen kokemus estävät sekä maahanmuuttajanuorten emotionaalisen että poliittisen kuulumisen rakentamista Suomeen. Ylirajainen perheestä huolehtiminen puolestaan kuluttaa erityisesti yksintulleiden pakolaisnuorten voimavaroja tehden emotionaalisen kuulumisen rakentamisesta ja kodin tunteen luomisesta Suomeen haastavaa.

Tulosteni perusteella näkisin, että käytännön kuulumisen ja kotoutumisen tasolla tarvitaan parempaa vuoropuhelua varsinaisen maahanmuutto- ja kotoutumispolitiikan sekä maahanmuuttajanuorten käytännön arjen välillä. Jatkotutkimusaiheena omalle pro gradu -

tutkielmalleni olisin kiinnostunut saamaan tutkimustietoa myös nuorten maahanmuuttajataustaisten naisten näkökulmasta kuulumiseen ja osallisuuteen. Lisäksi laajempaa tutkimusta eri-ikäisten ja eri vaiheessa kotoutumistaan olevien maahanmuuttajanuorten sekä Suomessa syntyneiden maahanmuuttajaperheiden nuorten kuulumisesta eri tasoilla tulisi tehdä, jotta nuorten kokemuksista saataisiin laajempaa tietoa myös politiikan laatijoille. Maahanmuuttajanuoria ja -lapsia tulisi myös kuulla vahvemmin heitä koskevassa päätöksenteossa ja huomioida erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevat ja yksintulleet pakolais- ja turvapaikanhakijanuoret. Poliittista keskustelua perheenyhdistämisen tärkeydestä erityisesti yksintulleiden nuorten kohdalla tulisi myös jatkaa ja huomioida nuorten näkökulma ja perheen rooli kuulumisen tunteen kasvattajana entistä paremmin. Lisäksi nuorten kanssa työskenteleviä järjestöjä, sosiaalityöntekijöitä, opettajia ja nuorisoalan ammattilaisia tulisi kuulla entistä paremmin kotoutumis- ja siirtolaisuuspolitiikkaa laadittaessa. Yhteiskunnallisessa ja julkisessa keskustelussa maahanmuutosta tulisi olla myös paremmin edustettuna asiantuntijoihin rinnastetuissa rooleissa myös maahanmuuttajat, ja erityisesti maahanmuuttajanuoret itse.

Maahanmuuttaja- ja erityisesti pakolais- ja turvapaikanhakijanuorten haavoittuvaan asemaan globaalissa maailmassa ja siirtolaisteollisuudessa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota tutkimuksen tasolla. Tutkimuksen kautta saatavia havaintoja voitaisiin käyttää yhä paremman siirtolaisuuspolitiikan luomiseksi, joka ei asettaisi pakolaisnuoria alttiiksi erityisesti pakotettuun siirtolaisuuteen liittyville vaaroille, kuten ihmisalakuljetukselle, hyväksikäytölle ja taloudelliselle epävarmuudelle. Tämän lisäksi maahanmuuttajanuorten transnationaalit ja globaalit yhteydet tulisi huomioida myös positiivisen poliittisen kuulumisen ja toimijuuden vahvistajina. Nuorten kiinnostus ja halu sekä paikallisdiasporien merkittävät ja hyödylliset yhteydet lähtömaiden kehittämiseksi ja myös rauhanvälitysprosessien tukemiseksi tulisi huomioida entistä paremmin myös Suomen kehitysyhteistyöpolitiikassa ja kansainvälisen rauhanvälityksen tukemisessa. Maahanmuuttajanuorten monipaikkainen kuuluminen tulisi voimavarana ja kiinnostus lähtömaan olojen parantamiseen positiivisena tekijänä, joka voi tukea nuorten kuulumisen tunnetta ja paikan ottamista myös suomalaisessa yhteiskunnassa.

Rasismi nousi tutkimustuloksissani merkittävään rooliin nuorten kuulumattomuuden ja yhteiskunnallisen sijattomuuden tuottajana. Kuulumattomuuden tapaan rasismi ilmenee nuorten elämässä monella eri tasolla: yhteiskuntarakenteissa, nuoren asuinyhteisöissä ja satunnaisissa kohtaamisissa sekä arkisissa mikroaggressioissa. Myös kapea käsitys suomalaisuudesta tiettyihin etniskulttuurisiin piirteisiin nojaavana kategoriana lisää nuorten ulkopuolisuuden kokemusta sekä myös heihin kohdistuvaa rodullistavaa puhetta ja toimintaa. Stuart Hallin (1999) tapaan näkisinkin,

että kulttuuristen representaatioiden lisäämisellä voitaisiin tehdä jo paljon rasismiin tai siihen pohjautuvan asennoitumisen kitkemiseksi. Rodullistetun, maahanmuuttajataustaisen ja kieli- ja kulttuurivähemmistöjen tulisi päästä luontevammin osallisiksi sitä ”yhteiskunnallista ja kulttuurista kuvastoa”, jona Suomi ja suomalaisuus kuvataan. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi vähemmistöjen suurempaa edustusta päätöksenteossa sekä huomion kiinnittämistä rodullistavaan tai stereotyyppiseen mediakuvastoon. Kun käsitys suomalaisuudesta moninaistuu, putoaa myös pohja osittain rasismiin tai ”kansalaisuuteen” perustuvilta ulossulkemisilta nuorten arjessa. Rasismien kasvu yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa 2010 -luvulla erityisesti erilaisten poliittisten ääri liikkeiden toimesta on myös otettava vakavasti, ja rasismiin niin politiikan teon, poliittisen retoriikan kuin viranomaistoiminnan tasolla on puututtava. Rasismien synnyn ja kasvun syitä ja yhteyksiä yhteiskunnalliseen eriarvoistumiseen tulisi myös selvittää ja nostaa tutkimus- että yhteiskunnalliseen keskusteluun. Poliitikkojen tulisi myös sitoutua vihapuheen ja rasismien nollatoleranssiin poliittisessa retoriikassaan ja tätä tulisi yhteiskunnan tasolla myös tutkia ja valvoa.

Tutkimustulosteni perusteella rasismiin ja kiusaamiseen erilaisissa nuorten arjen yhteisöissä tulisi myös puuttua herkemmin, ja nuorten kanssa työskenteleviä tulisi tarvittaessa kouluttaa ja ohjeistaa syrjintään puuttumiseen esimerkiksi kouluissa ja nuorisotyössä. Kaikkea keskustelua kulttuurista ja kulttuurien välisten kohtaamisten hankauskohdista ei tule myöskään sivuuttaa sen pelon varassa, että keskustelu johtaisi automaattisesti kulttuuripuheeseen tai toiseuttamiseen. Hyvien väestösuhteiden turvaamiseksi on voitava keskustella erilaisista kulttuurisista odotuksista, odotusten törmäämisestä ja siitä, miten tällaisissa tilanteissa jatketaan eteenpäin. On kuitenkin tärkeää, että ihmiset, ja erityisesti nuoret ymmärretään ennen kaikkea yksilöiksi ja ne monenlaiset kulttuurit, jotka ilmenevät hänen elämässään vain yhdeksi niistä monista ominaisuuksista, joita jokainen yksilö pitää sisällään. Yhdenvertaisten kohtaamisten ja hyvien väestösuhteiden edellytys on myös, että joitakin ihmisiä ei nähdä ”kulttuurisempina” tai ”etnisempinä” kuin toisia vaan tiedostetaan, että kaikkeen ihmistoimintaan liittyy jossakin määrin erilaisia, tilanne- ja toimintasadonnaisia kulttuureita, joita me kaikki ilmennämme toiminnassamme omalla persoonallisella tavallamme.

9. LÄHTEET

- Abu-Hanna, Umayya. 2012. *Multikulti: Monikulttuurisuuden käsikirja*. Helsinki: Siltala.
- Ahmed, Sara. 2000. *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London, New York: Routledge.
- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Alghasi, Sharam. 2009. *Iranians in Norway – Media Consumption and Identity Making*. CULCOM, Faculty of Social Sciences. Oslo: University of Oslo.
- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities*. London: 2006.
- Anthias, Floya. 2008. Thinking through the Lens of Translocational Positionality: An Intersectionality Frame for Understanding Identity and Belonging. *Translocations: Migration and Social Change* 4:1, 5-20.
https://www.researchgate.net/publication/281475768_Thinking_through_the_lens_of_translocational_positionality_An_intersectionality_frame_for_understanding_identity_and_belonging Viitattu 6.3.2018
- Arve, Minna (2017) Konferenssin avauspuheenvuoro. Muuttoliikkeen ja etnisyytutkimuksen (MEV-) konferenssi 13.12.2017 Turku. Siirtolaisuusinstituutti / Globaalinuoret ry.
- Baumann, Gerd. 1996. *Contesting Culture: Discourses of Identity in Multi-Ethnic London*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1979. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Britton, Nadia Joanne. 1999. 'Racialized Identity and the Term 'Black''. Teoksessa Sasha Roseneil & Julie Seymour (toim.) *Practicing Identities. Power and Resistance*. British Sociological Association Conference Volume Series: 56, 134-154. Lontoo: Macmillan.
- Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla. 2002. *The transnational family: new European frontiers and global networks*. Oxford: Berg.
- Burkitt, Ian (2004) The time and space of everyday life. *Cultural Studies* 18(2): 211-27.

Casey, Edward S. 1993. *Getting Back Into Place: Toward a Renewed Understanding of the Place-World*. Bloomington, IN: Indiana University Press. https://books.google.fi/books/about/Getting_Back_Into_Place.html?id=s7QsBo5IHqAC&redir_esc=y Viitattu 14.2.2018

Castaneda, Anu, R.; Rask, Shadia; Koponen, Päivikki; Mölsä, Mulki & Koskinen, Seppo. 2012. *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi – Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Terveystieteiden tutkimuskeskus THL. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-739-4> Viitattu 23.3.2018

Davydova, Olga. 2012. Venäjän lännestä Suomen itään. Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 72–100.

Durkheim, Emile. 1984 (1893). *The Divisions of Labor in Society* (käänt. Halls, W.D.). New York: Free Press.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto. 2009. Euroopan unionin vähemmistöä ja syrjintää koskeva tutkimus. EU-MIDIS -katsaus. https://fra.europa.eu/.../667-Memo-EU-MIDIS-09122009_fi.pdf Viitattu 23.3.2018

Foucault, Michel. 1976. *Vaaliala elämää ja antaa kuolla*. Suom. Markus Himanen, Jukka Könönen ja Antti Paakkari. Teoksessa *Il faut défendre la société. Cours au Collège de France 1975-1976*. Seuil/Gallimard: 1997.

Fraser, Nancy. 1997. *Justice Interruptus*. New York: Routledge.

Gammeltoft-Hansen, Thomas & Nyberg Sørensen, Ninna. 2013. *The Migration Industry and the Commercialization of International Migration*. London: Routledge.

Gilroy, Paul. 1992. *Cultural studies and ethnic absolutism*. Teoksessa Lawrence Grossberg, Cary Nelson & Paula I. Treichler (toim.) *Cultural Studies*. New York, London: Routledge.

Hall, Stuart. 1999. *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart. 2003. *Monikulttuurisuus*. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino

Hammond, Laura, Mustafa Awad, Ali Ibrahim Dagane, Peter Hansen, Cindy Horst, Ken Menkhaus, Lynette Obar. 2011. Cash and Compassion: The Role of the Somali Diaspora in Relief, Development and Peacebuilding. YK:n kehitysyhteistyöohjelma: UNDP, Somalia https://eprints.soas.ac.uk/13076/1/Cash_and_compassion_final.pdf Viitattu 7.2.2018

Harinen, Päivi (toim.). 2003. Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Harinen, Päivi; Honkasalo, Veronika; Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena. 2009. Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91.

Honkasalo, Veronika. 2012. Nuorisotyön monikulttuurisuus ja sukupuoli. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 263-291.

Horsti, Karina. 2013. Maahanmuuttajat mediamaisemassa. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 301–317.

Huttunen, Laura. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Huttunen, Laura (2017) Johdantoluento. Muuttoliiketutkimuksen nykykeskustelut -kurssi 19.1.2017 Tampere. Tampereen yliopisto.

Isaksson, Pekka. 2001. Kumma kuvajainen: rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalainen fyysinen antropologia. Inari: Puntsi.

Ignatieff, Michael. 2001. Human Rights as Politics and Idolatry. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jaakkola, Magdalena. 1999. Maahanmuutto ja etniset asenteet. Työministeriö, työpoliittisia julkaisuja 101. Helsinki: Painatuskeskus.

- Jackson, Michael. 1983. Knowledge of the Body. *Man (New Series)* 18(2): 327-345. http://www.jstor.org/stable/2801438?pq-origsite=summon&seq=2#page_scan_tab_contents Viitattu 14.2.2018
- Juntunen, Marko. 2012. Diasporiset hiljaisuudet. Irakilaisyyhteisön sisäiset jännitteet ja viranomaistoiminta monikulttuurisessa lähiössä. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 174-206.
- Kaukko, Mervi. 2016. The P, A and R of participatory action research with unaccompanied girls. *Educational Action Research* (24:2) 177-193, DOI: 10.1080/09650792.2015.1060159. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09650792.2015.1060159> Viitattu 7.2.2018.
- Kaukko, Mervi & Wernesjö, Ulrika. 2016. Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden *SAGE Journals: Childhood*, 1-14. DOI: 10.1177/0907568216649104), SAGE Publishing.
- Kautto, Virpi. 2009. Ootsä mun kaa? Ystävyys monikulttuuristen nuorten arjessa. Teoksessa Päivi Harinen, Veronika Honkasalo, Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91, 62-71.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana. 2012. Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 7-38.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa. 2015. Ajatuksia myötätunnosta ja kivusta. *Terra* (127: 2 2015), 83-89. Helsinki: Suomen maantieteellinen seura.
- Liebkind, Karmela (toim.) 2000. *Monikulttuurinen Suomi – Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lucht, Hans. 2012. *Darkness before daybreak: African migrants living on the margins in southern Italy today*. University of California Press.

- Maasilta, Mari. 2010. Suomen televisio ja monikulttuuriset yleisöt. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Martin, Denis-Constant. 1995. The choices of identity. *Social Identities* (1:1 1995), 5-16.
- Marx, Karl & Engel, Friedrich. 1977 (1845). *The German Ideology, Part One* (toim. Arthur, C.J.). London: Lawrence & Wishart.
- Masoud, Ameera (2017) Refugees, Integration Programs and Transition in Times of Crisis. Muuttoliikkeen ja etnisyytutkimuksen (MEV-) konferenssi 13.12.2017 Turku. Siirtolaisuusinstituutti / Globaalinuoret ry.
- Matikka, Anni; Wikström, Katja ja Halme, Nina. Maahanmuuttajataustaisten nuorten hyvinvointi ja sen seuranta. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti (2015). http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126929/URN_ISBN_978-952-302-522-6.pdf?sequence=1 Viitattu 19.12.2017
- May, Vanessa. 2011. Self, Belonging and Social Change. *Sociology* (45(3) 2011), 363-378. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0038038511399624> Viitattu 12.2.2018
- Miles, Robert. 1994. Rasismi. Suom. Antero Tiusanen & Juha Koivisto. Tampere: Vastapaino.
- Miller, Linn. 2003. Belonging to Country – A Philosophical Anthropology. *Journal of Australian Studies* 27(76): 215-223. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14443050309387839> Viitattu 14.2.2018
- Mubarak, Yusuf M., Nilsson, Eva & Saxén, Niklas. 2015. Suomen somalit. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Myers, Kristen A. & Williamson, Passion. 2001. 'Race Talk': The Perpetuation of Racism Through Private Discourse', *Race and Society* 4(1): 3-26
- Nikunen, Kaarina. 2012. Sukupuolittuneet mediakuvastot ja yllirajainen kokemus maahanmuuttajanuorten arjessa. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 155-173.
- Orozco, Manuel & Yansura, Julia. 2013. Keeping the Lifeline Open: Remittances and markets in Somalia. Oxfam America, Adeso & Inter-American Dialogue.

https://d1tn3vj7xz9fdh.cloudfront.net/s3fs-public/file_attachments/bp-keeping-lifeline-open-somalia-remittances-310713-en_0.pdf Viitattu 24.3.2018

Penttinen, Elina & Kynsilehto, Anitta. 2017. Gender and mobility: a critical introduction. London; New York: Rowman & Littlefield.

Pihlman, Arvi. 2015. Etnisyys, "rotu" ja rasismi. Monikulttuurisuus -kurssi 12.10.2015 Tampere. Tampereen yliopisto.

Puumala, Eeva. 2012. Corporeal conjunctures no-w-here: failed asylum seekers and the senses of the international. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Rastas, Anna. 2004a. Am I Still 'White'? Dealing with the Colour Trouble. *Balayi: Culture, Law and Colonialism*, 6, 94-106.

Rastas, Anna. 2004b. Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta – neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.

Rastas, Anna. 2005. Rasismi – oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 69-116.

Rastas, Anna. 2007. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Ronkainen, Jussi. 2009. Suomalaisuuden kategoriat: Maahanmuuttajataustaiset nuoret ja "omanmaalaisuus". Teoksessa Päivi Harinen, Veronika Honkasalo, Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91, 25-44.

Ruuska, Petri. 2002. Kuviteltu Suomi. Globalisaation, nationalismien ja suomalaisuuden punos julkisissa sanoissa 1980- ja 90 -luvuilla. Tampub: Tampereen yliopiston julkaisuarkisto, Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/67017> Viitattu 5.3.2018.

Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti. 2011. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 29.11.2017

Seikkula, Minna & Rantalaiho, Minna. 2012. Naiskansalaisuus romaniuden ja suomalaisuuden risteyksissä. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 39-71.

Simmel, Georg. 1950. The field of sociology. Teoksessa Wolff, Kurt H. (toim. & käant.) The Sociology of Georg Simmel. New York: The Free Press, 3-25.

Simmel, Georg. 1990. The Philosophy of Money, 2. painos (käant. Bottomore, T. & Frisby, D.). London: Routledge.

Smart, Carol. 2007. Personal Life: New Directions in Sociological Thinking . Cambridge: Polity.

Sollors, Werner. 2002. Ethnicity and Race. Teoksessa David Theo Goldberg & John Solomos (toim.) A Companion to Racial and Ethnic Studies. Malden, Oxford: Blackwell Publishers.

Suurpää, Leena. 2002. Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 28.

Säävälä, Minna. 2013. Maahanmuutto perheilmiönä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 101–122.

Tiaynen, Tatiana. 2012. Iäkkäät inkeriläisnaiset rajalla. Neuvotteluja arjen kansalaisuudesta transnationaalissa tilassa. Teoksessa Suvi Keskinen, Anu Hirsiaho & Jaana Vuori (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 206–235.

Tilastokeskus. 2016. Ulkomailta syntyneet.

<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomailta-syntyneet.html>

Viitattu 5.4.2017

Tönnies, Ferdinand. 1963 (1887). Community and Society (toim. & käant. Loomis, C.P.). New York: Harper & Row.

- Vertovec, Steven. 2007. Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30:6, 1024-1054. London: Routledge. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01419870701599465> Viitattu 8.4.2018.
- Vertovec, Steven. 2010. Towards post-multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity. *International Social Science Journal*, 61:199, 83-95. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01749.x> Viitattu 8.4.2018.
- Vuorela, Ulla (2009) Meeting Sophia Mustafa – A Transnational Encounter. *Teoksessa Sophia Mustafa. The Tanganyika Way. A Personal Story of Tanganyika’s Growth to Independence.* Toronto: TSAR Publications, 169-180.
- Weedon, Chris. 2004. *Identity and Culture: Narratives of Difference and Belonging.* Maidenhead: Open University Press. <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=736a7b9c-2822-46fd-bff9-0c110efb9b2e%40sessionmgr4006&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=nlebk&AN=234158> Viitattu 14.2.2018
- Wing Sue, Derald. 2010. *Microaggressions in Everyday Life: Race, Gender, and Sexual Orientation.* New Jersey: John Wiley & Sons.
- Yuval-Davis, Nira. 2006. Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40(3): 197-214.
- Yuval-Davis, Nira. 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations.* Los Angeles, CA: SAGE.

LIITE 1

**”Maahanmuuttajanuoret aktiivisina kansalaisina”
-pro gradu -tutkielma****TIEDOTE TUTKITTAVILLE JA SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA****Tutkijan yhteystiedot**

Suvi Autiosaari

Puhelinnumero: xxx-xxxxxxx

Sähköpostiosoite: xxx.xxxxxxx@xxx.xx

Tutkimus- tai oppilaitos: Tampereen yliopiston Porin yksikkö, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Koulutusohjelma: Sosiologian maisteriohjelma

Tutkimuksen taso: Pro gradu -tutkielma

Opinnäytetyönä tehtävän tutkimuksen ohjaaja

Eriikka Oinonen

Oppilaitos: Tampereen yliopiston Porin yksikkö, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Toimipaikka ja osoite: Käyntiosoite: Pohjoisranta 11 C (3. krs)

Postiosoite: PL 181, 28101 Pori

Puhelinnumero: 050 318 6174

Sähköpostiosoite eriikka.oinonen@staff.uta.fi

Tutkimuksen toteutus 20.12.2016-30.11.2017

Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja merkitys

Tutkielman tavoitteena on tutkia maahanmuuttajanuorten kokemuksia ja keinoja toimia aktiivisina kansalaisina suomalaisessa yhteiskunnassa. Kiinnostuksen kohteena on, mitä keinoja ja kanavia maahanmuuttajanuorilla on toimia aktiivisina kansalaisina ja mitkä tekijät tukevat heidän yhteiskunnallista osallisuuttaan ja mitkä hankaloittavat sitä.

Tutkimusaineiston käyttötarkoitus, käsittely ja säilyttäminen

Aineistoa käytetään vain tutkimuskäyttöön. Aineistoa säilytetään tutkimuksen ajan turvallisessa paikassa, johon vain tutkimuksen tekijällä on pääsy. Tutkimuksen aikana aineistosta tehdään anonyymi niin, että kukaan ulkopuolinen ei voi tunnistaa vastaajia, heidän ikäänsä ja lähtömaataan. Aineisto tuhoetaan tutkielman teon jälkeen.

Menettelyt, joiden kohteeksi tutkittavat joutuvat

Tutkittavat on valittu [maahanmuuttajanuorisotyön yhdistyksen] aktiivisista kävijöistä. Tutkittavat osallistuvat aktiivista kansalaisuutta koskeviin teemahaastatteluihin, jotka kerää pro gradu-tutkielman tekijä.

Tutkimuksen hyödyt ja haitat tutkittaville

Tutkittavat saavat tutkimuksessa mahdollisuuden antaa äänensä kuuluville maahanmuuttajanuorten osallisuuteen liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kun tutkimus valmistuu, pääsevät tutkittavat tutustumaan tutkielmaan ja sen tuloksiin. Tutkimukseen osallistumisesta ei koidu haittaa tai riskejä tutkittaville.

Miten ja mihin tutkimustuloksia aiotaan käyttää

Missä tuloksia on tarkoitus julkaista, esittää tai hyödyntää?

- Opinnäytetyö
- Mahdolliset tutkielmaan liittyvät seminaariesitykset

Tutkimus julkaistaan Tampereen yliopiston Porin yksikössä, ja se on luettavissa mm. Tampereen yliopiston kirjastosta sekä Internetin Theseus -tietokannassa. Tutkittaville ilmoitetaan tutkimuksen valmistuessa ja heille sekä muille [yhdistyksen] nuorille esitellään heidän niin toivoessaan henkilökohtaisesti tutkielmaa ja sen tuloksia.

Tutkittavien oikeudet

Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista. Tutkittavilla on tutkimuksen aikana oikeus kieltäytyä tutkimuksesta ja keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa ilman, että siitä aiheutuu heille mitään seuraamuksia. Tutkimuksen järjestelyt ja tulosten raportointi ovat luottamuksellisia. Tutkimuksesta saatavat tutkittavien henkilökohtaiset tiedot tulevat ainoastaan tutkittavan ja tutkijan käyttöön ja tulokset julkaistaan tutkimusraporteissa siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa. Tutkittavilla on oikeus saada lisätietoa tutkimuksesta tutkijalta missä vaiheessa tahansa.

Tutkittavan suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen perehtynyt tämän tutkimuksen tarkoitukseen ja sisältöön, kerättävän tutkimusaineiston käyttöön, tutkittaville aiheutuviin mahdollisiin haittoihin sekä tutkittavien oikeuksiin. Suostun osallistumaan tutkimukseen annettujen ohjeiden mukaisesti. Voin halutessani peruuttaa tai keskeyttää osallistumiseni tai kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä vaiheessa tahansa. Tutkimustuloksiani ja kerättyä aineistoa saa käyttää ja hyödyntää sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voi tunnistaa.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus

Päiväys

Tutkijan allekirjoitus

LIITE 2

HAASTATTELURUNKO**1. KERRO VALITSEMASTASI KUVASTA**

- mitä siinä on? miksi valitsit?

MITÄ AKTIIVINEN KANSALAISSUUS TARKOITTA SINULLE/SINUSTA?

- entä YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTTAMINEN? Onko samoja asioita?

2. KANSALAISSUUS, MONIKULTTUURINEN KANSALAISSUUS JA SEN TUNNISTAMINEN

- Mitä ymmärrät sanalla kansalaisuus? Mitä se merkitsee sinulle?
- Ketkä ovat kansalaisia? Ketkä eivät?
- Mitkä asiat vaikuttavat siihen, kuka on kansalainen? Kuka tai ketkä päättävät kansalaisuudesta?

2. MILLAINEN ON AKTIIVINEN KANSALAINEN?

- Mitä hän tekee?
- Kuka on aktiivinen kansalainen? Oletko itse? Kuka voi olla aktiivinen kansalainen?
- Kenen pitäisi olla aktiivinen kansalainen?

3. YHTEISKUNNALLINEN TOIMINTA

- Millaisia erilaisia keinoja on vaikuttaa yhteiskuntaan? Onko äänestäminen, kansalaistoiminta, vapaaehtoistyö, väittely, mielenosoitukseen osallistuminen, aktivismi, graffitien teko, uutisten seuraaminen (Suomi & kotimaa), monikulttuurinen tai muu nuorisotoiminta, ym. aktiivista kansalaisuutta? (VALITSE LAPUISTA)
- Miten itse pyrit vaikuttamaan yhteiskuntaan vai pyritkö?
- Millaiseen toimintaan on helppo mennä mukaan? Miksi, miksi ei?
- Jos haluat edistää jotain asiaa/vaikuttaa johonkin epäkohtaan, mitä teet? Ketä lähestyt? Mitä kautta lähtisit ajamaan asiaa?
- Millainen yhteys maahanmuuttajanuorilla ja päättäjillä on? Tunnetko itse esim. yhtään kunnallispoliitikkoo, kansanedustajaa jne.?

4. MAAHANMUUTTAJANUORET & OSALLISUUS

- Voiko / pitääkö maahanmuuttajanuoren olla aktiivinen kansalainen? Mihin hänen tulisi osallistua? Oma & kotimaan poliittisen keskustelun seuraaminen?
- Millaiset mahdollisuudet maahanmuuttajanuorilla/maahanmuuttajilla ylipäänsä on vaikuttaa yhteiskunnallisesti? Onko eroja / samankaltaisuutta suomalaisnuoriin verrattuna?
- Mitkä asiat helpottaisivat maahanmuuttajanuorten yhteiskunnallista osallistumista?
- Miten nuoret pääsevät osallistumaan? Miten maahanmuuttajat pääsevät osallistumaan?